

De stad als arena van transformatie

*Een onderzoek naar de ontwikkeling van identiteit in
postindustriële middelgrote Westerse steden.*

Josien Caris
Master thesis
Nijmegen

De stad als arena van transformatie

*Een onderzoek naar de ontwikkeling van identiteit in
postindustriële middelgrote Westerse steden.*

Master thesis 2009

Opdrachtgever: Radboud Universiteit Nijmegen
Opleiding: Sociale Geografie
Faculteit der Managementwetenschappen
Auteur: Josien Caris 0312983
Begeleider: Martin van der Velde

Afbeelding voorblad:
Bethlehem PA:2008
Bijvoet:2008

‘Identity makes a place something special’

Danish ministry of the environment (2002:46)

Summary

In the last several decades, the identities of industrial cities in North-America and West-Europe have faced enormous transformations. De-industrialization, urban networks, and globalization have turned cities into arenas of transformation.

This thesis focuses on these three types of transformation. The main question in this research is:

How did the urban identity of Post-industrial medium sized Western cities develop under the influence of economic, regional en global transformation processes?

Identity is a very broad term and people tend to use it in a variety of ways. In recent time, every aspect of society has adapted an identity. People, schools, companies, and also cities have grown identities. In this thesis, the term identity will be connected specifically with cities. Identity can be defined broadly and can be interpreted in a number of different ways. This thesis will use the ideas of James Fearon to define identity. Fearon says that identity can be split up in two parts. The first part is social identity in which cities are connected with each other because they share the same values. These values often include religions, shared industries, or the same geographical conditions. The second part of Fearon's concept of identity is personal identity. Personal identity deals with accentuating aspects unique to an individual city.

Urban identities are constantly changing. The urban identity of a city is the combination of several different elements. These elements, the three so called "transformation processes" have an enormous influence on urban identities. These processes are:

1. The transformation from an industrial to a postindustrial city
2. The transformation of the regional urban space and the growing connection between regional urban networks and the city
3. The transformation on the identity if a city caused by the influence of the globalization

Manuel Castells has done a lot of research to transformation processes in the city. In this thesis his ideas will be used as a keystone for finding an answer to the main question. To create an organized overview of the influence of these processes, they are all divided into

three categories. These categories are the physical, economic, and social transformations that happen in cities because of the effects of the three transformation processes.

In the conclusion, it is shown that postindustrial cities have seen their identities change in several new ways. The identities have changed because:

- Manufacturing industries have moved away due to a vast number of countries which have the ability to manufacture products for significantly less money. Due to this, the city's economies are forced to adapt. Today their economies are focused mainly on service, knowledge, and high-technology industry.
- The urban space has changed. The shuttered factories left "open" spaces in the cities. These spaces were reclaimed as areas for recreation, residential spaces, new business centers, and green spaces. To reap the benefits of lower taxes, less congestion, and more space, there was a mass migration of business and technology to the suburbs. This move spawned new connections between urban and rural areas. Cities and their direct region began to function as one space due to urban sprawl. Although there are borders between local governments, states, or countries, it has become imperative for cities to work together with their urban regions.
- Because of globalization, the world has begun a transition to a network society. This society is dominated by information flows, economic flows, and capital flows. Knowledge has become the new key to success in this post-industrial network society in which cities play a new role. Depending on their role and importance, cities can become hubs or nodes in this new network. In this network a new kind of "elite" have come into existence. These people (business leaders and executives) have extremely high expectations from the new urban space. In addition to a place of business, they expect the new urban space to be one of luxury and recreation.
- Leisure has become an important aspect of the new urban identity. People now have more money and more time to participate in leisure activities. In cities this takes form in the increasing amount of recreational activities and spaces, a rededication to the arts, and community-wide events.
- The population in cities has become more diverse. Immigrants are drawn to cities by the promise of low costs of living and increased job opportunities. This has a significant influence on the identity of these cities. These migrants often feel more connected with their own imported culture than that of their new home.

- Most importantly, because of these processes, post-industrial cities are forced to become more entrepreneurial. Cities must do everything in their power to attract people, companies, and tourists. There is now a great deal of competition between cities, something that was not present three decades ago.

Although these processes are specific, closer inspection reveals that the identity of every post-industrial city is different. Since no two cities are the same, every city will respond differently to these transformation processes. This will be shown in the case study of the post-industrial cities of Tilburg, Netherlands and Bethlehem, Pennsylvania (United States of America). In order to adapt to their new roles, both Tilburg and Bethlehem have created a city marketing plan to ensure their place in the new network society.

Voorwoord

“Het is eindelijk een feit, ik weet ik ben volwassen. Ik moet nu op gaan passen met werk en geld en tijd. De jaren zijn voorbij van luieren en leren, onschuldig potverteren, beschonken zijn en blij” (Bouwdewijn de Groot, in Rietbergen:2007).

Steden, ze lijken zo gewoon, maar in feite zijn ze de meest dynamische entiteiten in de huidige samenleving. Deze Master thesis beschrijft de actuele ontwikkelingen in Westerse postindustriële steden. Transformatieprocessen in steden worden zowel theoretisch als empirisch onderzocht. De keuze voor dit onderwerp kwam vanuit mijn enorme interesse voor steden. Toen ik in 2007 in de Verenigde Staten oude industriesteden zag worstelen met hun nieuwe toekomst wist ik dat ik daar vanuit mijn vakgebied meer over wilde weten. Dit onderzoek heeft mij hier veel inzicht in gegeven. Ik ben enorm blij en trots dat ik deze thesis en mijn studie tot een succesvol einde heb gebracht. Een Master thesis schrijf je nooit alleen. Daarom wil ik graag een aantal mensen extra bedanken:

Als eerste, en als belangrijkste, mijn ouders. Dank jullie wel voor al jullie steun en liefde tijdens mijn hele schoolcarrière. Zonder jullie was ik nooit zover gekomen en zonder jullie lag hier nooit een Master scriptie. Pap, mam, deze scriptie is voor jullie.

Professor Martin van der Velde. Dank u wel voor al het geduld en alle steun die u mij de laatste jaren heeft gegeven. U was een geweldige supervisor, zelfs toen ik in de Verenigde Staten was. Dank u wel voor alles.

To Joe and Terry Fidler. Thank you for loving and supporting me so much. I am very happy that I could write my thesis in your house. I could never have finished this without all your help.

To my dear fiancé Benjamin Fidler. There is too much to thank you for, so thank you for everything. You gave me love and encouragement on every possible moment. You are the best! Let's finally start our 'real life'; no more school, just working and being together. I love you.

Inhoudsopgave

Summary	IV
Voorwoord	VIII
Hoofdstuk 1: Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	3
1.1.1 Doelstelling	3
1.1.2 Vraagstelling	5
1.1.3 Operationalisatie van centrale begrippen	7
1.2 Wetenschappelijk belang van het onderzoek	7
1.2.1 Voorgeschiedenis	7
1.2.2 Wetenschappelijk kader	8
1.2.3 Vernieuwend karakter	9
1.3 Maatschappelijk belang van het onderzoek	9
1.4 Werkwijze	10
1.4.1 Methodisch technisch	10
1.4.2 Bronnen	10
1.4.3 Structuur	11
Hoofdstuk 2: De identiteit van een stad	12
2.1 Identiteit	12
2.1.1 Sociale identiteit	14
2.1.2 Persoonlijke identiteit	16
2.2 Stedelijke identiteit	17
2.3 De constructie van stedelijke identiteit	19
2.4 Invloedsfactoren op stedelijke identiteit	20
Hoofdstuk 3: De postindustriële stad en de transformatie van haar identiteit	23
3.1 Historische context: de Industriële Stad	24
3.2 De transformatie van een industriële naar een postindustriële stad	26
3.2.1 De fysieke transformatie	28
3.2.2 De economische transformatie	30
3.2.3 De sociale transformatie	31
3.3 De identiteit van de postindustriële stad	33
Hoofdstuk 4: De identiteit van de stad en de transformatie van haar omgeving	36
4.1 Een analyse van regio's	36
4.2 Regionale identiteit	37
4.3 Transformaties in stedelijke regio's	40
4.3.1 De fysieke transformatie	40
4.3.2 De economische transformatie	41
4.3.3 De sociale transformatie	42

4.4 De stedelijke identiteit als onderdeel van een regio	43
Hoofdstuk 5: Globalisering en de transformatie van de identiteit van de stad	44
5.1 Globalisering	45
5.1.1 De historische ontwikkeling van globalisering	45
5.1.2 De hedendaagse globalisering	47
5.1.3 Het informatietijdperk en de netwerksamenleving als maatschappelijk proces van globalisering na 1970	48
5.2 De transformatie van de Westerse stad vóór het informatietijdperk tot de stad in het informatietijdperk	50
5.2.1 De fysieke transformatie	51
5.2.2 De economische transformatie	52
5.2.3 De sociale transformatie	52
5.2 De identiteit van de Westerse “global city” in het informatietijdperk en de netwerksamenleving	54
Hoofdstuk 6: Stedelijke transformaties in Tilburg	56
6.1 De geschiedenis van Tilburg	57
6.2 De transformatieprocessen in Tilburg	58
6.2.1 De fysieke transformatie van Tilburg	59
6.2.2 De economische transformatie van Tilburg	60
6.2.3 De sociale transformatie van Tilburg	62
6.3 De identiteit van Tilburg	63
Hoofdstuk 7: Stedelijke transformaties in Bethlehem	65
7.1 De geschiedenis van Bethlehem	65
7.2 De transformatie van de identiteit van Bethlehem	67
7.2.1 De fysieke transformatie van Bethlehem	68
7.2.2 De economische transformatie van Bethlehem	70
7.2.3 De sociale transformatie van Bethlehem	72
7.3 De identiteit van Bethlehem	73
Conclusie	74
Literatuur	79
Bijlage	85
Bijlage 1: De werkgelegenheid in Tilburg	86
Bijlage 2: Bethlehem in haar omgeving	87
Bijlage 3: Interviewverslag Jan Buursink	89
Bijlage 4: Interviewverslag Stefan Dormans	99
Bijlage 5: Acht postindustriële steden nader bekeken	105

1. Inleiding

Steden hebben een grote invloed op de wereld. Het zijn centra van macht, van economische ontwikkelingen en van kennis. Een steeds groter deel van de wereldbevolking woont in stedelijke agglomeraties. De bevolkingsgroei voor de periode 2000-2030 zal zich ongeveer uitsluitend concentreren in de urbane gebieden van de wereld. Dit zal betekenen dat in 2030 60% van de wereldbevolking in een urbaan gebied leeft, terwijl dit in 1950 nog slechts 30% en in 2000 nog 47% was. Naast deze ontwikkeling oefenen verschillende anderen processen, zoals globalisering, postindustrialisering en het belang van stedelijke netwerken, invloed uit op een stad (Dagevos:2004:2). Urbane gebieden zijn voortdurend aan verandering onderhevig en hebben gedurende de twintigste eeuw grote transformaties ondergaan. De vorm van steden, hun functies en hun populatie veranderen onder invloed van tijd, globale ontwikkelingen en de fysieke ligging van de stad.

De Westerse steden waar dit onderzoek zich op richt zijn groot en sterk geworden door middel van industrieën. Tegenwoordig hebben industriële steden in het Westen het echter moeilijk in een tijdperk van wereldwijde competitie en industrieën die naar lage lonenlanden trekken. Naast het feit dat dit voor de Westerse stad een economische aderlating is, worden industriële steden ook vaak als ouderwets en armoedig bestempeld (Short & Kim:1999:101). Veel industrieel machtige steden hebben de laatste decennia hun economieën enorm zien veranderen door het verdwijnen van traditionele industrieën. Vanaf de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw zijn voormalige industriesteden actief op zoek naar een nieuwe identiteit. Dit heeft zowel het imago als het beleid van deze steden veranderd (Dormans e.a.:2003:14,16). Gemeentebesturen worstelen met de grote veranderingen in hun steden en zijn een meer postmodern beleid gaan voeren. Dominante industriegebieden in zowel West-Europa als de Verenigde Staten zijn getransformeerd naar een meer op diensten en kennis gerichte economie. Naderhand is daar de toeristenfunctie bijgekomen (interview Buursink en Vreeman:2008:hoofdstuk 2). Voor deze steden ligt de prioriteit vooral in de omgang van de erfenis van vervallen infrastructuur, industriële verwaarlozing en onbenutte centra (Dagevos:2004:2). Voorbeelden van steden in voormalige industriële gebieden zijn Syracuse in de Verenigde Staten, Coventry in Engeland en Wollongong in Australië (Short & Kim:1999:103).

Vanaf ongeveer de tweede helft van de vorige eeuw is de Westerse wereld terecht gekomen in een nieuwe periode van economische en sociale transformatie. Drie transformatieprocessen hebben de stedelijke structuur in de laatste decennia enorm veranderd

en laten hun ruimtelijke sporen na. Deze processen staan niet op zichzelf, maar ze zijn sterk met elkaar verweven. De drie transformatieprocessen vormen de ruggengraat van dit onderzoek. Deze processen zijn:

1. De economische verandering van een industriële naar een postindustriële stad
2. De verandering door stedelijke schaalvergroting en de toegenomen connectie tussen een stad en haar stedelijke omgeving
3. De veranderingen die de globalisering teweeg heeft gebracht in de identiteit van een stad

Het eerste proces is kort samengevat de de-industrialisatie van vele traditionele industrieën. Er heeft een internationale shift plaatsgevonden waarin de traditionele industriële sectoren zijn verplaatst van de centrale regio's naar de meer semiperifere en perifere regio's in de wereld. Tegelijkertijd ging de economie in de Westerse landen zelf zich meer richten op de service gerichte industrie (Short e.a.:1993:207). Het gevolg hiervan was dat industriële steden een nieuwe invulling moesten gaan zoeken voor hun werkgelegenheid.

Steden zijn in de laatste decennia meer dan ooit verbonden geraakt met steden in hun nabije omgeving. De ruimtelijke context is veranderd; steden zijn groter geworden en vaak in stedelijke netwerken gelegen. Door schaalvergroting zijn steden één leefruimte met hun directe omgeving gaan vormen. Dit heeft stedelijke regio's tot gevolg gehad. Een stad functioneert nu als één geheel met haar omgeving. Mensen werken, wonen en recreëren in een bepaalde stedelijke regio. Samenwerking tussen nabijgelegen steden is hierdoor een must geworden (Dagevos: 2004:4, interview Dormans). Zowel internationaal, nationaal en regionaal concurreren steden met elkaar. Door een landelijke goede regionale positie en een goede positie binnen de regio kan de identiteit van een stad zich positief profileren. Als de regio een bepaalde identiteit heeft, kan de stad hier haar eigen identiteit aan ontlelen (Buursink:1991:102).

Het laatste proces is de globalisering. Door de technologische revolutie van informatie technologieën en verbeterde transportmogelijkheden is er een nieuwe relatie tussen economie en de wereldwijde samenleving geïntroduceerd (Sassen:1996:61). Door middel van de ICT- (Information and Communication Technology) revolutie is in het laatste decennium van de twintigste eeuw zelfs een wereldeconomie ontstaan waarbij plaats en tijd minder relevant zijn geworden. In Noord-Amerika en West-Europa zijn nieuwe industriële regio's ontstaan. In deze industriële regio's ontwikkelen zich nieuwe sociologieën over productie met betrekking tot de kennis- en informatie technologie (Short e.a.:1993:207). Plaatsen krijgen een nieuwe betekenis in deze "Network Society". Fabrieken en economische centra verplaatsen zich door

netwerken over de gehele wereld. Stedelijke ontwikkelingen vinden plaats in de context van toegenomen contacten tussen mensen over de gehele wereld door middel van migratie, reizen, e-mail, internet en handel. Steden zijn het toneel geworden van internationalisering op het gebied van arbeid, cultuur, kapitaal en technologie. De wereld wordt steeds vaker genoemd als een “single place” (Dagevos:2004:2).

In dit onderzoek worden deze drie processen gekoppeld met de identiteit van steden. Er zal gekeken worden naar de identiteitsbeleving van middelgrote postindustriële Westerse steden in een stedelijke regio. Juist door bovengenoemde ontwikkelingen is onderzoek naar de stedelijke identiteit van belang. Er is sprake van concurrentie tussen steden en de identiteit van een stad speelt een steeds grotere rol hierin. Steden hebben hun identiteit nodig om zich staande te houden tussen al deze ontwikkelingen en zichzelf te blijven profileren als “uniek”.

Dit onderzoek concentreert zich op de ontwikkeling van de identiteit in postindustriële steden. Sinds de tijd dat veel industrieën zijn weggetrokken kampen sommige van deze steden met veel werkloosheid en verloederings van het stadscentrum en stadsbuurten. Omdat het middelgrote steden zijn, trekken ze niet meteen de aandacht (voor bedrijven, bewoners, toeristen) zoals de grote, bekende steden als New York, Boston en London wel doen. De erfenissen van het industriële tijdperk dienen een nieuwe invulling te worden gegeven, zodat de stad haar identiteit uit nieuwe factoren kan ontleen. Zo worden leegstaande fabriekspanden vaak veranderd en krijgen ze een nieuwe, culturele, bestemming. Ook worden oude verloederde wijken vervangen door bijvoorbeeld mega- bioscopen en shoppingmalls. Deze stedelijke veranderingen brengen geografisch interessante ontwikkelingen met zich mee. Het is aantrekkelijk om te bekijken hoe de identiteiten van deze steden binnen een regio veranderen. Door middel van dit onderzoek zal geprobeerd worden om een beeld te schetsen op welke wijze postindustriële steden omgaan met de processen die hun stad hebben veranderd en hoe zij hun ‘identiteit’ een nieuwe invulling geven.

1.1 Probleemstelling

1.1.1 Doelstelling

Identiteit is de bron die betekenis geeft aan hoe mensen de wereld ervaren (Castells:2004:6). De globalisering van de wereld heeft het sterker worden van een wereldwijde “global identity” tot gevolg. Het verschil tussen “global” en “local” is tegenwoordig soms moeilijk waarneembaar in steden. Connecties tussen mensen nemen toe waardoor ze dezelfde producten consumeren, wereldwijd dezelfde banen en opleidingen hebben en soortgelijke

(Westerse) levenswijzen nastreven. Te denken valt bijvoorbeeld aan Westers- traditionele bruiloften in niet Westerse landen, Starbucks op straathoeken in vele steden en het winkelen in “shoppingmalls” met een pluraliteit aan winkels (Short en Kim:1999:80). Er is een opkomende interesse om dit proces, een wereldwijde identiteit en de invloed van de globalisering op stedelijke identiteiten, te bestuderen (Castells:2000, Nijman:1999, Sassen:1996, Short & Kim:1999, Sudjic:1999). In het huidige mondiale tijdperk waarbij de wereld steeds meer op een “global village” begint te lijken, worden plaatselijke locale identiteiten echter eveneens steeds belangrijker. Mensen zetten zich namelijk af tegen “bedreigende” factoren van buitenaf en waarderen en accentueren hun eigen identiteit meer (Short en Kim:1999:81). Daarnaast neemt de concurrentie tussen steden alsmaar toe aangezien ze allen een belangrijke positie in het economische netwerk willen bemachtigen. Steeds meer steden gaan hun “eigen” identiteit, bestaande uit cultuur, geschiedenis, architectuur en ligging verduidelijken. Dit valt duidelijk te zien in de promotie door steden van het toerisme (Danish ministry of environment: 2002:10).

De identiteit van een plaats, in dit geval een stad, is een brede en onafgebroken ontwikkeling, waarbij vele processen zijn betrokken. Het begrip identiteit kent meerdere betekenissen. In dit onderzoek zal de nadruk komen te liggen op de identiteitsconstructie van steden. Bij de beschrijving van het begrip “stedelijke identiteit” staat centraal dat de stad anders is dan andere steden; de stad is uniek (Dormans e.a.:2003:30). Om een goed en duidelijk beeld van de stedelijke identiteit te scheppen zal dit onderzoek zich concentreren op drie processen die van invloed zijn op de identiteitsontwikkeling van steden. Deze processen zijn de invloed op de stedelijke identiteit door de verandering van een industrieel naar postindustriële georiënteerde economie, de invloed van de ligging van de stad in een stedelijke regio en tenslotte de invloed van de globalisering. De transformaties van de identiteit van een stad, veroorzaakt door deze drie processen, zullen beschreven worden door middel van een gestructureerde orde in de vorm van fysieke, economische en sociale categorieën (hoofdstuk 2.4).

De huidige Westerse stedelijke wereld is op zoek naar haar identiteit. Allereerst zijn de economische waarden van steden geherdefinieerd; postindustriële steden zoeken naar hun nieuwe functies en hoe ze de oude functies een nieuwe invulling kunnen geven. Daarnaast zijn stedelijke regio's, omdat de stad één leefruimte met haar directe omgeving is gaan vormen, van een steeds groter belang aan het worden. Tenslotte moeten steden zich aanpassen aan een mondiale wereld met haar bijbehorende economie en netwerksamenleving. De

stedelijke wereld is complex geworden met haar stromen van mensen en informatie. De stad is een arena van transformaties!

De huidige stedelijke wereld is door deze drie transformatieprocessen relatief zo nieuw dat het identiteitsvraagstuk een belangrijke kwestie speelt. Dit onderzoek zal zich op deze ontwikkelingen concentreren. Dit leidt tot de **doelstelling** van dit onderzoek:

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen op welke wijze stedelijke identiteit in postindustriële middelgrote Westerse steden zich heeft ontwikkeld onder invloed van economische, regionale en mondiale transformatieprocessen, teneinde een analyse te maken van identiteitsvorming in een veranderende urbane wereld.

1.1.2 Vraagstelling

De **centrale vraag** voor dit onderzoek is:

Hoe heeft de stedelijke identiteit van postindustriële middelgrote Westerse steden zich ontwikkeld onder invloed van economische, regionale en mondiale transformatieprocessen?

Om deze centrale vraag te kunnen beantwoorden zal er in ieder hoofdstuk van dit onderzoek een antwoord worden gegeven op de volgende **deelvragen**:

1. Wat is “stedelijke identiteit”? (Hoofdstuk 2)

De theoretische achtergrond van het concept stedelijke identiteit wordt in dit hoofdstuk uitgelegd. Het begrip identiteit zal worden geanalyseerd. Daarna zal het begrip identiteit worden gekoppeld aan stedelijke identiteit. De constructie van stedelijke identiteit zal worden onderverdeeld in drie categorieën: fysieke identiteit, economische identiteit en sociale identiteit. De onvermijdelijke invloed van de drie transformatieprocessen (gestructureerd in de fysieke, economische en sociale categorieën) wordt als laatste aan stedelijke identiteit gekoppeld.

2. Hoe wordt de identiteit in de postindustriële stad geconstrueerd? (Hoofdstuk 3)

Dit eerste van drie transformatieprocessen beschrijft verschillende veranderingen die steden ondergaan onder invloed van postindustrialisering. Allereerst zal er een beschrijving van de postindustriële stad worden gegeven. Daarna zal de verandering in de identiteit van een

industriestad naar een postindustriële stad worden beschreven. Uiteindelijk zal de identiteit van een postindustriële stad worden beschreven.

3. *Op welke wijze heeft de regionale ligging van de stad invloed op haar identiteit?*

(Hoofdstuk 4)

Urbane gebieden hebben hun ruimtelijke structuur zien veranderen. Steden zijn gegroeid en gefragmenteerd. Stedelijke regio's die hierbij zijn ontstaan worden steeds belangrijker (Dagevos:2004:4). Onderzocht wordt welke "rol" een stedelijke regio speelt bij de identiteitsvorming van een stad en hoe dat de identiteit van steden is veranderd door de transformatie die steden en hun stedelijke omgeving hebben ondergaan.

4. *Op welke wijze beïnvloedt de globalisering de identiteit van steden? (Hoofdstuk 5)*

Onderzocht wordt hoe het laatste transformatieproces, de globalisering, invloed uitoefent op de identiteit van een stad. De informatietechnologie en de netwerksamenleving spelen hierbij een belangrijke rol. Welke bijdrage levert dit aan de identiteitsconstructie?

5. *Wat is de invloed van de transformatieprocessen op de stedelijke identiteit van Tilburg? (Hoofdstuk 6)*

Er zal een vergelijkende casestudy plaatsvinden tussen twee steden: Tilburg (Nederland) en Bethlehem (U.S.A.). In dit hoofdstuk zal onderzocht worden op welke wijze de transformaties, zoals besproken in de theorie, daadwerkelijk in de praktijk plaatsvinden. Allereerst zal de geschiedenis van Tilburg worden besproken. Daarna zullen achtereenvolgens de drie transformaties in Tilburg worden onderzocht. Uiteindelijk zullen de veranderingen veroorzaakt door de processen in de stedelijke identiteit van Tilburg worden weergegeven.

6. *Wat is de invloed van de transformatieprocessen op de stedelijke identiteit van Bethlehem (U.S.A.)? (Hoofdstuk 7)*

In dit hoofdstuk zal het tweede deel van de empirie, de stad Bethlehem (U.S.A.) worden onderzocht. Op dezelfde wijze als in hoofdstuk 6 zal onderzocht worden hoe de transformaties, zoals besproken in de theorie, daadwerkelijk in de praktijk plaatsvinden. Allereerst zal de geschiedenis van Bethlehem worden besproken. Daarna zullen achtereenvolgens de drie transformaties in Bethlehem worden onderzocht. Uiteindelijk zullen de veranderingen veroorzaakt door de processen in de stedelijke identiteit van Bethlehem worden weergegeven.

1.1.3 Operationalisatie van centrale begrippen:

- o *Stedelijke identiteit*: Een subjectief begrip. Wordt in dit onderzoek gedefinieerd als het onderscheidende van een stad waardoor het uniek is ten opzichte van andere gebieden en steden. Stedelijke identiteit wordt verder uitgelegd in hoofdstuk 2.
- o *Transformatieprocessen*: Drie elementen die in de laatste decennia grote urbane transformaties tot gevolg hebben gehad. Ze hebben de stedelijke structuur sterk beïnvloed. Deze zijn: de economische verandering van een industrieel naar postindustriële georiënteerde stad, de ligging van de stad in een stedelijke regio en de globaliserende wereld.
- o *Postindustriële stad*: Een Westerse plaats die economisch werd gekenmerkt door industrieën. Door het verdwijnen van deze economische drijfkracht is de stad voornamelijk aangewezen op de dienstverlening. De identiteit en het “aanzien” van de stad is hierdoor veranderd.

1.2 Wetenschappelijk belang van het onderzoek

1.2.1 Voorgeschiedenis

Alle steden verschillen van elkaar en hebben een eigen stadsbeeld en atmosfeer. Sinds het begin van de twintigste eeuw is er op geringe schaal onderzoek verricht naar de identiteitsconstructie en het imago van steden (Reinders:2005:4). Identiteit als begrip in de wetenschap kwam echter pas vanaf de jaren vijftig voor (Fearon:1999:6-10). Vanaf het midden van de jaren zestig vond het begrip gretig aftrek in zowel de sociologie en culturele studies (Reinders:2005:4). De laatste jaren is de populariteit naar het begrip identiteit in relatie tot de geografie enorm toegenomen en kan het begrip als een mode verschijnsel worden beschouwd. Na de Tweede Wereldoorlog werd er steeds meer waarde gehecht aan een duidelijke identiteit waardoor een stad zich kon onderscheiden van andere steden (Lynch:1960:4-6). Citymarketing vindt hierin haar oorsprong en is tegenwoordig een economisch-geografisch werkgebied dat al in het begin van de vorige eeuw in de Verenigde Staten (V.S.) populair werd toen de verkopersmarkt steeds meer veranderde in een kopersmarkt (Boekema: 08-09-2006). Verder wordt er tegenwoordig vooral wetenschappelijk onderzoek verricht naar de samenhang tussen de fysieke omgeving en identiteit. Deze studies gaan dikwijls over de identiteitsvorming van steden in een veranderende globaliserende wereld (Castells:2000:409). Dit onderzoek zal een aanvulling worden op eerdere studies die

stedelijke identiteitsvorming centraal stelden en stedelijke identiteit in een vernieuwend daglicht zetten.

1.2.2 Wetenschappelijk kader

Binnen de geografie valt dit onderzoek in meerdere stromingen, zoals de economische, urbane, behaviourale en de regionale geografie, in te passen. Steden worden steeds belangrijker. De behoefte bestaat om meer inzicht te krijgen in de identiteit van steden. Identiteit is een subjectief en persoonlijk in te vullen begrip. Wetenschappers hebben verschillende denkwijzen en definities over (stedelijke) identiteit. Daarom zal er in hoofdstuk twee uitgebreid op dit begrip worden ingegaan zodat er geen twijfels kunnen ontstaan wat er in dit onderzoek onder stedelijke identiteit wordt verstaan. De ideeën van Fearon, Jenkins en Giddens vormen hiervoor de basis.

Een stad is voortdurend aan veranderingen onderhevig. Vele processen hebben hier invloed op. In dit onderzoek zullen drie van deze processen (transformatieprocessen) centraal komen te staan, omdat deze het meest toepasselijk zijn voor de postindustriële Westerse middelgrote stad. Het is belangrijk om te weten dat de indeling in drie geografische processen vooral als methodisch hulpmiddel dient. Ze geven structuur aan de indeling van dit onderzoek. In werkelijkheid staan ze alle drie nauw met elkaar in verbinding en is de scheidslijn ertussen lastig te ontdekken. De betreffende processen zijn:

- De invloed van de verschuiving van een industrie stad naar een postindustriële stad.
- De invloed van het regionale stedelijke netwerk op de identiteit van de stad.
- De invloed van de globalisering op de identiteit van de stad.

Er is juist voor deze drie processen gekozen aangezien de globalisering en de postindustrialisering in de laatste decennia significante veranderingen in steden hebben veroorzaakt. De ligging van een stad is interessant aangezien bewoners, en zo ook steden, zich met een regio identificeren (Dagevos:2004:2,3, interview Buursink). Daarnaast zijn in de laatste decennia door stedelijke schaalvergroting veranderingen in de stedelijke structuur opgetreden waardoor stedelijke regio's van een toenemend belang zijn geworden (Simmonds en Hack:2000:3). Doordat de postindustriële Westerse stad onder invloed staat van deze transformatieprocessen oefenen dezen ook invloed uit op de identiteit van de stad (Short e.a.:1993:208, Scott:2001:814 en Short & Kim: 1999:9,80).

1.2.3 Vernieuwend karakter

Vernieuwend aan dit onderzoek is dat een actueel onderwerp, de invloed van de globalisering op stedelijke identiteiten, wordt uitgebreid met twee andere processen die invloed uitoefenen op de identiteit van een stad, te weten: de ligging en de verandering van een industriële naar een postindustriële stad. De case studies die in dit onderzoek centraal staan zijn uniek en speciaal geselecteerd. Vernieuwend is ook dat deze steden een middelgrote omvang in stedelijke agglomeraties hebben. Grote en belangrijke steden worden vaak in één woord met de identiteit genoemd. In de meeste studies wordt immers onderzoek verricht naar de grotere bekendere steden die vaak in de spotlights staan (Buursink:1991:102). Door de identiteit van middelgrote steden onder invloed van de genoemde processen te onderzoeken, zal deze studie een geheel eigen karakter krijgen. De kennis die uit dit onderzoek wordt verkregen, kan gebruikt worden om de vorming van stedelijke identiteit in de huidige wereld beter te begrijpen.

1.3 Maatschappelijk belang van het onderzoek

De identiteit van steden is een fenomeen dat men overal in het dagelijks leven tegenkomt. Steden profileren zich steeds meer met hun unieke eigenschappen en proberen zo bewoners, bedrijven en toeristen te winnen. Een krachtige en duidelijke stedelijke identiteit kan burgers motiveren om actief bij te dragen aan de groei en het functioneren van de stad. De burgers voelen dan een emotionele verbondenheid met de betreffende plaats (interview Buursink). De invloed van de globalisering op de identiteitsbeleving van steden staat volop in de politieke en maatschappelijke belangstelling. Te denken valt bijvoorbeeld aan “zwarte” en “witte” buurten, ketenwinkels die stadscentra overnemen en bedrijven die wegtrekken en werkloosheid achterlaten. Ook het aantal stedelijke regio's neemt sterk toe en dit beïnvloedt het stedelijk klimaat. En ten slotte zijn vele postindustriële steden nog altijd bezig met het herstructureren van een nieuwe identiteit waarmee zij zich kunnen profileren.

Het is belangrijk voor een lokale stedelijke overheid om te weten wat de meerwaarden van hun stad is en onder welke invloeden deze kunnen veranderen. Deze studie kan daarom als een belangrijk onderzoek worden gezien. Veranderingen en identiteitsvorming in representatieve Westerse steden kunnen indien mogelijk als voorbeeld dienen voor vergelijkbare steden. De kennis die verkregen wordt uit dit onderzoek kan van belang zijn voor beleidsmakers die de identiteit van hun stad willen analyseren. De invloedsfactoren die in dit onderzoek centraal staan helpen ze op deze manier om de complexe constructie van de identiteit van hun stad beter te begrijpen en uit te dragen.

1.4 Werkwijze

1.4.1 Methode- technisch

Deze Master thesis is een exploratief beschrijvend onderzoek naar de transformaties in postindustriële Westerse steden en de identiteitsconstructie en ontwikkeling van deze steden. Om de vraagstelling te kunnen beantwoorden zullen er drie duidelijk te onderscheiden delen in het onderzoek zitten. Als eerste zal er in het theoretisch kader identiteit worden besproken. De constructie van stedelijke identiteit en de transformatieprocessen die invloed uitoefenen op de identiteit van steden zullen uitgebreid aan bod komen. Het tweede deel vormt de kern van het onderzoek en zal de drie transformatieprocessen afzonderlijk bespreken. Onderzocht wordt op welke manier zij veranderingen in steden tot gevolg hebben en hoe zij de identiteit beïnvloeden. Diepte interviews zullen worden gehouden met experts in stedelijke identiteit. Dit is nodig om een meer gespecificeerd beeld van de invloed van de machtsstructuren op stedelijke identiteit te ontwikkelen.

Ten slotte zal er voor twee steden, in een vergelijkende casestudy, de invloed van de stedelijke identiteit in de praktijk worden weergegeven. De steden die onderzocht worden zijn Bethlehem in Pennsylvania (U.S.A.) en Tilburg (Nederland). Beiden steden liggen in stedelijke netwerken. Ook waren beiden steden in vroegere tijden afhankelijk van industrieën en hebben zij na het vertrekken hiervan hun identiteit zien veranderen. Beiden vertegenwoordigen ongeveer dezelfde onderzoeksvoorwaarden en kunnen zo als een goed praktijkvoorbeeld voor de besproken theorie gelden. Deze subcases zullen gedetailleerd en in de diepte onderzocht worden. De geschiedenis, de transformatie in de identiteit van de steden en hun huidige identiteit zal worden besproken. Om dit te bereiken zullen de steden uitgebreid worden geanalyseerd. De kernwaarden van de identiteit van de betreffende steden zullen hierbij helder naar voren komen.

1.4.2 Bronnen

De data voor dit onderzoek is voornamelijk van kwalitatieve aard en is op verschillende wijze verzameld. Als eerste is er gebruik gemaakt van literatuurstudie aan de hand van secundaire bronnen. De data hiervoor is verzameld vanuit universiteitsbibliotheken, artikelen, wetenschappelijke tijdschriften, internetbronnen en beleidsrapporten van steden. Daarnaast zijn er primaire bronnen voor dit onderzoek gebruikt. Deze primaire bronnen vormen de interviews met de heren Jan Buursink en Stefan Dormans.

1.4.3 Structuur

In het eerste hoofdstuk zal de inleiding tot het onderwerp en de onderzoeksopzet worden behandeld, waarna in het tweede hoofdstuk zal worden ingegaan op het theoretisch kader met betrekking tot identiteit. Identiteit en de constructie van stedelijke identiteit wordt beschreven. In de volgende hoofdstukken zullen de drie transformatieprocessen worden weergegeven en er zal dieper worden ingegaan op de link die zij hebben met stedelijke identiteit. Zo zal in het derde hoofdstuk de reconstructie van postindustriële Westerse steden worden beschreven. In het vierde hoofdstuk zal de invloed van de stedelijke regio op de identiteit van de stad worden onderzocht. Vervolgens zal in hoofdstuk vijf de invloed van de globalisering worden besproken. In de hoofdstukken zes en zeven zal het empirisch deel door middel van twee case studies worden behandeld. In hoofdstuk zes wordt de transformatie en de ontwikkeling van de Tilburgse identiteit onderzocht. In hoofdstuk zeven wordt hetzelfde gedaan voor Bethlehem. Er zal een uitgebreide auditing van de steden worden gemaakt waarbij wordt ingegaan op hun geschiedenis en de veranderingen van hun identiteit als gevolg van de drie transformatieprocessen. De manier waarop de identiteit in deze steden verandert zal geanalyseerd worden. Ten slotte zullen in het afsluitende hoofdstuk de conclusies worden besproken. Er zal een antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag. Centraal staat hierin de wijze waarop Westerse postindustriële steden omgaan met hun identiteit doordat geografische processen hun stad hebben beïnvloed.

2. Theoretisch kader: De identiteit van een stad

Centraal in dit onderzoek staat stedelijke identiteit. De relatie tussen identiteit en ruimte is daarbij van groot belang. Aangezien “identiteit” een complex begrip is zal in de eerste paragraaf het begrip zonder ruimtelijke dimensie worden gedefinieerd: wat wordt er eigenlijk met identiteit bedoeld? Identiteit kent een persoonlijke en sociale dimensie welke beide worden uitgelegd. Vervolgens zal identiteit, in paragraaf 2, worden gekoppeld aan de ruimtelijke dimensie en wordt het verband gelegd met stedelijke identiteit. In paragraaf 3 wordt de constructie van stedelijke identiteit besproken. Dit is nodig om vervolgens, in paragraaf 4, de invloed van de drie transformatieprocessen op stedelijke identiteit weer te geven in een conceptueel model. Dit model zal als de ruggengraat voor dit onderzoek fungeren.

2.1 Identiteit

Identiteit is een concept dat men vaak tegenkomt in het dagelijkse leven. Mensen, landen, steden, groeperingen en zelfs ondernemingen hebben een eigen “identiteit”. Om het begrip makkelijker te definiëren, zal in deze paragraaf “identiteit” in de menselijke context worden beschreven. Pas in de volgende paragrafen zal “identiteit” in de ruimtelijke context worden geplaatst.

In de media wordt er veel aandacht aan het begrip gegeven, immers het “hebben van een identiteit” is tegenwoordig goed en gewenst. Identiteit wordt door de samenleving beschouwd als een eerste levensbehoefte; iedereen heeft recht op een eigen identiteit. Identiteit geeft mensen immers een menswaardig bestaan doordat ze “betekenis” krijgen. Het begrip “identiteit” is een modewoord geworden en wordt wisselend en veel gebruikt. Hiermee wordt het idee gewekt dat van alles ermee kan worden aangeduid (Bakit:2006:19). Het woord “identiteit” wordt zelfs zo vaak gebruikt dat er dikwijls van wordt uitgegaan dat mensen wel weten wat er mee wordt bedoeld. Het concept is “vaag” aangezien er zoveel betekenissen in het dagelijks leven aan vastzitten (Fearon:1999:2,7,36). Identiteit bestaat uit heel veel verschillende facetten die door iedereen anders worden ervaren (Dormans e.a.:2003:25). Een identiteit van iets beschrijven is daarom altijd gekleurd door de visie van de onderzoeker. Hij werpt zijn eigen licht op de wereld. De identiteit van een stad kan in wezen op zoveel verschillende manieren worden beschreven als er mensen zijn. Mensen kijken vanuit hun eigen belevingswereld om zich heen en selecteren wat ze waarnemen. Er is niet één mening over de identiteit van “iets”; er bestaat een pluraliteit aan identiteiten (Castells:2004:6).

Reinders maakt duidelijk dat deze denkwijze over identiteit voornamelijk in de postmoderne en posstructuralistische theorievorming wordt beschreven. In deze stromingen is identiteit tot “bloei” gekomen en wordt het begrip niet als een eenduidig en kenbaar gegeven beschouwd. Identiteit is hier een meervoudig en subjectief concept (Reinders:2005:4). In het postmodernisme wordt identiteit niet als iets gezien dat een precieze versie van de werkelijkheid is, maar als een verbeelding van de werkelijkheid (Dormans e.a.:2003:30). De talloze betekenissen van het begrip “identiteit” is niet problematisch, het is juist een uitdaging om hierin de overeenkomsten te vinden. De meervoudigheid en subjectiviteit aan elementen van het begrip “identiteit” is immers een noodzakelijke voorwaarde zodat mensen zich hechten en betrokken voelen bij een fysieke omgeving (Gemeente Assen:2008). Bij het omschrijven van identiteit gaat het om het totaalbeeld dat wordt opgeroepen uit de veelheid aan elementen (Dormans e.a.:2003:26). Stedelijke identiteit is geen statisch begrip. Het is voortdurend aan verandering en beweging onderhevig. De stad ontwikkelt zich en de factoren die invloed uitoefenen op de stedelijke identiteit veranderen ook (Buursink:1991:42). Ter illustratie: een stad die vroeger bekend stond als armoedig en met veel werkloosheid kampte, kan zich in de loop der decennia hebben ontpopt tot een internationaal bekend staand kenniscentrum door middel van haar universiteit.

In de afgelopen jaren is identiteit naast het alledaagse taalgebruik ook een geliefd onderwerp voor de wetenschap geworden. Het concept “identiteit” is in de wetenschap relatief recent. In de afgelopen veertig jaar heeft het begrip zich ontwikkeld tot de populariteit die het tegenwoordig geniet. De psychoanalist Erik Erikson kreeg in de jaren vijftig van de twintigste eeuw bekendheid met het concept “identiteitscrisis”. Hierdoor kwam het begrip “identiteit” in de woordenboeken terecht. Vóór de verschijning van Eriksons boek werd het begrip “identiteit”, verbonden met personen, echter ook al gebruikt. Het concept werd echter niet herkend en benoemd als “identiteit”. Identiteit is multifunctioneel en daardoor sociaal geconstrueerd en historisch, geografisch en cultureel toepasbaar op vele cases. Zo kan er bijvoorbeeld een gedetailleerde schets worden gegeven over de identiteit van 18de eeuwse Engelse havenarbeiders, terwijl het begrip toen nog niet bestond. Ondanks dat het begrip met de verschijning van Eriksons boek nieuw was, was het in de jaren zeventig al erg succesvol geworden in het hedendaagse taalgebruik en in de sociale wetenschappen. Onder invloed van het postmodernisme en debatten over multiculturalisme werd identiteit een geliefd onderwerp voor wetenschappers van verschillende disciplines. Psychologen, antropologen, historici, politicologen en geografen begonnen identiteit centraal te stellen in de relatie tot bijvoorbeeld rassen, klassen, seksualiteit, etniciteit, ondernemerschap en politiek (Fearon:1999:6-

10,35,36). De opkomst van identiteit in de ruimtelijke wetenschappen is te danken aan het feit dat de plaatsgebondenheid van fysieke locaties verloren is geraakt. Dit proces, het afnemende belang van de ruimte als drager van identiteit, begon in de jaren 1970. De opkomst van homogene en als identiteit betekenisloze plaatsen zoals shoppingmalls, ketenwinkels en luchthavens zorgden voor aandacht voor identiteit in sociaalruimtelijk onderzoek (Reinders:2005:4,5).

Maar wat is identiteit dan precies? Korte definities worden regelmatig in wetenschappelijk onderzoek gegeven: in het Van Dale woordenboek wordt het begrip uitgelegd als *“datgene dat eigen is aan een persoon, het individuele kenmerk”* en het *“eigen karakter”* (Van Dale:2008). Of zoals Castells het begrip definieert: *“Identity is people’s source of meaning and experience”* (Castells:2004:6). Meestal verwijzen identiteitsdefinities naar de manier waarop een onderwerp verschilt van het andere: *“Het kenmerk van identiteit is dat het wat anders is dan al het andere”* (Dormans e.a.:2003:27). Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de vele omschrijvingen die er van dit begrip zijn geformuleerd. Aangezien er geen eenduidige definitie over het populaire begrip “identiteit” bestaat heeft politicoloog James Fearon (1999) onderzocht hoe het begrip in het alledaagse taalgebruik en in het wetenschappelijke discours wordt geplaatst. Fearon benadrukt dat identiteit in twee betekenissen kan worden opgesplitst. Identiteitsvraagstukken verwijzen enerzijds naar het gemeenschappelijke tussen een persoon en anderen personen en anderzijds verwijst het naar de wijze waarop iemand zichzelf als een uniek persoon ziet. Hij beschrijft deze als “social” en “personal” identity: sociale en persoonlijke identiteit. Het duidelijke onderscheid tussen deze begrippen wordt in de volgende deelparagrafen besproken (Bakit:2006:20 en Fearon: 1999:10).

2.1.1 Sociale identiteit

Bij sociale identiteit staat de verhouding tussen een individu en zijn of haar sociale omgeving centraal. Door middel van bepaalde kenmerken wordt er een onderscheid tussen mensen gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van categoriale lidmaatschapskenmerken die een persoon sociaal gezien plaatsen. Te denken valt aan geslacht, leeftijd, geloof en cultuur. Door middel van kenmerken die mensen met elkaar delen worden ze samengevoegd. Hierdoor positioneren sociale identiteiten mensen ten opzichte van elkaar (Bakit:2006:21). Dit proces wordt categorisering genoemd. Sociale identiteiten worden daarom ook wel sociale categorieën genoemd. Volgens Fearon wordt een sociale categorie als volgt geformuleerd:

“A social category is a set of people designated by a label (or labels) commonly given to, or used by, a set of people. The label must be invoked often enough or in sufficiently important situations that people condition their behavior or thinking on it” (Fearon:1999:13).

Mensen kunnen tot meerdere sociale categorieën behoren, dit worden deelidentiteiten genoemd. Niet elke categoriale indeling betekent dus het bestaan van een sociale identiteit. Zo wordt bijvoorbeeld een categorie van roodharige als een niet sociale categorie erkend (irrelevant), aangezien mensen niet hun gedrag of levensopvatting daaraan verbinden (Fearon:1999:13). Als een categorie relevant genoeg wil zijn om een sociale identiteit te worden zal er aan drie voorwaarden moeten worden voldaan (Bakit:2006:21,22,35):

1. *Sociaal structurele component.* Er wordt een indeling en daarmee een onderscheid gemaakt tussen de mensen/dingen/zaken die wel bij de categorie horen en welke niet. Dit onderscheid kan plaatsvinden aan de hand van zichtbare verschillen. Zoals gezegd hoeft niet elke indeling relevant te zijn en kan het ook voorkomen dat mensen een duidelijk onderscheidend kenmerk hebben (zoals homoseksueel) maar dit als zeer persoonlijk ervaren en niet willen uiten (Fearon:1999:16).
2. *Culturele component.* De categorie waartoe iets of iemand is ingedeeld geeft deze “rol” een bepaald gewicht oftewel “inhoud”. Het gaat hier om de verwachtingen en verplichtingen die een label met zich meebrengt met betrekking tot gedrag, routines en functies in bepaalde situaties. Een industriestad schept bijvoorbeeld andere verwachtingen met betrekking tot werkgelegenheid dan een buitenwijk. Er dient hier ook rekening te worden gehouden met stereotype verwachtingen. Fearon noemt deze component ook wel ‘Role Identities’ (Fearon:1999:17).
3. *Beoordeling.* Deze component wordt “Type Identity” genoemd. Voorbeelden van type identities zijn nationale identiteiten, etnische identiteit en politieke voorkeur. Het gaat hier om de psychologische beoordeling van het “sociale verkeer” over wie en wat iemand is. Dit kan zowel positief als negatief zijn en variëren per mening. Een stad kan zich bijvoorbeeld tot een stedelijke netwerk rekenen door haar ligging. Maar kan door de anderen steden niet als zodanig worden beoordeeld doordat haar architectuur afwijkt (Bakit:2006:22).

De invulling van deze drie kenmerken, die in voortdurende interactie tot elkaar staan, komt tot stand door zowel de individuen zelf als hun sociale omgeving. Het gaat er hierbij om hoe individuen zichzelf identificeren, maar ook hoe ze door anderen worden geïdentificeerd. Om identiteit te bezitten moeten er altijd anderen aanwezig zijn. Wat die anderen van een individu denken is niet minder belangrijk dan hoe een individu zichzelf ziet (Jenkins:2000:8). Sociale

indelingen worden dus zowel door anderen als door onszelf gemaakt. Dit kan betekenen dat iemand of iets tot een indeling wordt gerekend maar het hier zelf niet mee eens is, of juist andersom. Sociale identiteitsvorming wordt zodoende vaak aangevochten door groepen en individuen die het niet eens zijn met een bepaalde categorisering. Dit idee sluit aan op de structuratietheorie van de socioloog Anthony Giddens. Deze theorie gaat ervan uit dat het individu en de sociale groep onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Mensen zijn voor hun handelen afhankelijk van sociale structuren, maar kunnen zelf deze structuren aanpassen en interpreteren (Bakhtin:2006:25-28). Vanzelfsprekend komt hier de factor macht bij kijken. In paragraaf 2.4. zal hier verder op worden ingegaan.

Doordat er voortdurend wederzijdse interacties plaatsvinden kan er worden vastgesteld dat identiteit een dynamisch gegeven is. Historisch gezien veranderen identiteiten omdat er steeds nieuwe categorieën worden gecreëerd zoals bijvoorbeeld een softwaredeskundige. Bovenal is identiteitsvorming (zowel sociale als persoonlijke identiteit) een proces dat onder invloed staat van externe factoren (meningen van anderen, globalisering etc.) en interne factoren (hoe een individu zichzelf ziet) (Fearon:1999:15). Sociale identiteiten vormen zodoende ook een deel van hoe mensen zichzelf zien en zijn zeer belangrijk voor de persoonlijke identiteit van een individu.

2.1.2 Persoonlijke identiteit

Bij persoonlijke identiteit gaat het om datgene dat een persoon uniek maakt ten opzichte van anderen. Het individu staat centraal. Vragen als “Wie ben ik?” en “Wat onderscheidt mij van de ander?” spelen hierbij een rol (Reinders:2005:4). Mensen vervullen bepaalde “rollen” (bijvoorbeeld: een werknemer, een moeder, een buur, een sporter, een roker, een man/vrouw) die op hetzelfde moment samen de identiteit van die persoon vormen. Een identiteit is dan ook een bron die het gedrag van mensen beïnvloedt en zo betekenis aan ze geeft (Castells:2004:6,7). Dit in tegenstelling tot sociale identiteit waar individuen worden onderscheiden en samengevoegd door lidmaatschapskenmerken. Dit betekent echter niet dat sociale identiteiten geen beduidend onderdeel van de persoonlijke identiteit vormen. Het lidmaatschap van sociale categorieën is een belangrijke bron van identiteitsvorming. Sociale identiteiten vormen een gewichtig onderdeel van een persoonlijke identiteit. Persoonlijke identiteit is immers ook een sociaal proces aangezien er andere mensen aanwezig moeten zijn om zich van te onderscheiden. Persoonlijke identiteit bestaat uit de waarden en normen die als moreel belangrijk voor dit individu worden beschouwd. Maar dit is niet het enige, een specifieke kledingstijl die het individu al jaren draagt kan bijvoorbeeld ook tot de persoonlijke

identiteit worden gerekend (Fearon:1999:11,21-26). Fearon formuleert dit als: *“Personal identity is a set of attributes, beliefs, desires, or principles of action that a person thinks distinguish him or her in socially relevant ways and that (1) the person takes a special pride in; (2) the person takes no special pride in, but which so orient his or her behavior that he or she would be loss about how to act and what to do without them; or (3) the person feels he or she could not change even if he or she wanted to”* (Fearon:1999:25). In feite gaat het bij persoonlijke identiteit om dezelfde principes als bij sociale identiteit. Het verschil is dat het onderscheidende kenmerk een kleinere sociale betekenis heeft dan sociale categorieën. Een eigenschap, bijv. “bepaalde humor” of een “gestreepte stropdas”, kan tot een bepaald niveau uitgroeien en dan alsnog een sociale categorie worden (Bakit:2006:23,24).

2.2 Stedelijke identiteit

Stedelijke identiteit vormt het uitgangspunt van deze scriptie. Tot nu toe is identiteit uitgelegd aan de hand van een “humane” invalshoek. Individuen zijn echter niet de enige actoren die een identiteit hebben. Zowel in het dagelijks leven als in de wetenschap wordt identiteit vaak gerefereerd aan staten, bedrijven, kerken, universiteiten, steden en politieke partijen. Deze actoren zijn een metafoor voor het “individu” zoals in de vorige paragraaf is uitgelegd. Sommige steden hebben een zeer duidelijke identiteit die wereldwijd bekend is. Aspen, Colorado is bijvoorbeeld een wintersportgebied, Las Vegas is een gokstad en Milaan is het centrum van de wereld als het gaat om mode (Romanelli en Khessina:2005:346). In deze paragraaf zal een uitgebreide analyse worden gegeven van het begrip identiteit verbonden met steden.

Alvorens het begrip “stedelijke identiteit” te analyseren dient er een belangrijk verschil tussen de woorden identiteit en imago te worden gemaakt. Deze begrippen worden nogal eens door elkaar gehaald. Identiteit is wat een stad daadwerkelijk is, terwijl imago datgene is wat een stad uitstraalt; het beeld dat anderen van een stad hebben. Het zijn verschillende zaken die als het ware twee kanten van een munt vertegenwoordigen. Een stad wil natuurlijk het liefste een “aantrekkelijke stad” zijn, in dat geval is het verschil tussen imago en identiteit niet zo groot. Een stad streeft dus als het ware naar een positief imago dat gelijk staat met een positieve identiteit. Helaas is dit ideaalbeeld niet voor iedere stad weggelegd. Als een stad een negatief imago heeft kan ze hier helaas weinig aandoen. Een stad kan echter wél aan haar identiteit werken. Door haar eigenheid te accentueren, bijvoorbeeld gebouwen met een bepaalde architectuur naar voren halen, kan een stad de beeldvorming door anderen

beïnvloeden (interview Buursink). In dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat steden streven naar zowel een positieve identiteit als imago die gelijk aan elkaar staan.

Plaatsen hebben net als individuen óók een sociale identiteit en persoonlijke identiteit. Een stad maakt, net als individuen, deel uit van sociale categorieën. Het gaat er hierbij om wat de stad gemeen heeft met andere steden. De sociale categorieën kunnen bijvoorbeeld de fysieke ligging (in een bepaalde agglomeratie), de economie (overgang van industriële stad naar postindustriële stad) en sociale aspecten zijn (politieke voorkeur, een universiteit hebben). Een stad is immers een heterogene ruimte en heeft niet één maar meerdere (deel)identiteiten. Identiteit is een perceptie en kan aan meerdere aspecten van een stad worden gekoppeld. Stedelijke identiteit kan derhalve een verscheidenheid aan kenmerken herbergen die zowel tot de persoonlijke als sociale identiteit behoren. Het ligt er hierbij vooral aan in welke context het woord “stedelijke identiteit” wordt gebruikt (Fearon:1999:35).

Een stad heeft, net als een individu, een persoonlijk karakter. Achter de diversiteit van een stad ligt een uniek identificeerbaar concept, waarmee inwoners van de stad zich identificeren en de stad zich kan profileren. Een belangrijk aspect van de persoonlijke identiteit van een stad is het besef dat een stedelijke identiteit onder andere naar voren komt in de binding die de bevolking heeft met haar woonplaats. Identiteit van een stad wordt met andere woorden mede bepaald door de emotionele verbondenheid, het meeleven en het geïnteresseerd zijn, van de bevolking met haar stad. Deze verbondenheid van de inwoners van een stad komt soms spectaculair naar voren. Het gevoel van een stad is dan als het ware proefbaar in het feit hoe de inwoners de identiteit van hun stad beleven (interview Buursink). Andere voorbeelden van de persoonlijke identiteit van een stad zijn bijvoorbeeld de fysieke ligging (goede positie binnen stedelijke agglomeratie), de economie (groot winkelcentrum, werkloosheid) en sociale aspecten (bombardement Tweede Wereldoorlog) (Fearon:1999 & Dormans e.a.:2003). Ook bij de persoonlijke identiteit, net als bij de sociale identiteit, komen kenmerken van de stad in zowel fysieke, economische en sociale categorieën voor. Het grote verschil is echter dat het hierbij niet om overeenkomsten maar juist om de zeer unieke aspecten van een stad gaat.

Stedelijke identiteit berust enerzijds op de objectieve verschillen met anderen steden, anderzijds op de erkenning als product met een geheel eigen karakter door de gebruikers. Deze gebruikers kunnen naast inwoners ook mensen zijn die op de een of andere manier bekend zijn met de stad. De beeldvorming van de stedelijke identiteit is zoals eerder gezegd het imago van de stad en kan zwak of sterk en gunstig of ongunstig zijn (Buursink:1991:86,87).

2.3 De constructie van stedelijke identiteit

“Tot op zekere hoogte zijn steden massaproducten geworden, een stad is echter een heel specifiek product. De beschrijving van de identiteit van een stad, hoe omvangrijk ook, bevat zoveel verschillende elementen dat het de stad nooit in zijn geheel recht zal doen” (Dormans e.a.:2003:18). Aangezien er zoveel verschillende elementen zijn die een bijdrage aan de identiteit van een stad leveren zullen deze worden opgesplitst in drie categorieën die allen onderworpen zijn aan de dimensie tijd. Deze drie categorieën zijn fysiek, economisch en sociaal en geven een logische structuur aan dit onderzoek. Gezamenlijk vatten ze de vele verschillende karakteriserende elementen samen en vormen een belangrijk onderdeel van de identiteitsconstructie van een stad. Deze drie categorieën staan onder invloed van de dimensie tijd en vormen een overkoepeling voor verschillende thema's. Zo staat de fysieke categorie bijvoorbeeld voor thema's als stedelijke opbouw, ligging en de infrastructuur. Onder de economische categorie vallen thema's als werkgelegenheid, industrieën en welvaart. Ten slotte vallen in de sociale categorie thema's als cultuur en welzijn (Dormans e.a.2003:18).

Overheden nemen op verschillende niveaus belangrijke beslissingen en hebben zo een impact op het beleid van een stad. In dit onderzoek wordt er expliciet geen aandacht geschonken aan de institutionele invloeden die overheden uitoefenen op stedelijke identiteit. Het gaat voor dit onderzoek echter te ver om alle institutionele invloeden te analyseren. Alleen het beleid van de stad is van belang, en dit wordt indirect duidelijk gemaakt door middel van de drie transformatieprocessen. Verder kunnen bepaalde institutionele invloeden (zoals regelgeving van de Europese Unie) indirect worden afgeleid uit de betreffende processen, zoals globalisering.

De drie categorieën bevatten elementen (de transformatieprocessen) die zowel tot de sociale identiteit als de persoonlijke identiteit van een stad behoren. Het is belangrijk om te weten dat de indeling in categorieën vooral een methodisch hulpmiddel is. Het is een specifieke instrumentele indeling die het onderzoek in deze scriptie verduidelijkt. Elementen kunnen tot meerdere categorieën behoren, zoals in dit onderzoek ook het geval zal zijn (Dormans e.a.:2003:17,18).

Category	Earlier	Temporary	Future
Physical	Physical characterizing of the past: <i>Historical image/identity of the city</i>		
	Temporary physical characterizing: <i>Temporary image/identity of the city</i>		
	Futuristic physical characterizing: <i>Expecting image/identity of the city</i>		
Economical	Economical characterizing of the past: <i>Historical image/identity of the city</i>		
	Temporary economical characterizing: <i>Temporary image/identity of the city</i>		
	Futuristic economical characterizing: <i>Expecting image/identity of the city</i>		
Social	Socialistic characterizing of the past: <i>Historical image/identity of the city</i>		
	Temporary socialistic characterizing: <i>Temporary image/identity of the city</i>		
	Futuristic socialistic characterizing: <i>Expecting image/identity of the city</i>		

Tabel 1: Constructie van stedelijke identiteit (Dormans:2003:22)

In de bovenstaande tabel zijn de fysieke, economische en de sociale categorie schematisch weergegeven. Deze drie categorieën zullen in de volgende hoofdstukken de veranderingen in postindustriële steden analyseren. Daarbij zal per categorie worden aangegeven hoe de transformatieprocessen veranderingen in de stad teweeg hebben gebracht. De factor “tijd” is hierbij van groot belang. Iedere stad is het resultaat van een langdurig ontwikkelingsproces. Ongeacht het feit of de ene stad meer historische waarde heeft dan de andere, zolang er enkele generaties bewoners in de stad zijn geweest, heeft dit haar sporen in de stad achtergelaten. Deze sporen zijn terug te vinden in bijvoorbeeld het stratenplan, gebouwen, de economische en sociale structuur van de stad. Het mag duidelijk zijn dat een stad die in de Gouden Eeuw met handel tot bloei is gekomen een heel andere structuur heeft dan een stad die in de 19^e eeuw als industriestad is ontstaan. De historische dimensie is van invloed op alle drie de categorieën, en vormt een belangrijk onderdeel in de identiteitsconstructie van een stad (Buursink:2001:43). In de komende hoofdstukken zal deze dimensie dan ook voortdurend naar voren komen als de transformatieprocessen worden besproken.

2.4 Invloedsfactoren op stedelijke identiteit

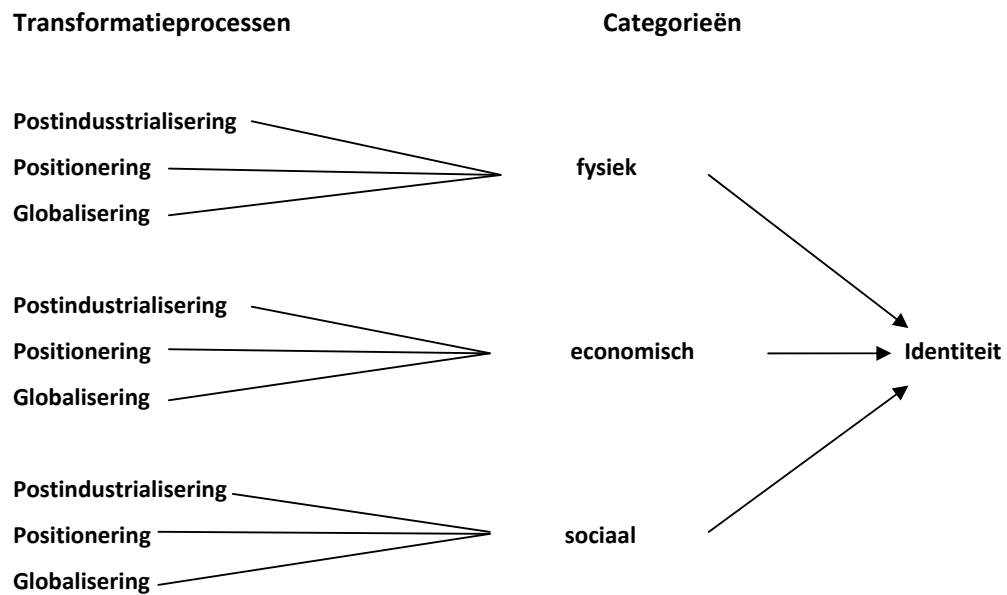
Naar aanleiding van hetgeen hiervoor gezegd is, is duidelijk geworden dat identiteit gegroepeerd is in verschillende categorieën die weer worden opgesplitst in elementen. In dit onderzoek worden elk van de drie categorieën uit de vorige paragraaf opgesplitst in weer drie elementen (de transformatieprocessen). De elementen die in dit onderzoek centraal staan zijn namelijk de processen die de laatste decennia significante veranderingen in de stedelijke identiteit teweeg hebben gebracht. Dit zijn de verandering van industrieel naar postindustrieel,

het belang van de ligging van de stad en de effecten van globalisering. Door middel van deze structuur zal er een helder beeld worden gegeven om een analyse te maken van de veranderingen in genoemde steden. Er vindt enige overlap plaats tussen de transformatieprocessen. Deze “schemergebieden” worden in de volgende hoofdstukken, waarin de verschillende processen worden bestudeerd, vanzelf duidelijk.

Maar wie bepaalt nu eigenlijk de identiteit van een stad? Zoals bij de bespreking van sociale identiteiten al kort is aangegeven, is het van belang om bij identiteitsvorming te erkennen dat dit tot stand komt door middel van interacties van buiten de stad (externe factoren; de drie transformatieprocessen) en interne factoren (de wijze waarop de stad met de externe factoren omgaat). In deze scriptie vormt de gedachte dat externe en interne factoren elkaar veronderstellen het uitgangspunt. De stad identificeert zichzelf en draagt dit, indien positief, uit en indien negatief probeert zij dit te veranderen. Maar de stad wordt ook geïdentificeerd door anderen en is aan deze processen onderhevig en probeert ze te beïnvloeden. De relatie tussen het interne en het externe betekent dat er verschillende processen van invloed zijn op de identiteitsvorming. In dit onderzoek zijn dat de drie urbaan getransformeerde elementen. Hierbij wordt de rol van macht duidelijk (Jenkins:2000:8,9,21). De structuratietheorie van Giddens sluit hier goed bij aan. Deze structuratietheorie stelt de relatie tussen het subject, in dit geval de stad, en de krachten die er invloed op uitoefenen centraal. De theorie gaat ervan uit dat het subject wordt beïnvloed door haar omgeving (deterministisch) maar de stad kan door middel van haar handelen ook invloed uitoefenen op haar omgeving (voluntaristisch). Giddens beschrijft dit proces ook wel als micro niveau (de interne factoren: de stad, haar eigen gevoel voor identiteit en wat ze wil zijn) en macro niveau (de externe factoren: globalisering, postindustrialisering, invloed van de staat etc.). Giddens beargumenteert dat micro en macro niveau constant met elkaar in relatie staan en niet los van elkaar kunnen worden gezien (Giddens:2008). Met andere woorden, de identiteit van steden is afhankelijk van de drie transformatieprocessen, maar een stad kan de invloed hiervan zelf aanpassen en interpreteren. Dit betekent dat iedere stad anders reageert op de transformatieprocessen. In de hoofdstukken 3 tot en met 5 zal echter worden verondersteld dat de transformaties (veroorzaakt door de externe factoren) in theorie ongeveer gelijk zijn. Pas in de hoofdstukken 6 en 7, wanneer er wordt gekeken naar de praktijk situatie zal duidelijk worden dat steden anders reageren op de transformatieprocessen.

In de volgende drie hoofdstukken zal onderzocht worden hoe de genoemde drie transformatieprocessen (elementen) in verhouding staan met de veranderingen in de stedelijke identiteit van postindustriële middelgrote Westerse steden. De invloed van de

getransformeerde processen op de stedelijke identiteit en hoe de steden met deze invloeden omgaan zal worden geanalyseerd. In onderstaand figuur zijn de processen als onderdeel van de categorieën schematisch weergegeven. Dit alles, aangezien de processen dynamische transformatieprocessen zijn, onder invloed van de dimensie 'tijd'. Onderstaand figuur is een speciaal instrument om dit onderzoek overzichtelijk te maken.

3. De postindustriële stad en de transformatie van haar identiteit.

In dit onderzoek staan drie elementen centraal die transformaties in de postindustriële Westerse middelgrote stad tot gevolg hebben gehad. In dit hoofdstuk zal de eerste van deze transformatieprocessen worden besproken: de postindustrialisering van de stad.

De term “industrie” refereert in haar meest omvattende betekenis naar alle vormen van economische activiteiten. In deze studie zal industrie bepaalde economische takken beschrijven die in het Engels worden aangeduid als “*manufacturing industry*”. Dit is de industriële tak waarin goederen worden gefabriceerd. De manufacturing industrie had een belangrijke invloed op stedelijke en regionale ontwikkelingen (Watts:1987:1). Vanaf het midden van de jaren zeventig ging de economie in veel industriesteden hard achteruit (Short e.a.:1997:244). De relatief enorme manufacturing industrie, een belangrijke leverancier van werkgelegenheid, werd door verschillende oorzaken (§3.2) minder belangrijk. Dit proces wordt ook wel de-industrialisatie genoemd. Over de precieze term van de-industrialisatie kan worden gedebatteerd (Watts:1987:1). De economische transformatie had grote veranderingen in de samenleving en in steden tot gevolg. Een voorbeeld van een stad die onder deze malaise gebukt ging is Pittsburgh. Pittsburgh stond ooit in het hart van de Industriële Revolutie. De stad herbergde vele verschillende industriële sectoren zoals de staalindustrie, aluminium, chemie, glas etc. Later kwam daar ook de infrastructuur voor informatica en kunstmatige intelligentie bij. Maar in de jaren '80 was er bijna niets meer van deze economie over. Tienduizenden mensen trokken weg en 150.000 banen gingen verloren (Vreeman:2008: hoofdstuk 4).

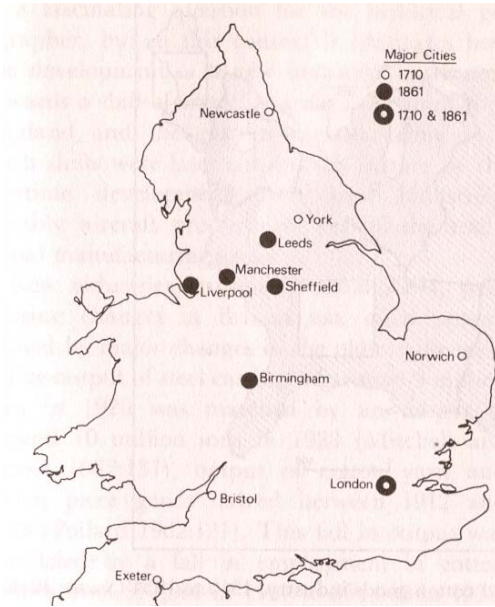
De transformatie van de industrieel economisch georiënteerde stad naar de postindustriële stad heeft heel wat veranderingen teweeg gebracht. Deze urbane veranderingen hebben direct, door het veranderde karakter van de stad, ook tot een andere identiteit van deze steden geleid. Dit hoofdstuk zal op deze veranderingen ingaan. In paragraaf 1 wordt de historische context beschreven; dit is de opkomst van de industriële stad en de geografie van industriële verandering dat de teloorgang van de industriële stad in het Westen tot gevolg had. Daarna zal in paragraaf 2 met behulp van de fysieke, economische en sociale categorie de postindustriële stad worden uitgelegd. In paragraaf 3 wordt de invloed van de transformatie op de identiteit van de postindustriële stad besproken.

3.1 Historische context: de Industriële Stad

Vanaf de achttiende en negentiende eeuw onderging Europa, en later ook Amerika, complexe sociale, economische en technologische veranderingen. Het was in deze periode dat de Industriële Revolutie steden sterk veranderde. Er bestaat enige discussie omtrent het precieze begin van de Industriële Revolutie die in Groot-Brittannië is ontstaan. Het beginpunt wordt vaak aangeduid tussen 1760 en 1770. Veel economische historici dateren het begin echter vanaf 1820 toen de Revolutie haar economische vruchten begon af te werpen (Goodman en Chant:1999:VII-2). Feit is dat de Industriële Revolutie werd veroorzaakt door grote nieuwe uitvindingen.

Met de komst van industriële activiteiten is de wereld veranderd zoals nooit tevoren. Voordat fabrieken ontstonden was het vervaardigen van goederen verbonden aan een bepaalde regio of streek. Arbeiders werkten voor zichzelf of in kleine groepjes en het werk was meestal aan huis gebonden én gelegen in rurale gebieden. Kleding werd in het midden van de achttiende eeuw in Engeland nog gemaakt door mensen die het met primitieve werktuigen en veelal naast hun agrarische werk vervaardigden. Met de komst van de stoommachine raakte de samenleving verwickeld in een stroom van ontwikkelingen. Een belangrijke ontwikkeling was de komst van de fabriek. De belangrijkste waarde van een fabriek waren (en zijn) de output van een gestandaardiseerd product, de concentratie van processen om producten te vervaardigen onder één dak, met gespecificeerde machines en een organisatie en management om de werknemers te begeleiden. Het grootste voordeel van de fabriek was dat de productiviteit van de werknemers enorm toenam terwijl de kosten daalden (Watts:1987:37). Door de fabrieken kwam de industrie meer dan ooit in de steden terecht. Door een fabriek in de stad te plaatsen werden de werknemers geconcentreerd tot een bepaalde plek en dit gaf de organisatie van de fabriek een zekerheid van controle. Dit is iets dat op het platteland nooit gevonden kon worden omdat de mensen te ver uit elkaar woonden (Goodman en Chant:1999:3).

De urbane centra van de Industriële Revolutie waren andere gebieden dan voorheen. In Engeland waren de zes belangrijkste steden in 1710 London en de provinciale steden Exeter, Bristol, Norwich, York en Newcastle. In 1861 was van deze zes nog alleen London van groot belang. Samen met de nieuwe belangrijke steden Birmingham, Liverpool, Manchester en Leeds vormde London het hart van industrieel Engeland (zie figuur 1) (Watts:1987:38).

Figuur 1: belangrijke steden in Engeland en Wales in 1710 en 1861 (Watts:1987:39)

Deze nieuwe urbane centra's waren kleine tot middelgrote steden voordat ze primaire centra van de Industriële Revolutie werden en een enorme bevolkingsexplosie doormaakten. Toch zijn er ook daadwerkelijk steden ontstaan door de komst van de Industriële Revolutie, nieuwe technologie bracht hen van niets naar belangrijke urbane gebieden. Zo waren de traditionele staalcentra in het Westen allereerst gelegen in rurale gebieden aangezien hier steenkool voor nodig was. Steenkool is een breekbare substantie en is lastig te vervoeren over lange afstanden. Uiteindelijk groeiden deze rurale gebieden zo snel dat zij stedelijk werden (Goodman en Chant:1999:3,4).

Vanaf 1850 raakten het vasteland van Europa en Noord-Amerika in een hoog tempo geïndustrialiseerd. De Verenigde Staten kwamen in een sneller proces van industrialisatie terecht dan ieder ander land. Vooral ijzer, staal en textiel waren de belangrijke producten. In 1895 produceerde de V.S. 20% meer ijzer dan Groot-Brittannië. Aan het einde van de negentiende eeuw was textiel, met 1.5 miljoen werknemers, de dominante sector in de V.S. De zaden voor een nog grotere industriële groei in de twintigste eeuw waren gezaaid. Door de komst van de massa productie, eerst door Oldmobile en later door Ford, werd een heel nieuwe vorm van produceren ontwikkeld. Door de auto-industrie kwam een hele groep van industrie, zoals staal, rubber, elektrische onderdelen, in een enorme groei terecht. Dit leverde haar vruchten af voor de Amerikaanse bevolking. Zo groeide het aantal geregistreerde auto's van 9 miljoen in 1920 uit tot 23 miljoen in 1929 (Watts:1987:38-41).

Ook Europa kwam in een snelle economische groei terecht. Door de economische groei groeide de bevolking in Europa, ondanks de massale migratie naar Amerika, sterk. Zo groeide de bevolking in Europa van 120 miljoen in 1700 tot 400 miljoen in 1900. In West-Europa werden rond deze tijd grotere staten gevormd. En, ongeacht dat steden de motoren waren voor de industrialisatie, waren de lokale overheden ondergeschikt aan de macht van nationale en regionale overheden. Dit had een verschil in urbanisatie tussen regio's en landen tot gevolg. In Europa werden, zoals in Amerika, de semi- rurale suburbane gebieden populair naarmate de industrialisatie stadscentra in beslag nam en een rijk deel van de bevolking afleverde. In de landelijk gebieden rondom de stad, vaak goed bereikbaar met metro of trein,

kon men in het begin van de twintigste eeuw rustig wonen en toch de beschikking hebben over de urbane cultuur en economie. Om de groei van de steden, residentie en industrie, en de omliggende suburbane gebieden in goede relatie met elkaar te laten verlopen werden er overal in de Westerse wereld plannen gemaakt om steden te moderniseren en opnieuw in te richten (Goodman en Chant:1999:1,126,144,145,158).

Vanaf het midden van de jaren dertig kwam de petrochemische industrie in opkomst. Deze petrochemische industrie, met synthetische materialen, plastic en rubber, voegde nieuwe elementen aan de Westerse industrie toe. Parallel aan deze ontwikkelingen was de opkomst van de elektronica, (zoals hi-fi systemen), computers en producten geproduceerd voor militaire doeleinden. De belangrijkste verandering tussen het begin van de twintigste eeuw en 1971, is dat in 1971 geen enkele industriële tak dominant is. Het maken van machines is, met 14% van alle industriële werknemers in de V.S., in 1971 de grootste tak. Op dat moment groeide alle industriële takken, behalve de textiel-, kleding- en leer- industrie, nog altijd zeer sterk (Watts:1987:41).

3.2 De transformatie van een industriële naar een postindustriële stad

Belangrijke sociologen zoals Max Weber, George Herbert en Karl Marx hebben de transformatie van de samenleving tussen 1880 en 1930 bestudeerd. Zij leefden tijdens de grote socio-economische en politieke transformatie die de wereld in deze periode van de industriële revolutie kende. Ook de postindustrialisering heeft wetenschappers zoals Castells en Giddens aangespoord om veranderingen te analyseren en weer te geven. In deze paragraaf zal een beeld hiervan worden geschetst. De transformatie van de industriële naar de postindustriële samenleving is echter net zo omvangrijk als de periode waarin Marx en Weber hun levenswerken schreven. Daarnaast is de postindustrialisering van de Westerse wereld nog altijd bezig (Hage en Powers:1992:46).

Het proces van deconcentratie en de-industrialisatie heeft zich vooral voorgedaan in traditionele industrieën zoals bijvoorbeeld de ijzer- en staalbedrijven, meubel-, textiel- en schoenindustrie en de productie van speelgoed en huishoudelijke apparaten (De Pater en Verkoren:2007:240). Het is een doorlopend proces en mede een resultante van de globalisering. Steden en stedelijke regio's zijn overal in Westerse geïndustrialiseerde landen veranderd en het huidige tijdperk wordt ook wel de "service age", "communication age" en de "information age" genoemd (Perloff:1980:15 en Castells: 2000:429).

In de vorige paragraaf zijn 200 jaar van industriële geschiedenis kort beschreven. Industrialisering heeft de wereld en de stad blijvend veranderd. De hedendaagse Westerse

economie wordt getypeerd als een diensteneconomie. Dit betekent niet dat industrieën geheel verdwenen zijn of er niet meer toe doen. In de hedendaagse Amerikaanse economie wordt nog altijd een vijfde van het Bruto Nationaal Product verdient in de industriële sector (Pater en Verkoren:2007:227).

De overgang van industrie naar postindustrie heeft niet opeens plaatsgevonden. Sinds de Tweede Wereldoorlog is deze ontwikkeling langzaam maar zeker voltrokken (Clarck:1985:21). Na 1971 is de industriële Westerse wereld echter steeds sterker veranderd. De Westerse wereld werd overspoeld door een golf van transformatie, veroorzaakt door verschillende elementen. Sinds het midden van de jaren zeventig is er een nieuwe manier van kapitaal vervaardiging ontstaan. Dit proces, door Short “*flexible accumulation*” genoemd, refereert naar nieuwe arbeidsprocessen, een andere arbeidsmarkt en een nieuwe productiemarkt met een grotere flexibiliteit en deregulatie. Deze economische processen hebben de fysieke ruimte, de samenleving en de markt veranderd (Short e.a.:1997:244). In

<i>Characteristic social structure</i>	<i>Industrial</i>	<i>Post-industrial</i>
Design	Game against fabricated nature	Game between persons
Economic sector	<i>Secondary</i> Processing Manufacturing	<i>Tertiary</i> Transportation Utilities <i>Quaternary</i> Trade Finance Insurance Real Estate <i>Quinary</i> Health Education Research Government Recreation Information
Technology	Energy	Information
Axial principle	Economic growth: State or private control of investment decisions	Centrality and codification of theoretical knowledge
Occupational slope	Semi-skilled worker Engineer	Professional and technical scientists
Time perspective	Ad hoc adaptiveness	Future orientation Forecasting
<i>Polity</i>		
Resource	Machinery	Knowledge
Social focus	Business firm	University Research Institute
Dominant figures	Businessmen	Scientists Researchers
Means of power	Indirect influence on politics	Balance of technical-political forces Franchises and rights
Class base	Property Political organization Technical skill	Technical skill Political organization
Access	Inheritance Patronage Education	Education Mobilization Co-option

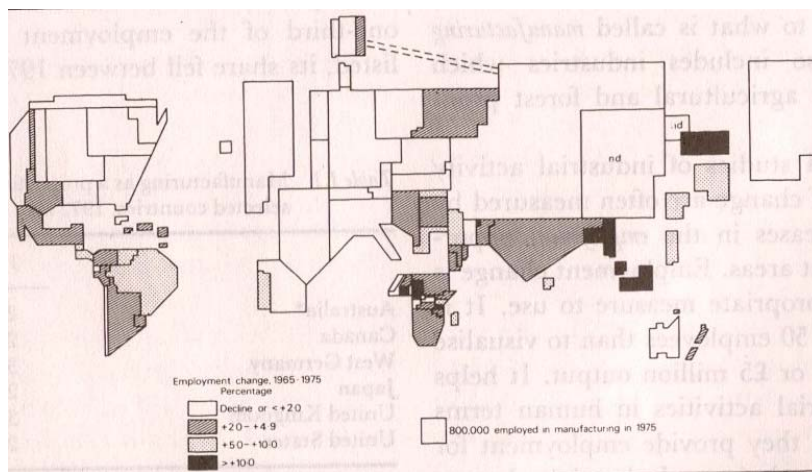
tabel 2 staat een schematisch overzicht van verschillen tussen de industriële en postindustriële economische structuur. Te zien is dat zowel de economische sector, de technologie en het bedrijfsleven enorm zijn veranderd (Clarck:1985:8).

In deze paragraaf zal de transformatie van een industriële naar een postindustriële samenleving worden behandeld. De transformatie zal door middel van de fysieke, economische en de sociale categorie, met enige overlap, worden beschreven.

Tabel 2: Verschillen in de industriële en postindustriële economische structuur (Clarck:1985:8)

3.2.1 De fysieke transformatie

Industriële productie is niet langer verbonden aan traditionele urbane economieën. In de urbane hiërarchie hebben zelfs de grootste steden als New York en London hun status als industriële centra verloren en de service gerichte economie is nu dominant. Dit is mede het gevolg van een globale verschuiving van industrieën van centraal gelegen landen in de wereld naar semie periferie en perifere landen en gebieden (Short e.a.:1997:244). Deze verschuivingen zijn goed te zien in figuur 2. Hier is te zien dat het aantal werknemers in de industriële sector in zowel Europa als de Verenigde Staten tussen 1965 en 1975 enorm is gedaald. Het aantal industriële werknemers in perifere gebieden zoals Zuid-Amerika, Zuid-Oost Azië en Zuid- Oost Europa zijn juist gestegen.

Figuur 2: internationale veranderingen in aantal industriële werknemers tussen 1965 en 1975 (Watts:1987:2)

Ook op nationaal niveau hebben er fysieke veranderingen plaatsgevonden. Allereerst verhuisden veel fabrieken en bedrijven van rurale naar urbane gebieden. Dit proces gebeurde zowel in Amerika als Europa. Doordat mensen steeds meer geld aan zichzelf konden besteden, konden ze het veroorloven om, buiten de stad in de suburbs of op het platteland te gaan wonen. Door middel van de auto, waar ongeveer ieder gezin over begon te beschikken, en een goed wegennet waren ze zeer mobiel. Voor bedrijven was het goedkoper (belasting, grond, meer ruimte, betere toegankelijkheid) om te verhuizen naar de meer urbane gebieden. De fabriekpanden in de steden waren vaak oud en vervallen. Hierdoor verdween de industrie en daarmee ook andere bedrijvigheid naar de rand van de steden of naar het platteland, waardoor er nieuwe industriële regio's ontstonden (Watts:1987:3-7,131, Ward:1998:187 en Short e.a.:1997:244).

Vanaf het begin van de jaren tachtig kwam er een nieuwe vorm van industrie op, namelijk de op micro elektronica en computer gebaseerde high-technology industrie. Deze

vorm van industrie lijkt een gouden toekomst voor de boeg te hebben. Allereerst zorgde deze verandering voor nieuwe industriële parken, zoals Silicon Valley. Deze “nieuwe industrie” zorgde voor een hele nieuwe tak van werkgelegenheid. Verder kreeg de ruimte een andere betekenis. De nieuwe industrieën liggen doorgaans niet in de kerngebieden van de traditionele industrie, de ruimte voor deze industrieën wordt dan ook wel New Industrial Space genoemd. Deze nieuwe economische activiteiten worden gekenmerkt door een hoge dichtheid van ondersteunende dienstverlening, onderzoeksinstellingen, universiteiten en risicokapitaal verschaffende bedrijven. Door de technologie kunnen verschillende delen van het productieproces elders plaatsvinden. Door middel van telecommunicatie valt de ruimtelijke afstand als het ware “weg”. Castells beschrijft vier verschillende typen locaties voor elk van de vier te onderscheiden delen in het productieproces (Castells:2000:65, 417, 418):

1. R&D. Innovatie en een prototype van het fabricaat worden afgeleverd in een hoog innovatief industrieel centrum in het middelpunt van de wereld (meestal het Westen).
2. Fabricatie in fabrieken door opgeleide werknemers, onderdeel van nieuwe industriële gebieden in het thuisland. In de V.S. zijn deze fabrieken meestal in middelgrote steden in het Westen gelegen.
3. Op grote schaal assemblage en testen van het product door laag opgeleide werknemers. Vanaf het eerste begin van de nieuwe industrie gebeurde dit in perifere landen, meestal in Zuidoost Azië.
4. Het product aanpassen naar de wens van de klant en dependances voor onderhoud aan de producten. Dit is georganiseerd in regionale centra over de wereld. Origineel was dat dit alleen in Amerika en West-Europa, maar sinds de jaren 1990 ook veelal in Azië.

De fysieke ruimte heeft een andere, ingrijpende, verandering ondergaan. De ruimte is tegenwoordig nauw verbonden met de samenleving. De laatste jaren is de samenleving georganiseerd rondom netwerken van informatie en kennis; de wereld is overgegaan naar het paradigma van de informatie technologie. Volgens Castells is de invulling van tijd en ruimte drastisch gewijzigd in de post- industriële samenleving. De exacte locatie van bedrijven, steden, woongebieden etc. zijn in sommige opzichten “footless” geworden. Het is niet meer mogelijk om een moderne stad onder te verdelen in bepaalde gebieden waar bijvoorbeeld alleen maar bedrijven, industrieën of woningen aanwezig zijn. Steden zijn onderdeel van stromen in het globale netwerk geworden. Deze stromen, de “space of flows” genoemd, zijn stromen van kapitaal, informatie, geluiden, symbolen, technologie etc. Het zijn belangrijke,

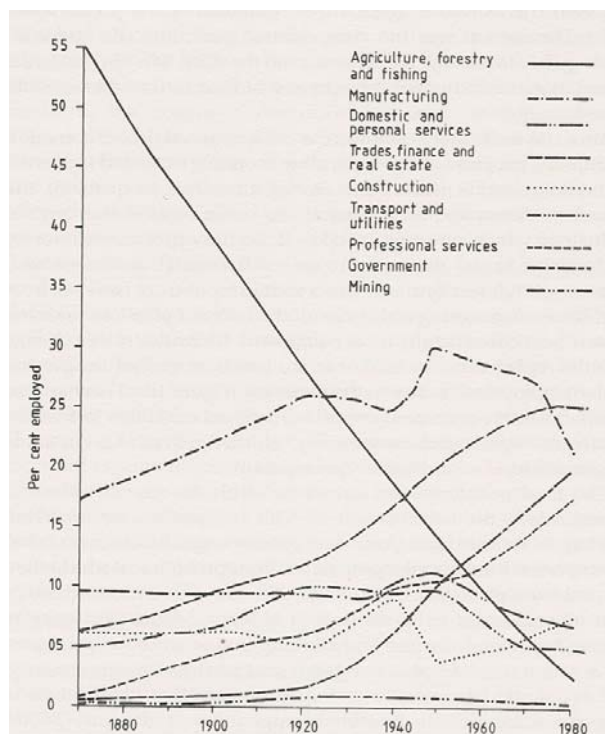
doelrijke, opeenvolgende interacties in de economische, politieke en symbolische structuren van de maatschappij (Castells:2000:441,442). Aangezien dit proces een wereldwijd fenomeen is, en Castells globale stromingen en netwerken beschrijft, zal deze theorie verder worden uitgelegd en besproken in hoofdstuk vijf.

3.2.2 De economische transformatie

Industrialisatie is in de allereerste plaats een economisch proces geweest dat door middel van de techniek tot uitvoering kon worden gebracht. Het maakte de productie van goederen vooral goedkoper.

De de-industrialisatie zorgde in eerste instantie voor een enorme werkloosheid. In Groot-Brittannië begon het aantal werknemers in de industrie vanaf het einde van de jaren zestig af te nemen, waarna het vanaf 1974 serieus daalde. In 1994 waren er 3.6 miljoen minder arbeidsplaatsen in de manufacturing industrie, een daling van 45 percent. In de V.S. gingen twee miljoen banen, ongeveer 10 procent van de industriële banen,

verloren. Overal in Noord-Amerika en West-Europa werden steden getroffen door deze, in een korte periode, hevige achteruitgang. Het proces van de-industrialisatie was echter het meest aanwezig in bepaalde steden in oude industriële gebieden die erg afhankelijk waren van traditionele industrieën. Overheden realiseerden zich al snel dat ze iets moesten doen om dit gapende gat te dichten. Amerikaanse stedelijke overheden hadden in de jaren tachtig hier echter meer economische keuze vrijheid in dan Europese steden. De Amerikaanse overheid was namelijk flexibeler in haar wetgeving en stuurde de steden niet in een bepaalde richting. Hierdoor konden Amerikaanse steden eerder “overgaan” op de service gerichte economie. Vanaf het midden van de jaren tachtig werd in het Westen duidelijk dat de-industrialisatie een permanente situatie was. Alle belangrijke voormalige industriële centra, zowel steden als regio's, gingen zich, om de economische activiteit opnieuw tot bloei te laten komen, concentreren op de service sector (Ward:1998:187,188 en Short e.a.:1993:207).

Figuur 3: trends in de werkgelegenheid in de V.S. 1870-1980 (Clark:1985:6)

Het was niet alleen maar een keuze van overheden om zich meer te gaan richten op de service economie. Door het kapitalisme, nieuwe technologieën, de globalisering en het rijker worden van de bevolking, vond er al spontaan een verschuiving van industriële werkgelegenheid naar service gerichte en kennisintensieve werkgelegenheid plaats (Short e.a.:1993:207). Het Westen was een wereld van massa consumptie geworden. Het effect hiervan was dat de industriële productie haar piek kende in de jaren vijftig. Door de toegenomen industriële productie te kunnen managen, waren er meer hoog opgeleide werknemers nodig voor kantoorbanen en gespecificeerde fabricage. In 1950 was in de V.S. het aantal werknemers in de service en de industriële sector nog gelijk. In 1980 was het aantal werknemers in de service sector drie keer zo groot als het aantal werknemers in de industriële sector (Clarck:1985:21-23).

Maar wat is deze service sector die opkwam dan nu precies? De service sector in de postindustriële wereld beschrijft vele verschillende activiteiten die vanaf de jaren vijftig langzaam steeds belangrijker zijn geworden (Clarck:1985:23):

1. Door de ontwikkeling van industriële gebieden buiten steden en de toegenomen mobiliteit van mensen, was er een groeiende behoefte aan werknemers in de transport en in de service verlening van goederen.
2. De massa consumptie en de groei van de bevolking had ook een groei in de dienstverlening tot gevolg. Er was nu eenmaal meer vraag naar bijvoorbeeld meer financiële activiteiten zoals verzekeringen, retail producten en hypotheek.
3. Doordat de inkomens sterk stegen, nam de vraag naar luxe goederen en recreatie ook toe. Dit zorgt voor een derde groep van activiteiten, namelijk die van de persoonlijke service. Er was veel behoefte aan werknemers in restaurants, hotels, reizen, sport etc.

De toegenomen welvaart zorgde voor andere verwachtingen, waarden en levensstijlen. De tertiaire en quataire sectoren groeiden sterk. Vooral de groei in de quataire sector, met de informatie service, is een belangrijke indicator voor de postindustriële samenleving en economie. Informatie neemt de plaats van lichamelijke kracht in als de belangrijkste bron van inkomen.

3.2.3 De sociale transformatie

De transformatie van een industriële naar een postindustriële samenleving heeft naast fysieke en economische invloeden ook effect gehad op sociale netwerken. Steden maken deel uit van

sociale netwerken. Er zijn veel dingen veranderd in de manier van leven, in de werkomgeving en hoe mensen met elkaar omgaan. Hage en Powers (1992) hebben zelfs een heel boek over de veranderingen door de postindustrialisering van het sociale leven geschreven. In deze paragraaf zullen de belangrijkste sociale veranderingen, die invloed hebben op de identiteit van een stad, worden besproken.

De vorm van de stad is veranderd. De stad is van een geconcentreerde plaats overgegaan in een aaneengesloten ruimte (met culturele voorzieningen, zakencentrum, winkels) met een uitgebreide stedelijke omringende agglomeratie. Deze verandering heeft ook te maken met het groeiend belang van de stedelijke regio rondom de stad en zal verder worden besproken in paragraaf 4.3.3.

Kennis is een steeds belangrijker instrument in de nieuwe samenleving geworden. Terwijl voorheen fysieke kracht het belangrijkste instrument was voor een goed inkomen wordt theoretische kennis sinds de jaren zeventig gezien als de bron van innovatie en tot succes (Hage & Powers:1992:13). Castells beweert dat in de “nieuwe industrie” twee dominante, even grote groepen bestaan. Eén groep bestaat uit hoog opgeleide wetenschappers en technici. De andere groep bevat laag opgeleide werknemers die verbonden zijn met de routine van het productieproces. Werknemers die bij de eerste groep behoren hebben geluk; zij hebben meer toegang tot macht. Zij beschikken immers over de sleutel van de “nieuwe industrie”: kennis (Castells:2000:415,416,445). Kennis is zo belangrijk omdat het kan worden geïnvesteerd in verschillende krachten en vaardigheden. Zowel de samenleving als individuen kunnen kennis gebruiken voor bijvoorbeeld techniek (wetenschappelijke theorieën, nucleaire energie), informatie (internet, wereldwijde netwerken) en financiën (internetbankieren, beleggen). Kennis is een breed woord dat zowel door scholing, trainingen, technieken, onderzoek, methoden, theorieën, modellen en reizen kan worden verkregen. De toegang tot kennis is toch voornamelijk educatie en onderzoek. Kennis- en onderzoekscentrums en vooral hoger educatie (colleges, universiteiten) zijn dan ook niet voor niets erg populair in hedendaagse Westerse steden (Hage en Powers:1992:30,31).

De rol van de vrouw is veranderd. De banen die verloren gingen waren voornamelijk “mannen banen” die fysiek zwaar werk vereisten. De banen die hiervoor in de plaatst kwamen waren goed geschikt voor (part-time) vrouwelijke werknemers met een enorme diversiteit aan opleidingsniveau (Short e.a.:1993:207,208). Vrouwen werden hierdoor onafhankelijker van mannen. Echtscheidingen vonden sneller plaats en daardoor ontstonden er meer huishoudens. Zowel mannen als vrouwen zijn tegenwoordig betrokken bij de opvoeding van hun kinderen en proberen hier hun werk op af te stemmen (Hage en Powers:1992:13,17,27).

3.3 De identiteit van de postindustriële stad

Zoals in hoofdstuk 2 gezegd, is iedere stad een specifiek product. Het persoonlijke karakter van steden kan niet als “overall” worden beschreven. Het begrip “postindustriële stad” is een sociale categorie en er kan wél een beschrijving worden gegeven van de kenmerken die de sociale categorie “postindustriële stad” heeft. Individuele postindustriële steden dragen echter liever niet hun sociale identiteit uit. Het is een trend van deze steden om alleen hun persoonlijk unieke eigenschappen te prefereren en uit te dragen (Ward:1998:189). Een industriële stad brengt vaak een negatief imago zoals werkloosheid, ongelijkheid en verloederde fabrieken met zich mee. Ondanks dat de postindustriële stad een tamelijk recent verschijnsel is, en het nog altijd in ontwikkeling is, zijn deze steden geleidelijk aan geëvolueerd in belangrijke identiteitsbezittende factoren. Postindustriële steden worden, in tegenstelling tot industriële steden (die niet zijn getransformeerd), geassocieerd met de toekomst, nieuw, high-tech, economische groei, schoonheid, consumptie en vooral vrijetijdsbesteding in plaats van werk. Deze termen zijn vaag (Short:1997:244). Er zijn immers genoeg postindustriële steden die geen positief imago kennen omdat er geen gelijkmatig proces heeft plaats gevonden/ plaatsvindt tussen de veranderingen in het imago van de stad en de verandering van een industriële naar een postindustriële ruimte. Ook zijn er postindustriële steden die echt in een neergaande spiraal zitten, ze worstelen bijvoorbeeld met werkloosheid, criminaliteit en een stagnerende woningmarkt. Deze steden zullen zich moeten concentreren op een economie die de weggevalen industrie kan compenseren (interview Buursink). Deze steden vervullen (nog) niet het gewenste imago van de postindustriële stad. Steden streven ernaar om hun identiteit af te stemmen op een positief imago. Maar wat is dan de positieve identiteit waar postindustriële steden naar streven? Onderstaand zal een opsomming worden gegeven van de mix van economische, culturele en educatieve activiteiten die op veel verschillende manieren (in iedere stad anders) de identiteit van een postindustriële stad bepalen:

1. Als eerste is het de bevolking van een stad die een belangrijke inbreng heeft op de identiteit. Dit omvat zowel de samenstelling als de emotionele verbondenheid van de bevolking met de stad. De samenstelling van de bevolking (studenten, ouderen, allochtonen) is van groot belang. Als een stad bijvoorbeeld een ontwikkeling heeft ondergaan waarbij de stedelijke elite is weggetrokken en een grote groep migranten uit andere landen daarvoor is teruggekomen, dan heeft dat zijn weerslag op de identiteit van zo'n stad. En dat zou kunnen betekenen dat er bepaalde problemen aanwezig zijn

(criminaliteit, taalbarrière) en dat het “wij-gevoel” in deze stad niet zo sterk ontwikkeld is. Het “wij-gevoel” is een belangrijk kenmerk voor een goede emotionele verbondenheid met een stad. In een stad als Maastricht kun je als het ware de identiteit proeven uit de manier waarop de bevolking haar stad beleeft (feesten, tradities, taal, trots) (interview Buursink).

2. Ten tweede is dat de erfenis van het verleden van de stad. Er is een bepaald bestand van gebouwen aanwezig die een imago uitstralen. Dat kunnen zowel de grachtenpanden in Hollandse steden als fabriekspanden in het Roergebied zijn. Het kunnen ook bepaalde andere erfenissen zoals grachten, kastelen of belangrijke historische gebeurtenissen zijn. Europese steden hebben het in dat opzicht makkelijker dan Amerikaanse. Europese steden hebben een ouder verleden en zo meer potentieel in zich. Amerikaanse steden, zoals Boston en New Orleans zijn uitzonderlijk naar Amerikaanse maatstaven. Een nieuwere industriestad zoals Detroit heeft het op dit gebied een stuk moeilijker dan oudere culturele centra (interview Buursink). Dit brengt ons bij het derde punt, waarin toerisme en kunst en cultuur een belangrijke rol spelen.
3. Vrijtijdsbeleving is een belangrijk element tot succes in de postindustriële stad. Succesvolle postindustriële steden hebben vaak grote investeringen in cultureel kapitaal. Musea, kunsthallen, concerthallen, festivals, sportterreinen, een uitgebreid aanbod in restaurants, nachtclubs en entertainment etc. zijn van enorm belang voor een postindustriële stad. Deze activiteiten worden vaak aangeboden in omgebouwde fabriekshallen, op voormalige industrieterreinen of bij een gerenoveerd waterfront. Dit zorgt voor een goede mix van verleden en de moderne stad. Steden proberen op deze manier niet alleen nieuwe bedrijven en bewoners, maar vooral ook toeristen aan te trekken (Ward:1998:189). Deze eindeloze competitie tussen steden is goed te zien in het enorme aanbod van stedentrips en culturele reizen. De groei van het toerisme zorgt voor een enorm aanbod van (laagbetaalde) banen. Het risico van een middelgrote stad die zich op toerisme concentreert is dat toerisme een luxe uitgave is. Veel steden kunnen de concurrentie niet bijbenen en lopen vooral in de huidige economische (krediet)crisis met het hoofd tegen de muur (interview Buursink).
4. De meest succesvolle postindustriële steden hebben een stabiele werkgelegenheid gestationeerd in kantoren. Deze kantoren zijn voornamelijk

gericht op de financiële service gerichte markt, zoals software, financieringen en professionele activiteiten. Steden zien ook graag hoofdkantoren gevestigd. Deze beschikken namelijk over kennis en hebben zo de macht om belangrijke beslissingen te maken en kunnen zo andere belangrijke bedrijven aantrekken (Ward:1998:189).

5. Ten slotte is kennis niet alleen belangrijk in de postindustriële samenleving, maar vooral ook in de postindustriële stad. Als een stad over een universiteit of een hoge school beschikt, heeft het een magneet in handen waarmee het andere bedrijven en kennis centra aantrekt. Universiteitssteden (met name goede, prestigieuze universiteiten) profiteren enorm van deze instelling die zorgt voor macht (toegang tot netwerken door kennis), werkgelegenheid en het aantrekken van andere bedrijven. Zo werkt de universiteit in Nijmegen als een magneet om bijvoorbeeld gebouwen als “52 degrees” aan te trekken (interview Buursink).

De identiteit van de postindustriële stad wordt naast deze vijf “streefwaarden” beïnvloed door andere factoren. Deze factoren, de ligging en de globalisering, worden in de volgende hoofdstukken uitgebreid besproken.

4. De identiteit van de stad en de transformatie van haar omgeving

De identiteit van een stad is ingebed in haar omgeving. De ligging van een stad heeft op allerlei manieren invloed op die stad. Een plaats is een historisch gegroeid territoriaal milieu met een eigen gezicht en identiteit. Haar ligging is een onderdeel van de stedelijke identiteit. De positionering van de stad aan bijvoorbeeld een rivier, een centrale rol van de stad binnen de regio, de ligging binnen een land; ze zijn allemaal van invloed op de identiteitsbepaling van een stad. Het “liggingskenmerk” is een belangrijk bestanddeel voor het imago van een stad. Als het imago van plaats A bijvoorbeeld “centraal” is, terwijl het imago van plaats B wordt gekenmerkt als “afgelegen”, dan is dat van invloed op de identiteit en het beleidsproces van de stad (Buursink:1991:60,87,88).

De ruimtelijke structuur van steden is gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw veranderd. Steden zijn sterk gegroeid, hun economie is veranderd en ook hun ruimtelijke structuur. Mensen zijn veelal rondom steden gaan wonen en werken. Deze zogenaamde fragmentatie heeft het ontstaan van stedelijke regio's tot gevolg gehad (Dagevos:2004:4). De relatie tussen steden in een stedelijke regio is van een toenemend belang. Om te kunnen functioneren in het mondiale netwerk is het van belang dat steden in een regio met elkaar samenwerken (Castells:2000:411). De vraag is wat deze stedelijke regio's doen met de identiteit van een stad. In dit hoofdstuk zal dit en het belang van de positie van een stad worden onderzocht. Allereerst zal worden uitgelegd wat een stedelijke regio precies is. In de daarop volgende paragraaf zal met behulp van de theorie van Anssi Paasi worden bepaald hoe een regio ontstaat en waaruit een regionale identiteit bestaat. In paragraaf 3 zullen de transformaties die de laatste decennia hebben plaats gevonden met betrekking tot stedelijke netwerken worden besproken door middel van de fysieke, economische en de sociale categorie. Tenslotte wordt in de laatste paragraaf beoordeeld hoe een regio invloed uitoefent op de identiteit in een stad.

4.1 Een analyse van regio's

Regio's zijn erg complexe sociale entiteiten. Verschillende types van sociale en economische activiteiten vinden er op uiteenlopende geografische niveaus plaats. Stedelijke regio's zijn belangrijke constructies die niet uitsluitend als een methodische manier gelden om de wereld te analyseren. Regio's, en in dit geval stedelijke regio's, zijn van omvangrijke waarde voor de ruimtelijke identiteit (Paasi:2000:3,5,6). Er bestaan grote verschillen in betekenissen in het aanduiden van een bepaald ruimtelijk gebied. Regio's worden door auteurs verschillend

beschreven. De onderwerpen lopen uiteen van een economische vraagstelling of de bestudering van het institutionele aspect naar de regionale ontwikkeling en cultuur en identiteit. Ook het schaalniveau waarop een regio wordt omschreven kan sterk uiteenlopen. Een regio kan klein zijn en slechts een wijk of buurt van een bepaalde stad omvatten en geen duidelijk afgebakende grenzen hebben. Ook is er een grote verscheidenheid van macht en verantwoordelijkheid die stedelijke regio's vertegenwoordigen (Simmonds en Hack:2000:193). Er zijn bijvoorbeeld verschillen tussen een urbane agglomeratie, een regio met een bepaalde culturele eenheid (Achterhoek, Twente), een regio als een institutionele eenheid met duidelijk afgebakende grenzen (samenwerkingsverbanden, provincie) of zelfs een regionaal netwerk dat als een metropolis kan worden omschreven (Boston-Washington). Vaak heeft een stad op verschillende geografische schaalniveaus connecties met haar omliggende regio. Met andere woorden, een stad kan deel maken van meerdere verschillende "regio's". Ook zijn er verschillende stromingen waarneembaar tussen regio's. Deze stromingen kunnen verschillende geografische categorieën bevatten, zoals industrieel, politiek of cultureel (Romanelli en Khessina:2005:346).

In dit onderzoek staan stedelijke regio's centraal. Natuurlijk kan niet gezegd worden dat iedere regio hetzelfde is. Stedelijke regio's zijn erg divers en hebben allen een eigen mix van positieve en negatieve aspecten. Er is hier gekozen voor de term "stedelijke regio" omdat dit meer neutraal is dan een agglomeratie of metropolis. Verschillende steden en dorpen zijn gesitueerd in een geografische ruimte. Een stedelijke regio is moeilijk in te perken. Vaak bevatten ze tientallen tot honderden politieke eenheden (Simmonds en Hack:2000:3). Omdat de grenzen van zeer grote stedelijke regio's nauwelijks duidelijk zijn aangegeven zal in deze studie worden gekeken naar de invloed van lokale stedelijke regio's. Ze vormen de directe omliggende regio van een stad. Dit zijn gebieden die in de eerste plaats connecties met elkaar kregen door middel van hun cultuur, industriële clusters of andere economische ontwikkelingen. Tegenwoordig zijn het samenwerkingsverbanden en concentraties van mensen, organisaties, economische ontwikkelingen en kunst en cultuur (Romanelli en Khessina:2005:346). In de volgende paragraaf zal worden besproken hoe (stedelijke) regio's zich ontwikkelen en vooral ook hoe hun identiteit tot stand komt.

4.2 Regionale identiteit

Naast steden kunnen ook regio's een bepaalde identiteit bezitten. In dit onderzoek wordt er verondersteld dat de stedelijke omgeving invloed uitoefent op de identiteit van een stad. In dat geval moet het stedelijke netwerk ook een identiteit bezitten. Het stedelijke netwerk is

namelijk als het ware een sociale identiteit waarbij de betreffende omgeving bepaalde kenmerken met elkaar deelt waardoor zij zich van anderen stedelijke regio's onderscheidt (zie §2.1.1). In deze paragraaf zal worden uitgelegd hoe kan worden bepaald wat een regio precies is. Hiermee wordt tegelijkertijd de identiteit van een regio vastgesteld. Dit zal plaatsvinden met behulp van de theorie van Anssi Paasi waarmee de ontwikkeling van een regio wordt bepaald. Zijn theorie sluit goed aan op transformatieprocessen zoals gesteld in deze thesis. Paasi richt zich namelijk op de menselijke betrokkenheid en transformatie van regio's.

Paasi heeft vier aspecten uiteengezet die weergeven hoe een regio en haar identiteit tot stand komt. Deze aspecten kunnen tegelijkertijd plaatsvinden en zijn in werkelijkheid verschillende kanten van een en hetzelfde proces (Paasi:1991:243). Dit overkoepelende proces ontwikkelt een betekenisloos territoriaal gebied tot een territorium dat een positie verovert in de ruimtelijke structuur en daarmee een politieke, economische, administratieve en culturele institutionalisering vormt en een eigen identiteit zal bezitten. Onderstaand zullen de vier uiteengezette aspecten kort worden beschreven (Paasi:2000:6).

1. *Territoriale vorming.* Dit is het aspect waarin de territoriale vorm van een regio tot stand komt. Regio's hebben een bepaalde afbakening nodig. De regio wordt hierdoor een apart gebied in de ruimte waarin sociale activiteiten plaatsvinden (Paasi:1991:245). Grenzen zijn sociale en politieke constructies die door en voor mensen zijn ontwikkeld. Het afgrenzen van gebieden is een belangrijk sociaal proces. Mensen kunnen hierdoor macht verkrijgen over anderen. Hiermee wordt er immers een verschil weergegeven tussen "wij" en "zij". Op deze manier hebben grenzen een dubbele rol. Ze houden mensen die tot een bepaald gebied horen binnen en mensen die er niet toe behoren buiten. Een identiteit wordt hierdoor sterker door het afbakenen van een gebied (Paasi:2000:6,7).
2. *Symbolische vorming.* Voor de ontwikkeling van een regionale identiteit is de symbolische vorming van grote waarde. Er worden labels op concrete symbolische waarden "geplakt" om zo de verscheidenheid in ruimte en mensen weer te geven en de identiteit van een regio aan te duiden. De symbolische waarden zijn onder andere: de benaming van gebieden, vlaggen, bepaalde bouwwerken, taal en rituelen zoals parades. Door dit symbolisme wordt er een bepaalde herkenbaarheid van de regio verduidelijkt. Sommige symbolische waarden zijn vanuit het verleden ontstaan, anderen zijn van een meer hedendaagse afkomst. Het symbolisme van een regio wordt (vooral in Europa) sterk gebruikt om het economisch succes en het unieke van een bepaalde regio aan te duiden. Voornamelijk in de toeristenindustrie is het woord

“cultuur” een belangrijk element bij de promotie van een bepaalde regio (Paasi:2000:7).

3. *Institutionele vorming.* Naast grenzen en symbolen is het hebben van instituties (politiek, economische, cultureel) en formele organisaties (administratieve, media) van groot belang voor de vorming van een regio. Sommige instituties zoals bedrijven, scholen en administratieve organisaties zijn van langere duur terwijl andere slechts een korte tijdsspanne beslaan, zoals bijvoorbeeld een cultureel evenement. Ook het territorium van instituties kan sterk verschillen. Bepaalde instituties (politie, overheden) hebben een duidelijke afbakening in een regio terwijl andere (media) niet strikt zijn verbonden aan ruimtelijke grenzen (Paasi:2000:7). In feite wordt door de verschillende instituties samen de regio “gemaakt”. Symbolen van de regio worden behouden door de aanwezige instituties. Op deze manier kan de herkenbaarheid van een regio gewaarborgd worden. Het gaat er hier in feite om dat het imago en de identiteit van een regio met elkaar overeenkomen (de Pater:2002:202).
4. *Functionele vorming.* Deze vorm beschrijft de functie van een bepaald gebied. Voorbeelden van zo’n regionale functie zijn bijvoorbeeld agrarische oriëntatie, industrieën, ontspanning en een op kennis gerichte oriëntatie. Vanzelfsprekend zijn er combinaties van verschillende functies mogelijk. Er is veel dynamiek in deze vorm omdat de samenleving voortdurend aan verandering onderhevig is. De functie van de regio’s en steden in dit onderzoek is veranderd van een op industrie gericht profiel naar een diensten en kennis gerichte functie (Paasi:1991:246).

Door deze theorie heeft Paasi inzicht weten te scheppen in de vorming van de complexe entiteiten die regio’s genoemd worden. Elke stad maakt in mindere of meerdere mate deel uit van een bepaalde regio. De positie van een stad, als onderdeel van een regio, is belangrijk voor haar identiteit. “*Positionering is een breed woord dat zowel de absolute ligging als een gepercipieerde ligging aanduidt. De ligging van een stad is een belangrijk gegeven waarvan men de mogelijkheden, kansen en soms ook de nadelen moet onderkennen om zich als een stad te profileren*” (interview Buursink). Paasi zegt dat (stedelijke) regio’s dynamische entiteiten zijn. Ze kunnen veranderen en transformeren in de loop der tijd (Paasi:2000:6). Deze, door Paasi beschreven transformaties, hebben de laatste decennia daadwerkelijk plaatsgevonden in stedelijke regio’s. De transformaties die stedelijke regio’s hebben ondergaan zullen in de volgende paragraaf worden uitgelegd.

4.3 Transformaties in stedelijke regio's

Regio's zijn dynamische entiteiten. Ze kunnen veranderen en transformeren in de loop der tijd. Regio's ontstaan, veranderen en kunnen verdwijnen. Dit proces wordt de institutionalisatie van regio's genoemd (Paasi:2000:6). Stedelijke regio's zijn in de laatste decennia getransformeerd. De planning van stedelijke regio's is ongeveer een eeuw oud. In het begin ging het voornamelijk om de ontwikkeling van industrie- en woongebieden. Ook verbindingswegen tussen gebieden en steden werden aangelegd. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de stedelijke structuur. Steden groeiden sterk in zowel inwoneraantal als in de economische diversiteit (Simmonds en Hack:2000:9-13). Mede door de postindustrialisering en de globalisering is de betekenis van een stedelijke regio veranderd. De regionale veranderingen zijn misschien wel niet zo drastisch als de overige twee transformatieprocessen, deze transformaties hebben wel degelijk hun stempel op de identiteit van steden gezet. De veranderingen zullen, met enige overlap, door middel van de fysieke, economische en de sociale categorie in deze paragraaf worden besproken.

4.3.1 De fysieke transformatie

De fysieke ligging van een stad en regio is de daadwerkelijke topografische ligging. In het verleden was de stad duidelijk afgebakend door middel van gemeentelijke grenzen. Alles wat daar omheen lag kon worden afgedaan als “de omgeving”; bestaande uit rurale gebieden. Maar door omstandigheden, zoals beschreven in paragraaf 3.2, verhuisden vanaf de jaren zestig industrieën, bedrijven en inwoners massaal naar deze voorheen rurale omgeving. De urbaan-rurale relatie veranderde. De dorpen rondom een stad gingen de stad onderhouden. In de stad zijn de belangrijkste services te vinden, terwijl de gebruikers en werknemers rondom de stad zijn gaan wonen (Hague en Jenkins:2005:96). Deze exodus had tot gevolg dat

Figuur 4: Het Roergebied als stedelijke regio (Ruhrgebiet:2008)

activiteiten over politieke grenzen gingen plaatsvinden. Dit proces wordt ook wel stedelijke schaalvergroting genoemd. Steden zijn in de ruimte sterk gegroeid door middel van welvaart, mobiliteit en door de verdunning van huishoudens. De werkgelegenheid vond niet meer uitsluitend in de stad zelf plaats. In ruimtelijke zin leidde dit tot het ontstaan van nieuwe stedelijke kernen buiten de stad. In de VS, en in mindere mate in Europa,

zorgde de komst van (Interstate) highways voor een verval van de oude hoofdweg die veelal dwars door stadjes liep. Dit zorgde voor een verschuiving van economische activiteiten naar de oprit/ afrit van de snelweg (De Pater en Verkoren:2007:253). De nieuwe economische kernen buiten de stad leidde tot nieuwe vormen van urbanisatie elders. Aanvankelijk gebeurde dit uitsluitend in de vorm van verdichting, later ook in vervlechting. Doordat de stad verweven raakte met andere steden en stedelijke gebieden, was het bijna niet meer mogelijk om een grens te trekken rondom een stad (Dagevos:2004:3,4). De stedelijke regio rondom een stad, vaak bestaande uit een aantal steden en kleinere dorpen, werd zo een modern fenomeen. Samen vormen deze plaatsen een functioneel geheel, die vooral tot uiting komt in verhuisforensen- en verzorgstromen (De Pater en Verkoren:2007:258). Dit leidde tot percepties van “grotere” stedelijke regio’s (Romanelli en Khessina: 2005:346). Afhankelijk van de geografische afbakening kunnen stedelijke gebieden in grote verschillen en elkaar overlappen. Zo wordt het Noord- Oosten van de VS ook wel beschreven als Megalopolis of BosWash met daarin Groot New York en andere stedelijke afbakeningen (De Pater en Verkoren:2007:258). In dit onderzoek wordt er vooral gekeken naar kleinere stedelijke kernen rondom middelgrote steden. In figuur 4 is te zien hoe het Roergebied door dit proces aaneen is gegroeid.

4.3.2 De economische transformatie

Vanaf de jaren tachtig is er een tendens gaande dat de economie zich zowel internationaal als regionaal concentreert. In de allereerste plaats zijn industriesteden ontstaan op plaatsen waar ze een centrale ligging hadden en op plaatsen waar gunstige grondstoffen aanwezig waren. Een centrale ligging is nog altijd van belang voor steden, gunstige grondstoffen minder, er zijn immers (bijna) geen industrieën meer over die hier gebruik van maken. In voormalige industriesteden waren grote industriële sectoren vaak in de hele omliggende regio van een stad aanwezig in de vorm van clustervorming (Romanelli en Khessina:2005:349-353). Zo waren in Zuid-Limburg in de tijd van de steenkoolindustrie in elke stad industrieën te vinden die hiermee te maken hadden. Toen de industrieën verdwenen stonden steden in een omliggende regio voor hetzelfde probleem. Allen wilden ze een moderne postindustriële stad worden. En vaak hadden ze elkaar (en hun gezamenlijke geschiedenis) nodig om zich economisch op te krikken.

Het was ook in deze tijd, de jaren tachtig en negentig, waarin er een tendens plaatsvond van twee ogenschijnlijk tegenovergestelde trends: aan de ene kant was er een liberalisatie van handel en aan de andere kant ontstonden er steeds meer regionale handelsblokken. Deze regionale handelsblokken waren grote, zoals de Europese Unie en de

North American Free Trade Agreement (NAFTA), maar er waren ook kleinere regionale economieën die probeerden om het elkaar economisch makkelijker te maken (Castells:2000:111-114). Voor de kleinere lokale economieën kwam dit voornamelijk naar voren in samenwerkingsverbanden tussen gemeenten om bijvoorbeeld toerisme of bedrijven aan te trekken. Door regionale samenwerkingsverbanden (zoals Knooppunt Arnhem-Nijmegen en Brabantstad) maken regio's zich sterker als vestigingsplaats en bezoekersplaats. Als vestigingsplaats wordt er nauwkeurig beoordeeld in hoeverre de ligging van de stad gunstig is. Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar aansluiting op het wegennet, het dichtstbijzijnde vliegveld en of er andere ondernemingen aanwezig zijn die kunnen aansluiten op de aangeboden diensten (zoals transportondernemingen) (Buursink:1991:103,139). Als dit lukt dan heeft dat een positieve invloed op de identiteit van de stad, die hierdoor economische vooruitgang boekt.

Naast deze verandering in het opkomend belang van samenwerking tussen steden is de ligging van een stad economisch erg belangrijk. Dat is altijd al zo geweest. Nu wordt er echter over grenzen heen gekeken. Vooral binnen Europa is de ligging van stedelijke regio's zowel regionaal, nationaal als internationaal van groot belang. De stedelijke regio Maastricht-Aken-Luik is bijvoorbeeld van de periferie van drie landen verschoven naar een centrale ligging binnen Europa. Een stad kan zodoende met haar identiteit "meeliften" op de identiteit van een regio (centrale ligging, economisch gunstig, rijke cultuur). Zo profileert Twente zich bijvoorbeeld door haar ligging op de as Randstad-Berlijn-Moskou. Deze beeldvorming van een regio kan een zeer gunstig effect hebben op de economische groei van een stad (Buursink:1991:106,107).

4.3.3 De sociale transformatie

De vorm van de stad is veranderd. De stad is van een geconcentreerde plaats overgegaan in een aaneengesloten ruimte (met culturele voorzieningen, zakencentrum, winkels) met een uitgebreide stedelijke omringende agglomeratie. De exodus van inwoners en industrieën uit de steden zorgde ervoor dat West-Europa en Noord-Amerika suburbane samenlevingen zijn geworden. De ruimte is één leefruimte geworden die dan wel door bijvoorbeeld gemeentelijke grenzen wordt gescheiden, maar het functioneert als één geheel. De Westerse wereld is geurbaniseerd (interview Dormans en Buursink). Steden zijn hét brandmerk van de moderne samenleving en het aantal inwoners van steden en stedelijke gebieden zal de komende eeuw alleen maar toenemen (Degavos:2004:2). Een aantrekkelijk woon- en werkmilieu is een belangrijk nieuw aspect in de postindustriële stad. Recreatieve mogelijkheden,

landschapsschoon en kunst en cultuur is een pré geworden voor zowel de nieuwe industrie, service gerichte bedrijven, inwoners en bezoekers (De Pater en Verkoren:2007:240).

4.4 De stedelijke identiteit als onderdeel van de regio.

In dit hoofdstuk is de connectie van de stad met haar stedelijke omgeving besproken. De positie van een stad is naast postindustrialisering en globalisering een van de processen die significante veranderingen in de stedelijke identiteit teweeg hebben gebracht.

Steeds meer gebeurtenissen in een stad (binnen de gemeentelijke grenzen) hebben te maken met processen die buiten de stad hun oorsprong hebben of plaatsvinden. De van oudsher strikte scheiding tussen de stad en haar omgeving is steeds meer aan het verdwijnen. Fysiek, sociaal en symbolisch raken stad en ommeland meer en meer met elkaar verbonden. Het is daarom juist van belang om de ontwikkelingen in steden in samenhang met het stedelijke netwerk eromheen te zien. De stedelijke identiteit functioneert als een onderdeel van de regionale identiteit. De stad kan niet meer los gezien worden van stedelijke netwerken, zowel nationaal als internationaal (Dagevos:2004:4,6,7 en interview Buursink).

Zoals gezien is de stedelijke omgeving in de laatste decennia sterk veranderd. Door de schaalvergroting en de groei van steden is men steeds meer gaan spreken over stedelijke regio's. Vooral in Europa zijn steden meer naar elkaar toe gegroeid. Dit heeft ook bestuurlijke consequenties. De spreiding van functies over een grotere afstand leidt tot schaalvergroting of samenwerking op regionale schaal. Tegelijkertijd is er door de interne fragmentatie binnen de steden behoefte aan een op wijk of buurt niveau decentraal bestuur (Dagevos:2004:7). Steden in een regio hebben onderling nauwe betrekkingen en ze maken voor een deel dezelfde ontwikkelingen door. De identiteit van een stad is als het ware ingebed in de ontwikkeling die de gehele regio ondergaat. In een regio als het Roergebied is dit duidelijk te zien. De industrialisatie heeft daar een stempel gezet op alle onderdelen van de gehele regio. De omzetting naar een meer postindustriële regio is in alle steden van deze stedelijke regio merkbaar. Uiteraard hebben niet alle stedelijke gebieden in een bepaalde regio dezelfde identiteit, aangezien er ook andere factoren een rol spelen (interview Buursink). In welke mate een stedelijke regio in werkelijkheid van invloed is op de stedelijke identiteit zal in hoofdstuk 6, door middel van twee, als vergelijkende case study gekozen steden, worden onderzocht.

5. Globalisering en de transformatie van de identiteit van de stad

“Every era has concepts that capture the public imagination, and globalization has recently emerged as one for our time” (Short en Kim:1999:3). Globalisering is het paradigma waar de hedendaagse wereld, de sociale wetenschappen en steden in zijn gehuld. Er is bijna geen ander fenomeen te bedenken dat zoveel commotie, gesprekken en onderzoek oplevert als globalisering. Termen als ‘global’, ‘globalisering’, ‘mondialisering’ en ‘wereldwijd’ worden dagelijks in de media, bedrijven en in financiële kringen gebruikt. Globalisering is een fenomeen dat in verschillende delen van de samenleving sterk aanwezig is. De financiële markt is bijvoorbeeld erg mondiaal; de invloeden van de kredietcrisis zijn wereldwijd merkbaar. Ook cultuur verspreidt zich over de gehele aarde. Zo zijn er in London Oost-Aziatische Moslims woonachtig en is Spaans een groeiende taal in de V.S. Verschillende mensen en landen kijken ook anders tegen globalisering aan. Het optimistische standpunt ziet globalisering als een verbeteraar voor zowel de wereldbevolking, het milieu en de economie. Globalisering roept echter ook vaak pessimistische gevoelens op zoals de vernietiging van unieke talen en cultuur, economische concurrentie en levens die verslechteren door het milieu. Globalisering heeft de wereld veranderd en blijft doorgaan met de wereld te veranderen. De vragen “welke connectie heeft globalisering met de stad” en “hoe is de verandering die globalisering met zich meebrengt merkbaar in de stad” zijn hierbij van belang. In dit hoofdstuk zal hier een antwoord op worden gegeven (Short en Kim:1999:4-6).

Globalisering is in dit onderzoek het derde en laatste element van de drie transformatieprocessen. De connectie tussen globalisering en steden is groot. Door de ruimtelijke expressie van steden, reflecteren zij als het ware globalisering. Steden staan namelijk erg open voor globalisering en invloeden van wereldwijde processen; dit leidt tot veranderingen in steden. Ook zijn steden steeds meer onderling verbonden door een wereldwijd netwerk. Het wereldwijde systeem van productie, financieringen, service, telecommunicatie, cultuur en politiek komt duidelijk naar voren in steden gelegen over de hele wereld (Short en Kim:1999:3,9).

In dit hoofdstuk zal worden onderzocht wat de connecties zijn tussen globalisering en de stad, en voornamelijk hoe de stedelijke identiteit is getransformeerd door globalisering. Allereerst zal worden uitgelegd wat globalisering is. Deze term kan namelijk nogal vaag zijn en vraagt voor een duidelijke verklaring. In de tweede paragraaf wordt de invloed van globalisering op steden bestudeerd. In de derde paragraaf wordt de stedelijke identiteit, beïnvloed door globalisering, beschreven.

5.1 Globalisering

Globalisering krijgt veel aandacht, helaas zijn zaken die met betrekking tot deze term gezegd worden vaak speculatief en vaag. Globalisering wordt ook nogal eens verward met Amerikanisering en een verwesting van de wereld. Daarom zal er in deze paragraaf eerst worden uitgelegd wat globalisering precies inhoudt. Hierdoor kan in de volgende paragrafen makkelijker een connectie worden gelegd tussen globalisering en steden.

In de geografische literatuur wordt globalisering grotendeels beschouwd als een economisch en Westers fenomeen (Weesep, in Gravesseijn e.a.:1998:14). Globalisering heeft echter ook te maken met gelijke culturele en politieke activiteiten die wereldwijd plaatsvinden. Invloeden van allerlei culturen en landen zijn merkbaar. Het is echter wel zo dat voornamelijk in de rijkere Westerse wereld deze invloeden het meest naar voren komen omdat mensen hier meer

Figuur 5: Globalisering in steden: Chinatown in Philadelphia

toegang hebben tot informatie en netwerken van andere landen (Short en Kim:1999:3,8). Op talrijke aspecten is de wereld een zeer divers dorp geworden. Producten en ideeën van buitenlandse herkomst zijn zo sterk verweven geraakt met lokale gemeenschappen en tradities dat ze deel zijn gaan uitmaken van het dagelijks leven. Dit proces is het meest zichtbaar in economisch hoog ontwikkelde samenlevingen. Informatie, cultuur en producten van over de hele wereld kunnen in steden van deze samenlevingen worden gevonden (Weesep in Gravesseijn e.a.:1998:14). Informatie is een belangrijk verschijnsel dat samenhangt met globalisering (Castells:2000:409). Hier zal in deze paragraaf over worden gesproken. Maar eerst zal worden beschreven hoe de hedendaagse globalisering is ontstaan.

5.1.1 De historische ontwikkeling van globalisering

Er bestaan verschillende beweringen over de historie van globalisering. De hedendaagse globalisering staat centraal in dit onderzoek. Globalisering is daarentegen niet ineens ontstaan, de mensheid is lang voor de tweede helft van de twintigste eeuw met andere volkeren in aanraking gekomen. Er zijn zelfs wetenschappers die beweren dat globalisering is begonnen met de trek van de mens vanuit Afrika naar Europa en Azië. Onderstaand zal een korte historische samenvatting worden gegeven van globalisering vanaf het premoderne tijdperk tot

de hedendaagse globale wereld. De hedendaagse globalisering is een logisch opvolgend proces van deze historische gebeurtenissen (Held en McGrew:1999:414) .

De eerste vorm van globalisering is premoderne globalisering die enkele decennia voor Christus ontstond en die tot circa 1500 voortduurde. De globalisering kan in dit tijdperk worden onderverdeeld in een drietal categorieën: politieke en militaire machten, wereld religies en migratie bewegingen van nomaden. Zo was de invloed van de Han in China en het Latijns Romeinse Rijk aanzienlijk. Het was ook in deze tijd dat religies, met name het Christendom en de Islam, expandeerden. Een derde belangrijke factor was de trek van volkeren over het Euro- Aziatische en Afrikaanse continent. De Zijderoute en andere trans-Europese handelsroutes brachten mensen al vroeg in contact met volkeren en producten van elders (Held en McGrew:1999:415,416).

De vroeg moderne vorm van globalisering begon in de zestiende eeuw, met de groei van het Westen en duurde tot omstreeks 1850. Het proces van globalisering concentreerde zich in die tijd voornamelijk op de Europese expansie. Door de ontdekking van nieuwe continenten groeiden Europese koninkrijken uit tot mondiale machten. Deze Westerse-Europese expansie was echter niet in zijn geheel mondiaal, maar concentreerde zich voornamelijk op de Amerika's, Zuidoost Azië en Oceanië. In Afrika heeft de vroeg moderne globalisering daarentegen ook, met name door de slaven handel, een grote transformatie tot gevolg gehad. De formatie van militaire en politieke koloniën zorgde voor demografische, economische en culturele stromingen tussen deze werelden. De West-Indische Compagnie en Engelse compagnies waren bijvoorbeeld een van de eerste mondiale handelsbedrijven. De invloed van de Europeanen was zo groot dat hun koninkrijken, hun religies en de Europese flora en fauna rond het midden van de negentiende eeuw vele uithoeken van de wereld had getransformeerd. In het begin van de negentiende eeuw kwam de industrialisatie en het bankwezen in Europa en Amerika op. Mondiale economische interacties werden hierdoor meer intens (Held en McGrew:1999:418-420).

Het moderne tijdperk van globalisering omvat de periode tussen circa 1850 en 1945. De Westerse wereld was aan veranderingen onderhevig door de industrialisatie en door nieuwe technologische uitvindingen. In Europa vond echter een nog grotere transformatie plaats. Landen werden opnieuw samengesteld en de eeuwenoude elite viel weg. Door nieuwe wapens en technologische uitvindingen groeide de Westerse economische, politieke en culturele macht uit tot gebieden op aarde die eerst onmogelijk leken, zoals sub-Sahara Afrika en China. Onder invloed van deze ontwikkelingen en door de komst van de trein, stoomschepen en de telegraaf groeide wereldwijde economische, politieke en militaire

relaties. De transportkosten voor internationale handel en migratie daalden terwijl het volume alleen maar steeg. Grote migratiegroepen trokken vanuit Europa naar nieuwe werelddelen en ook vanuit China trokken massa's migranten naar Amerika. Dit zorgde voor connecties tussen volkeren. In deze tijd bereikten de invloeden van de globalisering daadwerkelijke de gehele wereld. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd de koloniale macht van Europese landen en Japan zwakker en steeg de macht van de Verenigde Staten enorm. Nieuwe ontwikkelingen zorgden voor een vorm van globalisering die delen van de wereld meer met elkaar in contact bracht dan ooit tevoren (Held en McGrew:1999:421-424).

5.1.2 De hedendaagse globalisering

De periode na de Tweede Wereldoorlog wordt als het begin van de huidige globalisering beschouwd. De huidige globalisering is anders dan de voorgaande vormen aangezien het wordt gekenmerkt door een unieke samenstelling, clustering en verbondenheid van patronen in belangrijke verschillende zaken zoals de politiek, kapitalisme, wet- en regelgeving, militaire zaken, cultuur, menselijke migratiestromen, economische activiteiten en tegenwoordig de globale klimaat- en milieuveranderingen. Na de twee Wereldoorlogen was er weinig over van de eeuwenoude macht en koloniën van Europese landen. De koude oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet Unie transformeerde de structuur van macht. Nieuwe militaire technologieën en wereldwijde politieke bondgenootschappen waren het gevolg. Mondiale bedrijven zoals de Wereldbank en de Wereld Gezondheidsorganisatie werden opgericht. Vanaf het midden van de jaren zeventig veranderde de vorm van de hedendaagse globalisering van een meer politiek/economisch georiënteerde wereld naar een communicatie/kennis/economisch georiënteerde wereld. Het tijdperk vanaf de jaren zeventig wordt gekenmerkt door innovaties in de infrastructuur van transport en communicatie. Dit is de globalisering waar dit onderzoek zich op concentreert. De globalisering vanaf deze tijd is fundamenteel anders dan de globalisering daarvoor. Er vindt namelijk een definitieve verschuiving plaats van de groeiende proportie van de economische activiteit naar transnationalisme (Short en Kim:1999:15). Een enorm dicht netwerk van wereldwijde communicatie stromingen is ontstaan (Held en McGrew:1999:424-430). Castells beschrijft deze netwerkmaatschappij, die via informatietechnologie sociale activiteiten en processen op elkaar betreft, als een maatschappelijk proces van de globalisering (Dagevos:2004:2). Het is interessant om te bestuderen wat de gevolgen hiervan zijn op de identiteit van steden. In paragraaf 5.2 zal dit worden onderzocht. Om de transformatie beter te begrijpen zal er eerst

worden ingegaan op de globalisering vanaf de jaren zeventig; het informatietijdperk en de netwerksamenleving (Castells:2000:33).

5.1.3 Het informatietijdperk en de netwerksamenleving als maatschappelijk proces van globalisering na 1970

Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw raakten dominante functies, sociale groepen en gebieden van over de hele wereld met elkaar in verbinding door middel van een nieuw technologisch systeem. Al vanaf de Tweede Wereldoorlog vonden er vele nieuwe technologische hoogstandjes, zoals de eerste computer, de transistor en vormen van micro-elektronica, plaats. Maar pas vanaf de jaren zeventig veranderden nieuwe informatie-technologieën de wereld zo sterk dat er een nieuw tijdperk is ontstaan: het informatietijdperk (Castells:2000:39).

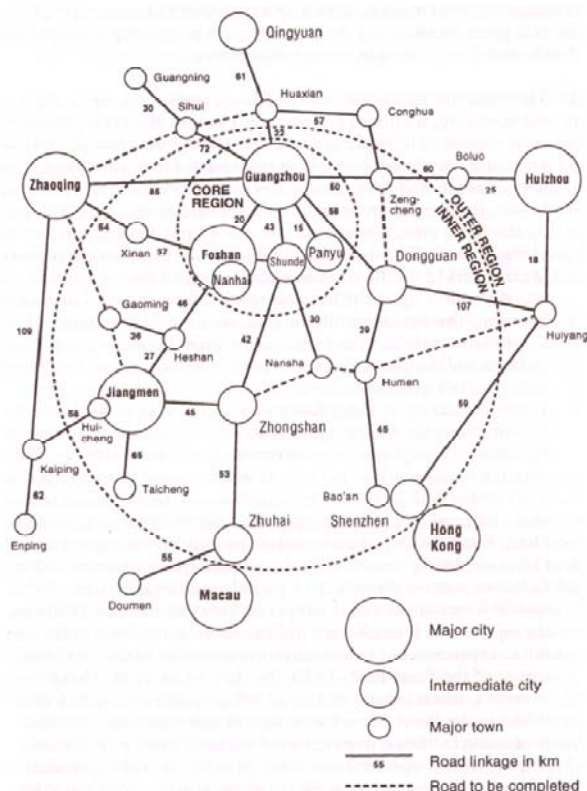
In dit onderzoek is er geen plaats om uitgebreid op de technologische veranderingen in te gaan. Daarom zal er heel kort een samenvatting worden gegeven van de technologische ontwikkelingen die de wereld hebben doen veranderen. Dit waren drie ontwikkelingen die plaats vonden, namelijk de micro-elektronica, computers en de telecommunicatie. Door de microchip kon informatie overal worden toegepast. Dit leidde tot de komst van de Personal Computer in 1981. Vanaf de jaren negentig zagen we, mede door de microchip, de opkomst van de mobiele telefoon die uiteindelijk doordrong tot alle uithoeken van de wereld. Computers gingen steeds meer in netwerken werken waardoor hun krachten en geheugen konden worden gedeeld. Dit leidde tot het meest revolutionaire medium van het informatietijdperk, namelijk het Internet. Terwijl de voorloper van het Internet al in 1969 ontstond werd het Internet pas vanaf het midden van de jaren negentig toegankelijk voor het grote publiek. Door de creatie van het *world wide web* kon het delen van informatie en communicatie makkelijk plaatsvinden. Het Internet groeide letterlijk uit tot het grootste wereldwijde netwerk mogelijk (Castells:2000:39-54).

Deze technologieën die allen werden ontwikkeld vanaf de jaren zeventig maakten de wereld kleiner en zorgden voor een netwerk dat door Castells de *Space of Flows* (de ruimte van stromen) wordt genoemd. De grote veranderingen in de samenleving heeft ook veranderingen toegebracht in de ruimte om ons heen. Ruimte en tijd kregen een andere betekenis. Zoals in paragraaf 3.2.3 is beschreven, is kennis ook steeds belangrijker geworden in het huidige informatietijdperk. De wereld wordt gedomineerd door stromen (flows) van kapitaal, informatie, interactie etc. Stromen zijn doelgerichte, belangrijke en beïnvloedbare waarden van uitwisseling en interactie tussen fysiek uit elkaar liggende posities die bevolkt

worden door sociale actoren in de economische, sociale en politieke structuren van de samenleving. Castells beschrijft de *space of flows* als volgt: “*the space of flows is the material organization of time-sharing social practices that work through flows*” (Castells:2000:442). De theorie van de space of flows is een combinatie van drie lagen die samen de space of flows vormen:

1. De eerste laag is de materiële steun van de elektronische en technologische infrastructuur om de stromen in het netwerk te ondersteunen. Te denken valt aan telecommunicatie, computernetwerken, internet, broadcasting door radio en tv en hogesnelheidstransport zoals treinen en vliegtuigen. Samen vervult deze infrastructuur de basis voor processen die strategisch als cruciaal worden beschouwd voor de netwerksamenleving (informatie, communicatie, financiën, cultuur etc.). Het netwerk van communicatie is de basis voor de nieuwe invulling van de ruimte: plaatsen verdwijnen niet, maar worden geabsorbeerd in het netwerk. De technologische infrastructuur “bouwt” als het ware het netwerk “op” en definieert zo de nieuwe betekenis van de ruimte. De infrastructuur is hierbij wel ondergeschikt aan de machten die de netwerksamenleving beïnvloeden (Castells:2000:442,443).
2. De tweede laag van de space of flows wordt gekenmerkt door hubs en nodes.

Ondanks dat informatie overal aanwezig kan zijn en het er soms niet toe doet waar op de wereld iets plaatsvindt is de nieuwe ruimte niet plaatsloos geworden. Het (elektronische) netwerk verbindt verschillende plaatsen met elkaar. Plaatsen waar verschillende netwerken (zoals economisch, sociaal, cultureel en medisch) samenkomen worden hubs genoemd. Deze hubs zijn van belang voor de communicatie in het allesomvattende netwerk zodat er een makkelijke coördinatie en interactie kan plaatsvinden tussen elementen die zijn geïntegreerd in dit netwerk. Andere plaatsen zijn de nodes in het netwerk. Dit zijn locaties van strategisch belangrijke functies in

Figuur 6: Representatie van steden in het netwerk met hubs en nodes, de Pearl River Delta (Castells:2000:437)

het netwerk. Met andere woorden, hubs zijn plaatsen waar netwerken samenkomen, zoals New York. Nodes zijn kleinere plaatsen die zich richten op een bepaald element uit het netwerk. Zowel hubs als nodes hebben een hiërarchische rangorde in het netwerk. Bepaalde steden hebben meer connecties tot netwerken dan anderen. Castells veronderstelt dat de informatiecapaciteit de rangorde bepaalt van een stad ten opzichte van andere steden. Sommige plaatsen kunnen zelfs buiten het netwerk worden geplaatst. Zo werden Westerse nodes die zich bijvoorbeeld concentreerden op de staalindustrie vervangen door nodes die in Azië opkwamen (Castells: 2000:443,444).

3. De derde en laatste laag van de space of flows wordt bepaald door de ruimtelijke organisatie van de dominante elite. De technocratische, financiële en management elite heeft de leidende positie in de samenleving en heeft zo ook een bepaalde ruimtelijke vraag vanuit hun interesses en behoeften. Deze dominante elite heeft de kennis en de macht om hun netwerk te beïnvloeden. De elite is een zeer kleine groep mensen voor wie de ruimte een andere betekenis heeft gekregen. De elite is mondiaal en ontmoet elkaar op afgebakende plaatsen zoals zeer dure hotels en restaurants, VIP lounges op vliegvelden en op golfterreinen. Er treedt hierdoor segregatie op met de gewone mensen die wél zijn verbonden aan plaatsen door middel van hun cultuur en geschiedenis. De elite reist veel, woont in gated communities en heeft altijd toegang tot het netwerk door middel van internet en telefoon. Ook is de “elite” hiërarchisch en sjielt haar macht door tot alle vormen van management (Castells:2000:445-448).

5.2 De transformatie van de Westerse stad vóór het informatietijdperk tot de stad in het informatietijdperk

De globalisering na de jaren zeventig heeft, zoals in de vorige paragraaf beschreven, het informatietijdperk en de netwerksamenleving met zich meegebracht. Zoals de industriestad ooit een resultante was van de industrialisering is de informatiestad een resultante van de globalisering. De informatiestad en de postindustriële stad kunnen hierbij elkaar overlappen en aanvullen. Het hoeven per definitie niet twee verschillende steden te zijn. Sterker nog, globalisering en postindustrialisering hebben allebei de informatiestad tot gevolg. Zoals er een grote diversiteit aanwezig was tussen industriële steden, zo is niet elke informatiestad

hetzelfde (Castells:2000:429). In het huidige klimaat is kennis en een op business gerichte economie hét imago dat steden willen nastreven. Vooral in urbane gebieden is de globalisering merkbaar. In het Westen komen in steeds meer steden mondiale netwerken van de space of flows samen (Short en Kim:1999:9,103). Steden moeten internationaal kunnen concurreren. In de laatste twintig jaar is de perceptie van de stad erg veranderd (interview Dormans). Ook zijn door de mondialisering van technologie, kapitaal, cultuur en migratiestromen steden steeds meer een arena van transformatie geworden. Door middel van de fysieke, economische en sociale categorie zal worden onderzocht hoe de identiteit van middelgrote Westerse steden is veranderd door de globalisering en het informatietijdperk.

5.2.1 De fysieke transformatie

Door de ontwikkeling van elektronische communicatie en informatiesystemen is de relatie tussen de ruimte en alledaagse functies (zoals werk, winkelen en educatie) veranderd. Er zijn wetenschappers die beweren dat het belang van de fysieke ligging van bepaalde steden zal verdwijnen. Het maakt niet meer uit waar op aarde bepaalde zaken worden uitgevoerd aangezien het toch allemaal, via het netwerk, met elkaar in verbinding staat. Maar geldt dit niet alleen voor de elite? Voor de gewone mens en voor alledaagse economische activiteiten is het wel van belang waar op aarde men zich bevindt. De geschiedenis, de cultuur en het bekende maakt plaatsen van fysiek belang (Castells:2000:424,425).

Het mondiale netwerk brengt echter wel een andere nieuwe vorm van ruimtegebruik met zich mee: global-cities. Enkele grote steden hebben een langere internationale geschiedenis in migratie, handel en het bankwezen. Maar nu is ongeveer elke stad opgenomen in het mondiale netwerk. Saskia Sassen definieert de global city als volgt: *“It are places whose spaces, internal dynamics, and social structure matter”* (Sassen:1996:62). Er is ook hier een sterke vorm van hiërarchie in het wereldwijde netwerk van steden aanwezig. Hoe mondialer de economie van een stad wordt, hoe meer centrale functies er op deze plaats samenkomen (Sassen:1996:61-63). Zeer grote global-cities worden ook wel mega steden genoemd. Dit zijn agglomeraties van miljoenen inwoners. Deze steden fungeren als belangrijke hubs en nodes van economie, kennis en politiek in het wereldwijde netwerk. Deze mega steden hebben veel invloed op hun achterland, dat vaak zo groot is als een heel land (Castells:2000:434,440). De absolute top van de global cities en mega steden heeft controle over vele aspecten van netwerken. Deze steden zijn New York, London en Tokyo. De ruimtelijke expressie van de mondialisering is in deze steden goed te zien in hun enorme zakencentra (Sassen:1996:63).

De ruimte van de stad heeft een andere invulling gekregen door globalisering. Zo is er meer vraag naar financiële districten, luxe woongebieden, recreatie en educatie (Short en Kim:1999:11). Globalisering brengt een uniformering met zich mee in zowel grote als kleinere steden. Internationale ketens, winkels, restaurants en kantoren strijken neer en bieden overal hetzelfde product aan. Aan de andere kant brengt globalisering ook nieuwe mogelijkheden met zich mee om het unieke in een stad te promoten. Om toeristen, bedrijven en inwoners aan te trekken moeten steden zich richten op hun fysiek unieke punten. De globalisering versterkt de internationale concurrentie tussen steden (interview Buursink).

5.2.2 De economische transformatie

Globalisering heeft het beeld dat mensen van een stad hebben sterk veranderd. Voorheen zag men de stad niet als een internationaal concurrerende eenheid. Vroeger was het alleen het achterland van een stad dat ertoe deed (interview Dormans). Nu zijn steden opgenomen in een mondiaal netwerk van stromen. Dit netwerk zorgt ervoor dat de mobiliteit, informatie en kapitaal over de hele wereld kan stromen. Vanaf de jaren tachtig is de competitie tussen steden enorm gegroeid. Deze concurrentie concentreert zich op het aantrekken van multinationals, op stedelijke overheden en hun marketing en promoting van de stad, internationaal belangrijke economische bedrijven, internationale (sport)evenementen, culturele festivals etc. (Short en Kim:1999:11). De mondiale concurrentie heeft ook negatieve effecten voor de economie in Westerse landen met zich meegebracht. Dit was voornamelijk voelbaar door het wegvallen van de traditionele takken van de industrie. De concurrentie met andere delen van de wereld kon niet worden volgehouden. Globalisering is een schaalvergrotingsproces waarin concurrentie uit verre landen steeds voelbaarder wordt (interview Buursink). Gemeentebesturen zijn niet meer uitsluitend een voorziener van sociale voorzieningen, maar actieve spelers die van alles proberen te bereiken vanwege de concurrentie. Globalisering heeft er nog sterker voor gezorgd dat alles door de economische bril wordt bekeken. Steden willen groeien om te blijven concurreren (interview Dormans).

5.2.3 De sociale transformatie

De invloed van de sociale globalisatie is enorm en zeer uitgebreid. Het bediscussieerd ideeën over bijvoorbeeld het Engels als wereldtaal, tv shows die overal worden uitgezonden en educatieve schema's die in verschillende landen op elkaar aansluiten. Maar wat heeft de sociale globalisatie gedaan met de stad?

Cultuur is, dikwijls als reactie op de globalisering, een uniek aspect van een ruimte waar men trots op is. Het uitdragen van de cultuur van een stad maakt de verbondenheid tussen de inwoners en de stad groter. Deze emotionele identiteit maakt een stad uniek in haar soort (Castells:2004:69). Zo kent Nijmegen een heel andere sociale ligging dan Arnhem. Omdat de ene stad in het katholieke Zuiden ligt en de andere in het protestantse Noorden. De gemoedelijkheid, voorzieningen en festiviteiten zijn hierdoor in beiden steden totaal anders. Een stad kan zo al snel het imago van levendig of saai krijgen. De ligging in een grotere regio kan van invloed zijn op een stad. Limburg heeft bijvoorbeeld een uniek volkskarakter dat in veel steden wordt uitgedragen (Pelle:1997:94).

Culturele evenementen zijn erg belangrijk voor post industriesteden om uit het negatieve en depressieve imago te klimmen. Veel steden willen bijvoorbeeld graag Culturele Hoofdstad van Europa worden. Zo is Liverpool het al geweest en Bochum wordt het in 2010. En Maastricht overweegt om zich kandidaat te stellen voor 2018 (interview Dormans). Met kunst, cultuur en evenementen kunnen steden bezoekers aantrekken en uitstralen dat ze een toekomst hebben (interview Dormans en Stadt Bochum:2008). Doordat er steeds meer concurrentie tussen steden plaatsvindt, vooral op het gebied van toerisme, zijn evenementen een instrument geworden om een stad als een unieke locatie te promoten. Een stad in Friesland die bijvoorbeeld deel uitmaakt van de “Elf Steden Tocht”, kan een belangrijk deel van haar identiteit hieruit putten. City Marketing, zoals we dat tegenwoordig kennen, is dan ook een resultante van de veranderingen die steden de laatste decennia hebben ondergaan. Zodra mensen, zowel inwoners als buitenstaanders, zich met een stad identificeren wordt het imago een stuk positiever. Een beroemd en veel geïmiteerd voorbeeld hiervan is de in 1977 door de stad New York gelanceerde I Love New York campagne (Ward:1998:191,192).

Door verschillende activiteiten, zoals het hebben van zustersteden, internationale festivals en bekende universiteiten, kunnen steden hun connectie met de buitenwereld vergroten. Hierdoor krijgen ze meer informatie over andere steden en zo meer toegang tot het netwerk zoals Castells veronderstelt. Ook wordt de bevolking van een stad steeds diverser door de globalisering. Globalisering brengt verschillende culturen, religies en waarden samen in steden. Diaspora's uit vele verschillende landen zijn geconcentreerd geraakt in Westerse steden. Te denken valt bijvoorbeeld aan de mensen uit Puerto Rico in de Verenigde Staten en aan Marokkanen in Nederlandse steden. Soms wordt de demografie zo divers dat het de originele identiteit van een stad absorbeert. Men is dan bang om hun eigen identiteit in de stad te verliezen. Revaluatie van traditionele waarden en renationalisatie ontstaan dan als reactie op de globalisering. In Seoul raakte de lokale overheid bijvoorbeeld actief betrokken bij de

herintroductie van haar eigen traditie door bijvoorbeeld de bouw van nieuwe monumenten (Short en Kim:1999:77).

5.3 De identiteit van de Westerse “global city” in het informatietijdperk en de netwerksamenleving

De globalisering die momenteel de wereld beheerst heeft een grote invloed op de identiteit van steden. Aangezien steden de hubs en de nodes van de netwerksamenleving vormen komen belangrijke stromen hier samen en reflecteren zij als het ware de wereld van de mondialisering. Globalisering komt in de stad zowel naar voren in haar fysieke uiterlijk, haar inwoners, de aanwezige voorzieningen, de bedrijven, de toeristen en het beleid van de lokale overheid. De identiteit van iedere stad is anders, er kan wel met zekerheid worden gezegd dat voor alle steden toegang tot het netwerk het belangrijkste is. Door bijvoorbeeld een goede internetsite te hebben kunnen toeristen een stad makkelijker “vinden” en zo beslissen daar te overnachten. Door de vestiging van internationaal belangrijke bedrijven kan een stad de concurrentie aangaan en informatie delen met andere steden. Onderstaand zal er een lijst worden gegeven van de belangrijkste kenmerken van de huidige “global city”, deze vormen allen een belangrijk onderdeel van haar identiteit:

1. Concurrentie met andere steden bepaalt het doen en laten van de stad. David Harvey beschrijft de entrepreneurial city, waarin steden zich gedragen als concurrerende bedrijven. Van mooie winkelstraten, de Olympische Spelen en popfestivals tot het opknappen van oude gebouwen, het zijn allemaal beslissingen met de gedachte om de stad te laten concurreren met andere steden. Deze concurrerende gedachte is typisch iets van deze tijd en bepaalt zo voor een belangrijk deel de identiteit van de stad (interview Dormans en Short en Kim:1999:117-120).
2. De kantoorfunctie is erg belangrijk in steden, zij zorgt voor concurrentie en groei in de stad. Daarnaast werken in kantoren mensen met kennis die toegang hebben tot het netwerk. Iedere stad wil graag een zakencentrum hebben of belangrijke internationale bedrijven. De kantoren zijn, zoals in de postindustriële stad, gericht op service en dienstverlening (Castells:2000:206).
3. Globalisering zorgt voor polarisatie in de stad. Mensen in de stad kunnen buiten het netwerk vallen omdat ze niet over de toegang tot informatie beschikken. Dit zijn bijvoorbeeld mensen met lagere opleidingen, immigranten en zwervers. Juist andere inwoners, zoals de elite, hebben zeer hoge

verwachtingen van de invulling van de ruimte. Er is bijvoorbeeld een grote vraag naar luxe woningen, recreatiemogelijkheden, mooie winkelstraten. Er zijn altijd winnaars en verliezers in de mondiale wereld die wordt gedomineerd door het kapitalisme (Short en Kim:1999:6).

4. Net als in de postindustriële stad is er in de global city een grote behoefte aan vrijetijdsbesteding. De concurrentie van de stad wordt zo vergroot. Meer informatie hierover is te lezen in paragraaf 3.3.
5. Kennis is ook, net als in de postindustriële stad, van groot belang. Kennis levert informatie op en informatie geeft toegang tot het netwerk. Meer informatie hierover is te lezen in paragraaf 3.3.
6. De Westerse global city is steeds meer een smeltkroes van culturen aan het worden. Doordat de wereld als een dorp is gaan functioneren en het makkelijker is om contact met het thuisfront te houden vinden er grote migratiestromen plaats. Verschillende culturen en religies beheersen het straatbeeld van de huidige steden (Short en Kim:1999:80).

6. Stedelijke transformaties in Tilburg

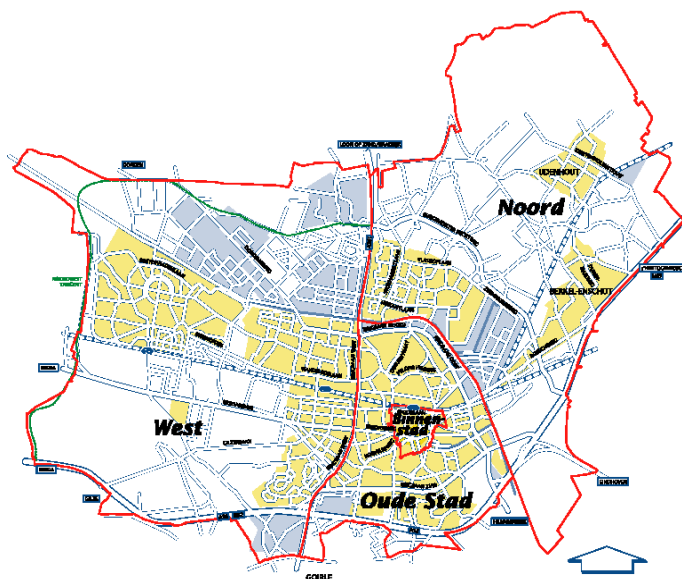
In de voorgaande hoofdstukken is geanalyseerd hoe drie processen (postindustrialisering, de ligging van de stad in een stedelijk netwerk en globalisering) de identiteit van Westerse middelgrote steden in de laatste decennia hebben getransformeerd. Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven, is stedelijke identiteit geen statisch begrip, maar is het voortdurend aan verandering en beweging onderhevig. De stad ontwikkelt zich en de factoren die invloed uitoefenen op de stedelijke identiteit veranderen ook (Buursink:1991:42). Elke stad is anders, en zo reageert elke stad ook anders op de drie processen die invloed uitoefenen op haar identiteit.

Elke stad is anders, en zo reageert elke Westerse stad ook anders op de drie elementen die invloed uitoefenen op haar identiteit. Juist om dit te verduidelijken is er voor twee verschillende steden gekozen. In bijlage drie is een korte weergave gegeven van verschillende postindustriële steden. Dit onderzoek concentreert zich op Bethlehem in de Verenigde Staten en Tilburg in Nederland. Beide plaatsen zijn middelgrote postindustriële Westerse steden. De drie processen, zoals besproken in de vorige hoofdstukken, hebben allen een behoorlijke invloed op deze steden achtergelaten. Het is interessant om te zien dat de steden deze transformatieprocessen anders hebben geïmplementeerd. Daarnaast is, ondanks de Westerse samenleving en de invloed van dezelfde drie transformatieprocessen, de identiteitsbeleving in Europese steden anders dan in Amerikaanse. Zo reageren Europese steden anders op de transformatieprocessen door bijvoorbeeld hun ligging, geschiedenis en verschil in cultureel erfgoed (Castells:2000:429-432 en interview Buursink). Een ander voorbeeld in het verschil tussen Europese en Amerikaanse steden, is dat de nieuwe elite (hoofdstuk 5) in West-Europa niet massaal naar de suburbs verhuist. In Europa hebben zij, vaak in het centrum van de stad, exclusieve woongebieden gecreëerd. Dit heeft zijn uitwerking op de identiteit van de stad (Dormans:2008:72).

In dit hoofdstuk zal worden onderzocht hoe de drie transformatieprocessen de postindustriële stad Tilburg hebben beïnvloed. Tilburg is een iets meer dan 200.000 inwoners tellende middelgrote stad in Noord-Brabant. De gemeente Tilburg bestaat uit de stad en de omliggende dorpen Udenhout en Berkel-Enschot (gemeente Tilburg:2009). Tilburg is een postindustriële stad, die ook culturele associaties, zoals dorps, Rooms en Bourgondisch met zich meebrengt. Aan het einde van de negentiende eeuw groeide Tilburg van een aantal agrarische dorpjes uit tot een belangrijke industriestad. Tot aan de jaren zeventig was de belangrijkste vorm van werkgelegenheid de textiel industrie. Om de verandering in de

identiteit van Tilburg beter te begrijpen zal de geschiedenis van deze stad als eerste worden beschreven.

In de eerste paragraaf wordt de geschiedenis van Tilburg beschreven. In de tweede paragraaf wordt de transformatie die door de drie processen is veroorzaakt weergegeven. Zoals in de voorgaande hoofdstukken zal dit duidelijk worden gemaakt met behulp van de fysieke, economische en sociale categorie. Elke categorie bespreekt nu echter niet één transformatieproces, maar alle drie de processen. Een schematisch overzicht hiervan is in paragraaf 2.4. weergegeven. In de derde paragraaf wordt tenslotte de huidige identiteit van Tilburg beschreven.

Figuur 7: De gemeente Tilburg (Stadsprogramma Tilburg:2009)

6.1 De geschiedenis van Tilburg

Brabant is van oudsher een uitstekend gebied om schapen te hoeden. Tilburg en haar omgeving was al vroeg belangrijk om haar wol. Tilburg is uit zeven dorpen ontstaan die in de loop der tijd aan elkaar zijn vastgegroeid. Nooit is één van de dorpen het centrum van Tilburg geworden. Nog altijd kampt de stad, in vergelijking met andere steden, met het gemis van een echt centrum (Dormans e.a.:2003:76). Al rond 1600 was Tilburg het belangrijkste wolcentrum van Brabant en midden achttiende eeuw was het uitgegroeid tot het belangrijkste wolcentrum van het hele land. Koning Lodewijk Napoleon was erg onder de indruk van de wolnijverheid die, onder invloed van de Industriële Revolutie, sterk groeide. In 1809 verleende hij het dorp Tilburg stadsrechten. De textiel- en wolindustrie groeide verder uit en Tilburg kreeg vaak de bijnaam “textielstad” of “wolstad”. Door de industrialisatie en doordat er veel plaats was voor nieuwe fabrieken groeide Tilburg eind negentiende eeuw uit tot een echte industriestad. (Gorisse:2001). In 1871 had Tilburg 125 wolstoffenfabrieken en had de gemeente de meeste fabrieksarbeiders van heel Nederland. De industrie raakte verweven met Tilburg (gemeente Tilburg:2009). De textielindustrie was dan wel dominant, er waren ook andere nijverheidssectoren betrokken bij de werkgelegenheid in Tilburg. Te denken valt bijvoorbeeld aan de leer- en schoenenindustrie, de gloeilampenindustrie, de staalindustrie, de

sigarenindustrie, de bouwnijverheid en de spoorwegen. De bevolking groeide enorm en er vond “verdichting” van de stad plaats. Door de aansluiting (1863) op de spoorwegen en met de komst van het Wilhelminakanaal (1919) kreeg Tilburg een directe verbinding met andere economische centra (Gorisse:2001). Door een groot geboorteoverschot in de twintigste eeuw groeide de bevolking sterk. De arbeiderswoning werd een belangrijke vorm van huisvesting (gemeente Tilburg:2009).

Figuur 8: Tilburg in het begin van de twintigste eeuw (gemeente Tilburg:2009)

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de kleinschalige dorpse structuur en kwamen er grootschalige stadsuitbreidingen en werd er een stadscentrum gecreëerd. Tot de jaren zestig van de twintigste eeuw bleef Tilburg sterk afhankelijk van de textielindustrie. Vanaf toen gingen steeds meer fabrieken sluiten omdat ze concurrentie kregen uit lage lonen landen. Een enkele fabriek vertrok naar een goedkoper land. De economie van Tilburg moest transformeren om de verloren banen op te vangen. De economische structuur van Tilburg ontwikkelde zich dusdanig dat de concentratie kwam te liggen op logistiek, kennis, gezondheid, dienstverlening en cultuur (Gemeente Tilburg:2008).

6.2 De transformatieprocessen in Tilburg

Tilburg werd eeuwenlang gedomineerd door fabrieken. Aan de skyline van de stad is goed af te lezen dat er een grote transformatie heeft plaatsgevonden. De oude skyline wordt beschreven als “het bos met schoorstenen”, terwijl de stad nu wordt gedomineerd met twee hoge woontorens, moderne gebouwen en infrastructuur. In het begin van de jaren zestig was Tilburg nog een stad die volledig op de industrie leunde, tegenwoordig is haar aanwezige industrie en de economie modern en veelzijdig (Dormans:2008:80,81). In de laatste drie decennia heeft er een grote transformatie in de stad plaats gevonden.

In deze paragraaf wordt de transformatie die is veroorzaakt door de drie processen weergegeven. Er is gebleken dat er veel overlap plaatsvindt tussen de processen van transformatie. Globalisering, de ligging van de stad en postindustrialisering zijn allemaal sterk met elkaar verweven. Ze zijn enerzijds resultanten van elkaar en anderzijds versterken ze elkaar. Zo is bijvoorbeeld door de concurrentie van elders industrie uit een stad weggetrokken, waardoor er kantoren voor in de plaats kwamen en mensen naar suburbs of dorpen buiten de stad verhuisden. In deze paragraaf wordt getoetst in hoeverre de

veranderingen zoals in de theoretische hoofdstukken beschreven, daadwerkelijk overeenkomen met veranderingen in Tilburg zelf.

6.2.1 De fysieke transformatie van Tilburg

Het fysieke uiterlijk van Tilburg is enorm veranderd. Ondanks het rijke industriële verleden heeft Tilburg ongeveer geen fabriekspanden meer. Een industriestad is geen positief beeld in Nederland en men wilde van dat imago af. Er zijn weinig industriële resten over (interview Dormans). De fysieke uitstraling van Tilburg is anders dan in andere grotere Nederlandse steden. De stad heeft geen middeleeuws historisch centrum of een negentiende-eeuwse boulevard. En de fysieke industriële geschiedenis die Tilburg kon uitstralen is getransformeerd naar enkele toonaangevende gebouwen, maar ook veel naoorlogse, nietszeggende nieuwbouw (Dormans e.a.:2003:87).

De postindustrialisering heeft vele invloeden op deze stad achtergelaten. De traditionele industrieën zijn grotendeels weggetrokken en hebben lege gebieden in de ruimte achtergelaten. In 1975 komt de stad met het Structuurplan Oude Stad (SOS) waarin grootschalige veranderingen, zoals verkeersdoorbraken en herbebouwing van gebieden na kaalslag, werden ontwikkeld (gemeente Tilburg:2009). In het SOS werd de binnenstad opnieuw bekeken en werd de eigen geschiedenis en identiteit (hardwerkend, Rooms, industrie) van de stad serieus genomen. De stad moest zich van een traditionele, geïsoleerde industriële stad tot een sociale en moderne stad ontwikkelen (Dormans:2008:81,82). Op de leeg gekomen plaatsen zijn nieuwe industrieën, woningen en bedrijven gekomen. De open ruimtes zijn veranderd en het uiterlijk van de stad is zo getransformeerd. Nieuwe, toonaangevende gebouwen zijn er neergezet, zoals de Interpolistoren, Popcentrum 013, de Schouwburgpromenade, het Kunstcluster, Het Textielmuseum en het centrum voor hedendaagse kunst De Pont (Dormans e.a.:2003:77).

Tilburg heeft een grotere vraag naar recreatiemogelijkheden gekregen. De stad kan zich recreatief goed profileren door haar ligging in de natuur en door 4 pretparken in de omgeving. Recreatie en ontspanning zijn belangrijke waarden geworden in de postindustriële samenleving. Echter ook door de globalisering, in de vorm van concurrentie tussen steden en de komst van de business elite, is in Tilburg te zien dat cultuur en recreatie erg belangrijk worden gevonden. Er zijn twee hoge moderne woontorens in het centrum van de stad gerealiseerd die door de rijkere inwoners als luxe residenties worden bewoond (gemeente Tilburg:2009).

Het verschil tussen de stad en het platteland is de laatste jaren vervaagd. Tilburg is omringd met een bosrijke natuur, maar er zijn ook stadjes en dorpen in de directe omgeving die een functioneel geheel met de stad vormen. In Goirle wonen bijvoorbeeld heel veel mensen die werken, studeren en recreëren in Tilburg. De stad kent verschillende schaalniveaus (interview Dormans). Samen met de steden Breda, Den Bosch, Eindhoven en Helmond vormt Tilburg BrabantStad. Samen met de provincie Noord-Brabant werken deze steden samen aan bepaalde projecten. Zo wil BrabantStad sterk zijn in de internationale concurrentiepositie, de urbane en rurale gebieden in Brabant behouden en versterken, veiligheid garanderen, bereikbaarheid verbeteren, economische en culturele voorzieningen waarborgen en tenslotte Europa dichterbij brengen. De steden in BrabantStad zijn de verbindende schakels in de regio en Europa. BrabantStad is nadrukkelijk aanwezig in het hart van Europa, dichtbij de Europese instellingen. Zoals op de website te lezen valt is *“het doel van BrabantStad om met een sterk netwerk en een sterk merk de gezamenlijke lobby richting Rijk en EU meer kans van slagen te geven”* (Brabantstad:2008). Deze stedelijke regio richt zich dus op de globalisering en het verkrijgen van een belangrijke positie binnen de netwerksamenleving. Apart zijn zij verschillende nodes in het netwerk, maar samen kunnen zij proberen om een hub positie te bemachtigen.

Figuur 9: Tilburg (groen omcirkelt) en Brabantstad als Nationale Stedelijke Netwerk (VROM:2008)

6.2.2 De economische transformatie van Tilburg

De verandering in de traditionele industrieën is de basis voor fundamentele veranderingen in Tilburg. Door concurrentie zijn de meeste traditionele industrieën weggeconcentreerd door goedkopere productiemogelijkheden in andere landen. Tilburg kreeg te maken met een kortstondige tijd van veel werkloosheid. Door zich te richten op een meer diverse economie en doordat er veel vrouwen gingen werken, is de werkgelegenheid in Tilburg sinds de postindustrialisering sterk toegenomen (Bedrijvenregister Midden-Brabant:2007). Zoals in vele postindustriële steden is de high-technology industrie, oftewel de “nieuwe industrie” een nieuwe en belangrijke tak van werkgelegenheid geworden. In Tilburg is dit duidelijk te zien door de komst van het internationale bedrijf Fuji. De dienstverlening is in Tilburg voor enige tijd in een relatieve achterstandspositie gebleven met betrekking tot andere steden. Het duurde een tijdje voor de kantoorontwikkeling op gang kwam (Dormans e.a.:2003:79). Tegenwoordig heeft Tilburg dit echter goed ingehaald en is haar zakelijke dienstverlening hoger dan het

gemiddelde van Midden-Brabant (Bedrijvenregister Midden-Brabant:2007). Tilburg karakteriseert zich nu als een Boom-regio, dit is een gebied met een gediversifieerde economie zonder uitgesproken economische specialisaties en het gebied beschikt tevens over een prettig woon- en leefmilieu (Louter in Reader Citymarketing:2006:113).

Door de globalisering met de netwerk- en informatiemaatschappij zijn zowel inwoners, bedrijven en industrieën “footless” geworden en de stad moet hard werken om deze aan te trekken en om ze ook te behouden. Tilburg heeft een lange, en vooral turbulente geschiedenis in haar citymarketing. De stad was lange tijd zoekende naar een manier om haar identiteit juist te omschrijven. Begin jaren tachtig profileerde Tilburg zich als “educational city”; het onderwijs werd van steeds groter belang in de stad. In 1988 werd de slogan “stedelijk knooppunt” bedacht. Tilburg was zo divers geworden dat men dacht dat het zich goed kon verkopen als een node van netwerken. De nieuwe, moderne industrie groeide echter uit tot een relatief sterke sector (Dormans:2008:85,86). Dit leidde in 1992 tot de lancering van de slogan “Tilburg, Moderne Industriestad” (TMI) (gemeente Tilburg:2009). De associatie met een industriestad leverde echter een negatief imago (grauw, saai, rokende schoorstenen) op. Tilburg had ook ongeveer geen fabriekspanden meer. In 2003 is er daarom overgegaan op het “T” logo. Er is geen slogan meer, Tilburg presenteert zichzelf heel simpel met een T. De “T” is erg functioneel, zo kan het bijvoorbeeld mensen aantrekken en inwoners kunnen zich associëren met de “T”. Mensen kunnen namelijk hun eigen invulling aan de “T” geven, zoals bijvoorbeeld “Thuis in Tilburg”, “Tilburgs Trots” en “Typisch Tilburgs” (Dormans:2008:91).

Figuur 10: Logo Tilburg
(Gemeente Tilburg:2008)

Anders dan veel industriesteden zoals beschreven in de literatuur (hoofdstuk 4) vormde de stad geen industrieelcluster met haar omgeving. Steden rondom Tilburg, zoals Breda en Den Bosch kennen een heel andere geschiedenis. Eindhoven is dan wel ontstaan als een industriële stad, maar kent een veel kortere geschiedenis dan Tilburg. Hierdoor kent Tilburg een unieke geschiedenis in haar omgeving. Tilburg heeft ten opzichte van haar omgeving een steeds gunstigere ligging gekregen. Sinds de jaren tachtig is Tilburg binnen Nederland namelijk steeds meer binnen de core van steden komen te liggen. De geografische ligging van Tilburg is voor haar economie zeer gunstig geworden. De stad ligt centraal ten opzichte van de andere Brabantse steden. Ook ligt Tilburg op een strategische plek tussen de Randstad, het Roergebied en de Vlaamse Ruit (gemeente Tilburg:2009). De regio kampt niet met grote verkeerscongesties zoals de Randstad en het is er goedkoper en landelijker wonen (Louter in Reader Citymarketing:2006:113).

6.2.3 De sociale transformatie van Tilburg

Het verleden van Tilburg kenmerkt zich door haar traditionele, hardwerkende, Katholieke, Bourgondische, maar vooral in de industrie werkzame mensen. Door de ontkerkelijking is de stad minder Rooms geworden, en doordat er meer vrije tijd en geld is vrijgekomen, is er een grotere nadruk komen te liggen op het Bourgondische (Gorisse:2001). Maar wat is er gebeurd met de rest van de sociale identiteit van Tilburg?

Allereerst is de verandering van het traditionele industriële verleden naar een postindustriële stad de grootste transformatie. Mensen kregen andere banen en er kwamen meer vrouwen op de arbeidsmarkt (zie bijlage 1). Tilburg kenmerkt zich nu door een gemengde economie (Bedrijvenregister Midden-Brabant:2007). Tilburg was niet echt welvarend. In de textielindustrie werden zeer lage lonen betaald en was de bevolking laagopgeleid. Er waren maar enkele rijkere buurten, de meeste mensen wonen in volksbuurten (Dormans e.a.:2003:83). Tilburg is nog altijd een relatief “arme” stad. En ondanks de universiteit is er een relatief laag opleidingsniveau (interview Dormans). Derhalve is het duidelijk dat Tilburg de twee groepen herbergt die Castells als gevolg van de nieuwe industrie beschrijft, namelijk mensen met veel kennis tot hun beschikking en laagopgeleide werknemers die zijn verbonden met de routine van het productieproces (hoofdstuk 3.2.3).

Tilburg heeft in tegenstelling tot veel andere Nederlandse steden een minder historisch centrum. De rijkere mensen zijn in Tilburg veelal buiten de stad gaan wonen. In de dorpjes en stadjes rondom Tilburg is het goedkoop wonen met veel natuur en de stad is dichtbij. Hierdoor zijn er geen oude luxe wijken in het stadscentrum ontstaan. De stad heeft de rijkere binnen de stad proberen te houden en dit opgevangen met de bouw van luxe en moderne woontorens in het centrum (gemeente Tilburg:2009).

Door middel van de universiteit heeft Tilburg als het ware een “magneet” in haar bezit die groei-effecten oplevert in de vorm van nieuwe bedrijven en hoogopgeleide arbeiders. Tilburg is in sociaal opzicht duidelijk een universiteitsstad geworden. Ondanks dat Tilburg een lange geschiedenis in hoger onderwijs kent, mocht de hoge school zich midden jaren '80 pas universiteit noemen. De Universiteit van Tilburg trekt ook internationale studenten aan (7% van het totaal aantal studenten in 2007) (UvT:2009).

De bevolkingssamenstelling is niet alleen door de universiteit, maar ook door migratie in de laatste decennia erg divers geworden. 78,4% van de bevolking was in 2007 van Nederlandse origine (gemeente Tilburg:2009). De diversiteit van de Tilburgse bevolking is duidelijk een aspect van de globalisering. De universiteit kenmerkt zich internationaal door haar goede onderwijs (UvT:2009). Door de universiteit en haar zustersteden heeft Tilburg

internationale contacten. In het internationale netwerk van steden is Tilburg echter geen grote speler. Tilburg wordt geprofileerd als een concurrerende eenheid in een internationaal spel. Dit theoretische beeld valt in de realiteit echter enorm te relativeren. Zoveel internationale bedrijven trekt Tilburg namelijk niet aan en het is geen opzienbarend belangrijke stad in het internationale netwerk. Tilburg is een doorsnee Nederlandse stad geworden (interview Dormans).

Iets dat de laatste jaren wel sterk is veranderd, is de vrijetijdsbeleving van mensen. Doordat mensen gemiddeld meer gingen verdienen en kortere werktijden kregen hadden ze meer mogelijkheden om leuke dingen te ondernemen. Daarnaast is het goed voor Tilburg om bijvoorbeeld toeristen aan te trekken. Het grootste en belangrijkste evenement van Tilburg is de jaarlijkse kermis met 1.1 miljoen bezoekers in 2006. Met vele andere speciale evenementen en theaters trekt Tilburg vooral lokale bezoekers (gemeente Tilburg:2009). De cultuur van Tilburg is van groter belang geworden om het unieke van de stad te kunnen profileren. Ondanks de kermis, de vele kroegen, het Carnaval en de Brabantse cultuur zijn de Tilburgers redelijk bescheiden over hun stad. Dit heeft vooral te maken met het gebrek van prominente gebouwen zoals de St. Jan in Den Bosch en doordat het industriële verleden bij veel Nederlanders nog altijd verkeerde associaties oproept. Toch begint het chauvinisme hier langzaam op te komen. Kleine bouwsteentjes, zoals de goede universiteit, de Bourgondische cultuur en evenementen maken de Tilburgers geleidelijk aan steeds meer verbonden met de identiteit van hun stad (Dormans e.a.:2003:83-85).

6.3 De identiteit van Tilburg

De drie transformatieprocessen hebben Tilburg voorgoed veranderd. Sinds de postindustrialisering lijkt de stad zoekende naar een nieuwe invulling van haar identiteit. Het gemeentebestuur heeft vele verschillende marketingcampagnes opgestart. Er leek een moeilijke link te liggen tussen het verleden en de toekomst. Het verleden wordt gekenmerkt door de bloeiende industrie. In Nederland wordt er echter negatief tegen een industrieel verleden aangekeken. De Tilburgse identiteit is er tegenwoordig een die door vele elementen wordt samengesteld. Zowel sociale categorieën (postindustrieel, Brabant, Bourgondisch, Rooms, kantorenstad, transportstad) als de persoonlijke identiteit (ligging, wolindustrie, muziekstad, studentenstad, kermisstad, Carnaval en Kruikezeiker) maken Tilburg tot de postindustriële stad die het tegenwoordig is. De stad is geen belangrijke node meer in het netwerk van de textielindustrie. Op de universiteit na (een node op internationaal niveau), is het ook geen node of hub geworden van belangrijke internationale waarde. De stad is op

nationaal niveau echter wel een steeds belangrijker knooppunt geworden waar verschillende waarden samenkomen die Tilburg zo haar unieke karakter geven.

7. Stedelijke transformaties in Bethlehem

In dit hoofdstuk zal de tweede stad van het empirisch gedeelte onderzoeken. Onderzocht wordt hoe de drie transformatieprocessen de postindustriële stad Bethlehem hebben beïnvloed. Bethlehem is een 72.000 inwoners tellende stad in Oost Pennsylvania, Verenigde Staten. Door de stad stroomt de Lehigh rivier. De stad heeft een rijk koloniaal, religieus, muzikaal en vooral industrieel verleden. De stad is duidelijk bezig met haar identiteit, zoals op de website te lezen valt: *“Today Bethlehem is experiencing an economic and cultural renaissance promising a future as bright as the city’s past”* (City of Bethlehem:2009).

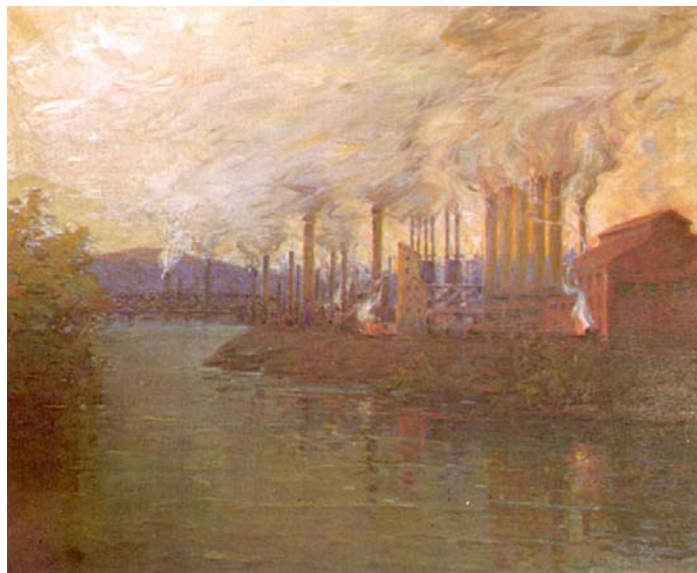
Dit hoofdstuk heeft dezelfde indeling als hoofdstuk zes. In de eerste paragraaf wordt de geschiedenis van Bethlehem beschreven. In de tweede paragraaf wordt de transformatie die door de drie processen is veroorzaakt weergegeven. In de derde paragraaf wordt tenslotte de huidige identiteit van Bethlehem beschreven.

7.1 De geschiedenis van Bethlehem

In 1741 is Bethlehem, op de oever van de Lehigh rivier in Pennsylvania gesticht door een groep Moravians; de nazaten van de oudste georganiseerde protestantse beweging ter wereld. De Moravians hebben zichzelf vernoemd naar de geboorteplaats van hun voorouders: de provincies Moravië en Bohemen in Tsjechië. Op Kerstavond 1741 kwam de patroon van de Moravians, Nicholas Ludwig von Zinzendorf, op bezoek in de nederzetting. Hij moest slapen in een huis met maar twee kamers, een voor de mensen en één voor de beesten. Het deed hem denken aan het Kerstverhaal en hij noemde de nederzetting “Bethlehem” (City of Bethlehem:2009). Tot 1845 bleef Bethlehem een kleine sterk religieuze nederzetting. Vanaf toen stonden de Moravians het voor buitenstaanders toe om land binnen het dorpje te kopen (Yates e.a.:1976:7). De stad mocht vanaf deze tijd het grondgebruik zelf bepalen (City of Bethlehem:2009).

Door de Industriële Revolutie werd Bethlehem een van de belangrijkste industriesteden van de Verenigde Staten. Rondom de stad werden namelijk belangrijke mineralen zoals steenkool, zink, ijzer en bouwstenen gevonden. De ontdekking van deze belangrijke mineralen rondom de stad zorgde voor een enorme ontwikkeling van wegen, spoorwegen en kanalen om de mineralen goed te kunnen transporteren. Ondanks het feit dat er meerdere oorzaken waren voor de enorme industrialisatie van de stad, waren drie bedrijven het belangrijkste. Deze drie zijn: The Pennsylvania and Lehigh Zinc Company, The Lehigh

Valley Railroad en The Bethlehem Iron Company (deze laatste zou later overgaan in de beroemde Bethlehem Steel Company) (Yates e.a.:1976:14-20).

Figuur 11: Dit schilderij van Gelhaar uit het begin van de twintigste eeuw verbeeldt het permanente industriële landschap van Bethlehem (Yates e.a.:1976:194)

De geschiedenis van de Bethlehemse industrie begon in 1845 toen er een belangrijk veld met verschillende ertsen werd gevonden. Het was echter pas in 1853 dat dit erts werd ontgonnen door een lokale fabriek die in het bezit was van Samuel Wetherill en Charles T. Gilbert. Met de ontdekking van vele belangrijke ertsen in de buurt van steenkool groeide deze fabriek uit tot de belangrijke “Pennsylvania and Lehigh Zinc Company”. Dit bedrijf groeide een aantal jaren sterk, maar door

het slechte management van Wetherill ging het snel bergafwaarts. Het was Joseph Warton die het bedrijf overnam. Onder hem kwam het bedrijf pas echt tot bloei aangezien hij een belangrijk Belgisch smeltproces introduceerde waardoor er in de jaren 1860 meer dan een miljoen pond van het metaal zink kon worden gemaakt. Tevens ging het bedrijf in die tijd ook voor de Europese markt produceren (Yates e.a.:1976:14-20).

In 1855 werd de Lehigh Valley Railroad geopend. In 1857 sloot deze aan op de North Pennsylvania Railroad. Hierdoor werd het transport van Bethlehem naar Philadelphia van 8 tot 3 uur teruggebracht. De spoorweg werd gebruikt voor het vervoer van zink producten, ijzer, ijzererts, steenkool en andere lokale fabricaten naar verschillende markten en zeehavens in Pennsylvania en New York. De spoorweg zou zeer essentieel worden voor het volgende en meest belangrijkste aspect van het geïndustrialiseerde Bethlehem (Yates e.a.:1976:20-27).

Aan het einde van de jaren '50 van de negentiende eeuw werd Bethlehems grootste ijzerfabriek geopend: “The Saucona Iron Company”. In 1860 werd de fabriek overgenomen door John Fritz en hij veranderde de naam in “The Bethlehem Iron Company”. John Fritz had een revolutionair proces bedacht om spoor te vervaardigen, waardoor de fabriek enorm groeide en nationale bekendheid kreeg (Yates e.a.:1976:30). Later, in 1899, veranderde de naam in “Bethlehem Steel Company”. De stad werd de op één na grootste staal producent van de Verenigde Staten en leverde staal aan zowel binnen als buitenland (Proctor & Matuszeski:1978:51). Bethlehem Steel werd erg belangrijk in de Tweede Wereldoorlog toen

het staal leverde voor oorlogsschepen (Bethlehem Steel:2009). De staalindustrie in de stad bereikte haar hoogtepunt in de jaren vijftig van de twintigste eeuw. In die tijd werkten er 30.000 mensen alleen al voor Bethlehem Steel. Bethlehem Steel was een van de grootste en meest belangrijkste bedrijven van de Verenigde Staten (Proctor & Matuszeski:1978:51, City of Bethlehem:2009).

In Amerika is er een belangrijk gezegde “As steel goes, so goes the Nation”, en dit geldt zeker voor Bethlehem. Na de jaren zeventig werd geïmporteerd staal in de Verenigde Staten

Figuur 12: Het logo van de City of Bethlehem uit 1917. De punten van de ster symboliseren het Bethlehem uit deze tijd: religie, muziek, industrie, sport en educatie (Yates e.a.: 1976:1)

goedkoper dan het staal dat in Bethlehem gemaakt werd. Buitenlandse fabrieken waren goedkoper en efficiënter geworden. Daarnaast was er veel arrogantie van het management van het bedrijf om Bethlehem Steel te moderniseren. In 1973 faalde het bedrijf er voor het eerst in om een groei te boeken. In de daarop volgende jaren moest Bethlehem Steel steeds meer fabrieken sluiten. Uiteindelijk werd de belangrijkste en de oorspronkelijke fabriek in Bethlehem in 1995 gesloten. In 2002 kwam er een definitief einde aan 140 jaar staalindustrie toen het bedrijf officieel failliet ging. Het grote verlies aan werkgelegenheid en inkomens heeft de stad Bethlehem gedwongen om in zichzelf te investeren en om een belangrijke stad te blijven (Loomis:2004).

Tegenwoordig is de stad gericht op het bedrijfsleven, zorginstellingen, onderwijs en onderzoek. De stad biedt veel mogelijkheden voor zowel haar inwoners, bedrijven als bezoekers. In 2006 werd de stad door *Money Magazine* uitgeroepen als één van de 100 beste steden van de Verenigde Staten om in te wonen (City of Bethlehem:2009). Voordat Bethlehem Steel haar deuren sloot, was het de grootste werkgever in de stad. Na 1995 heeft de stad veel geld uitgetrokken om de Bethlehem opnieuw te ontwikkelen. Tegenwoordig is het voormalige industrieterrein omgebouwd tot een business park met veel verschillende bedrijven. De stad heeft een zogenaamd “City of Bethlehem Comprehensive Plan” gemaakt, waarmee het de ontwikkelingen van de stad voor de toekomst wil beschrijven (Comprehensive Plan:2008).

7.2 De transformatieprocessen in Bethlehem

Slechts 10 jaar geleden kwam er een einde aan Bethlehem als industriestad. Haar postindustriële tijdperk is relatief erg kort als het wordt vergeleken met de meeste

postindustriële steden die hun industrieën al vanaf de jaren zestig en zeventig zagen wegtrekken. Bethlehem doet erg haar best om zich op haar nieuwe toekomst te richten. Er zijn inmiddels al miljoenen dollars geïnvesteerd om de stad zowel commercieel als qua woonomstandigheden te ontwikkelen. Door middel van het huidige Comprehensive Plan, dat in augustus 2008 werd gepresenteerd, heeft de stad een duidelijk ontwerp klaarliggen voor wat ze wil veranderen en wat ze juist niet wil veranderen. Nieuwe huizen, nieuwe culturele attracties en een groei van de opleidingsinstituten veranderen Bethlehem meer en meer in een moderne stad. Maar de stad wil een ware renaissance verrichten en nog meer nieuwe inwoners en nieuwe investeerders aantrekken (Comprehensive Plan:2008).

In deze paragraaf zal de enorme transformatie van Bethlehem, die na slechts 1 decennium nog altijd volop gaande is, worden beschreven. Deze transformatie zal, zoals bij Tilburg, worden geanalyseerd aan de hand van de fysieke, economische en sociale veranderingen in de stad.

7.2.1 De fysieke transformatie van Bethlehem

Bethlehem ligt in Oost- Pennsylvania, Verenigde Staten. De stad ligt in twee counties, namelijk Lehigh (West-Bethlehem) en Northampton (overige deel van de stad). Bethlehem is opgedeeld in vier neighbourhoods: Central Bethlehem, Northeast Bethlehem, South Bethlehem en West Bethlehem. Deze opsplitsing is belangrijk aangezien Bethlehem Steel was gelegen in South Bethlehem. South Bethlehem is het gebied ten Zuiden van de Lehigh rivier. Echter ook centraal Bethlehem en West Bethlehem kenden al vanaf het begin industriële fabrieken. De locatie van de industrie hing sterk af van de plaats waar erts werd gevonden, waar mensen woonden en hoe ver het was tot de rivier en de spoorwegen (Yates e.a.:1976:118). South Bethlehem kent door de industriële neergang van Bethlehem Steel nog altijd een veel hoger percentage armen dan de andere neighbourhoods (Comprehensive Plan:2008). In South Bethlehem is echter sinds 1889 ook de Lehigh University Campus gelegen. Deze campus en de schoorstenen van de fabrieken vormen nog altijd een belangrijk fysiek kenmerk van deze neighbourhood (Yates e.a.:1976:221). Tegenwoordig zijn er drie Lehigh University campussen verspreid over de hele stad; daarnaast is er ook nog het Moravian College (Comprehensive Plan:2008).

Figuur 13: De Neighbourhoods in Bethlehem (Comprehensive Plan:2008)

Bethlehem vormt samen met de steden Allentown en Easton de stedelijke regio Lehigh Valley Community (zie bijlage 2). Zowel Allentown als Easton hebben een industrieel verleden. Doordat alle steden een nieuwe toekomst voor zich hebben, schept dit een band op het gebied van samenwerking. In deze hele stedelijke regio wonen 626.000 inwoners, waarmee het gebied na Philadelphia en Pittsburg het grootste stedelijke netwerk van Pennsylvania is. Lehigh Valley Community is de laatste jaren uitgegroeid tot een belangrijk en sterk samenwerkingsverband. Aangezien de drie steden in de loop der jaren ongeveer aan elkaar zijn vastgegroeid zijn ze gaan functioneren als één urbane ruimte. Ze ondersteunen elkaar en zijn economisch van elkaar afhankelijk (City of Bethlehem:2009 en Lehigh Valley Community:2009). Dat dit samenwerkingsverband zo sterk is, is goed te zien in het feit dat zij rondom en in Bethlehem in totaal 7 business parken heeft gerealiseerd. Deze parken bevatten zowel kantoren, industriële en distributie bedrijven en winkelcentra. In alle vier de stadsdelen zijn deze parken gerealiseerd (Comprehensive Plan:2008).

Het centrum van Bethlehem (Downtown) begint, in tegenstelling tot de andere neighbourhoods, veel meer een kantoorfunctie te ontwikkelen. Voor de toekomst wil de stad dat Downtown zich nog meer gaat richten op retail, service sectoren, kantoren, restaurants, hotels, cultuur en entertainment. Hierdoor krijgt Downtown Bethlehem niet alleen een centrale ligging binnen de vier districten, maar vooral ook een centrale functie (Comprehensive Plan:2008). Northeast en West Bethlehem zijn altijd al de rijkere suburbs geweest. Bethlehem Steel betaalde haar werknemers goed en daardoor konden velen van hen naar deze rijkere gebieden verhuizen waar men grotere en betere huizen vond (Beyond Steel:2006). Deze gebieden zijn de laatste tien jaar weinig veranderd (Comprehensive Plan:2008).

Doordat de fabrieken moesten sluiten is vooral South Bethlehem fysiek veranderd. Het gebied werd gekenmerkt door vele fabrieken en arbeiderswoningen. Om te voorkomen dat South Bethlehem zou verloederen, maar vooral ook omdat Bethlehem en de hele Verenigde Staten trots is op haar staalindustrie werd het “Beth Works” project gestart. Dit project dat in 1995, als het Beth Works Master Plan, werd gestart is een samenwerking van Bethlehem Steel, de Bethlehem Iron Company, The City of Bethlehem, Lehigh Valley Community en het ontvangt subsidie van de staat Pennsylvania. Het project moet het 1.800 acre terrein van Bethlehem Steel revitaliseren en het gebied een belangrijk deel van de stad laten worden. Al vanaf 1997 wordt het gebied

Figuur 14: Het BethWorks project in South Bethlehem (Comprehensive Plan:2008)

herontwikkeld. Voor enkele projecten zijn fabrieksdelen en huizen afgebroken, maar de meeste fabrieken blijven staan als een nationaal symbool voor de industrie. Enkele projecten zoals het ontwikkelen van landschapsparken, The Banana Factory (een groot kunstcentrum) en restaurants zijn al voltooid. Andere projecten zoals natuur langs de Lehigh rivier, het National Museum of Industry History, een casino, een winkelcentrum, kantoorfuncties en woningen staan nog op de planning. Helaas is hierin enige vertraging gekomen door de economische achteruitgang van de hele Amerikaanse economie in 2008 (Comprehensive Plan:2008, Beyond Steel:2006, City of Bethlehem:2009 en The Banana Factory:2009).

7.2.2 De economische transformatie van Bethlehem

De globalisering betekende voor Bethlehem het einde van haar industriële economie. De productie van staal was goedkoper en efficiënter geworden in het buitenland. Door de sluiting van Bethlehem Steel raakten veel mensen in de stad werkloos. Het was echter al vanaf de jaren zeventig dat inwoners van de stad geleidelijk aan hun werk verloren. Vanaf deze tijd moesten geregeld fabrieken in de stad hun deuren sluiten, dit zorgde voor een geleidelijke de-industrialisatie (Beyond Steel:2006). De stad Bethlehem kon hierdoor al genoeg voorbereidingen treffen om de werkloosheid op te vangen. Door bijvoorbeeld lage belastingen heeft de stad een vriendelijk ondernemersklimaat gecreëerd. Ook doordat het Beth Works project meteen in 1995 werd gestart, verhuisden mensen niet zo snel uit de stad, aangezien ze een toekomst met veel economische bloei voor zich zagen (City of Bethlehem:2009).

De economie van Bethlehem is in het laatste decennium enorm getransformeerd. Van een op industrie steunende economie is de stad overgegaan op een erg diverse economische basis. Door het nieuwe bedrijfsleven in de stad, is het gemiddelde inkomen van de inwoners enorm verhoogd. In 2000 was het gemiddelde inkomen per gezin nog \$35.815, in 2006 was dat \$45.172 (city data:2008). In South Bethlehem gaat het ook steeds beter, al is hier echter nog altijd meer werkloosheid dan elders in de stad. De Beth Works moeten hier op den duur voor veel werkgelegenheid gaan zorgen. De economie van de hele stad Bethlehem kent nu een goed en bruisend ondernemersklimaat. Daarnaast is het Lehigh Valley Hospital met 6.200 werknemers in 2007 de grootste werkgever in de stad geworden. Bethlehem is een uitstekend voorbeeld van de theorie zoals beschreven in hoofdstuk 3. De stad kent twee universiteiten, waarvan de Lehigh University de grootste is. Kennis is erg belangrijk en high-tech industrie is mede door de universiteit in het laatste decennium enorm toegenomen. Door de komst van zeven “Lehigh Valley Industrial Parks” kunnen de high-tech industrie en ondernemingen zich goed ontwikkelen (zie bijlage 2). De stad kent echter weinig bedrijven van internationaal

belang. Dit heeft misschien te maken met het feit dat Bethlehem zelf is gelegen in de Verenigde Staten en dat internationale (hoofd)kantoren zich vestigen in de grotere steden van dit land. Manpower is met 2180 werknemers het grootste internationale bedrijf in Bethlehem (Comprehensive Plan:2008). Bethlehem is zich aan het ontwikkelen als een belangrijk economisch knooppunt in het stedelijk netwerk van Noord-Oost Amerika.

De ligging van Bethlehem in haar stedelijke omgeving is belangrijk (zie bijlage 2). De stad ligt centraal tussen New York en Philadelphia. Het is een stuk goedkoper om hier te wonen of een bedrijf te hebben dan in de suburbs van deze grote steden. De ligging van Bethlehem was in haar industriële tijdperk van minder belang dan nu. De bedrijven en de inwoners in de stad kunnen nu makkelijker verhuizen naar andere gebieden. Ook zijn er veel forenzen tussen de drie steden van de Lehigh Valley. Hierdoor heeft Bethlehem en de hele Lehigh Valley een enorm probleem met de infrastructuur. In de spitsuren staan zowel de hoofdwegen als de sluiptwegen vol. Dit is een probleem dat de stad in de komende twee jaren zo snel mogelijk wil oplossen (Comprehensive Plan:2008 en Beyond Steel:2006).

Bethlehem heeft veel te bieden voor toeristen. Vooral door de tragische sluiting van Bethlehem Steel willen mensen van over de hele Verenigde Staten het stadje bezoeken. Daarnaast staat Bethlehem sinds 1937 bekend als “*Christmas City USA*”. Door gebruik te maken van haar religieuze naam weet Bethlehem ieder jaar in december evenementen te organiseren waar duizenden toeristen naar toe komen. Ook organiseert de stad sinds 1984 jaarlijks het Musikfest waar miljoenen toeristen op af komen. Om de stad beter te promoten heeft de stad in 2008 een nieuwe website gelanceerd. Door haar website probeert Bethlehem zowel ondernemers, toeristen, studenten en bewoners naar zich toe te trekken. Ook is er een nieuw en kleurrijk logo gemaakt waarmee

Figuur 15: Logo van Bethlehem (City of Bethlehem:2009)

Bethlehem zich goed kan verkopen. Alle elementen die Bethlehem belangrijk maken zijn in dit logo aanwezig. De kaars staat voor de religie, de zon staat voor een goed ondernemersklimaat, het wiel staat voor de industrie, de muzieknoden voor het Musikfest en het belang van de muziek en de ster is de Kerstster van Bethlehem (City of Bethlehem:2009). Ondanks haar korte postindustriële tijdperk is het voor Bethlehem duidelijk geworden dat de huidige stedelijke wereld er een van concurrentie is geworden.

7.2.3 De sociale transformatie van Bethlehem

Bethlehem heeft niet alleen een grote fysieke en economische verandering ondergaan. De stad is ook sociaal erg veranderd. Mensen werken nu in andere economische takken dan voorheen. Helaas is het wel zo dat deze banen vaak minder betalen dan de zware arbeid in de fabrieken. Hierdoor zijn er meer vrouwen op de arbeidsmarkt gekomen. Vooral South Bethlehem heeft een periode van wegtrek en verloedering gekend. Mensen met goed betaalde banen verhuisden naar de suburbs in Northeast en West Bethlehem of zelfs naar andere steden. In South Bethlehem bleven in eerste instantie de armere achter en er kwamen veel Hispanics voor de rijkere in plaats. In de jaren negentig groeide de Spaanse bevolking in Bethlehem met maar liefst 40%, waardoor deze bevolkingsgroep tegenwoordig 18% van het totaal aantal inwoners uitmaakt. Doordat er zoveel geld is uitgegeven aan het herontwikkelen van South Bethlehem en doordat er betere banen zijn ontstaan, begint South Bethlehem een positief postindustrieel imago te krijgen (Comprehensive Plan:2008 en Beyond Steel:2006).

Bethlehem kent twee instituten voor hoger onderwijs namelijk Lehigh University en het kleinere Moravian College. Educatie is al vanaf het ontstaan van het stadje van groot belang geweest. De Moravians hechtten namelijk erg veel waarde aan onderwijs. Met twee instituten voor hoger onderwijs heeft Bethlehem een goede schakel tot de informatiesamenleving in handen. Beiden universiteiten zijn erg goed, maar ook erg duur. Hierdoor gaan jongeren uit Bethlehem sneller in andere steden studeren. De stad Bethlehem probeert hier echter iets tegen te doen door de campussen extra aantrekkelijk te maken en recreatieve mogelijkheden voor jongeren te organiseren (Comprehensive Plan:2008, Beyond Steel:2006 en City of Bethlehem:2009).

Bethlehem is trots op haar verleden. South Bethlehem is erg belangrijk aan het worden als culturele bestemming in de stad. Als gevolg van de postindustrialisering is de levenswijze van mensen in Bethlehem veranderd. Kunst en cultuur zijn belangrijk in de moderne samenleving. Vooral in de Beth Works wordt hieraan gehoor gegeven. Bethlehem herbergt daarnaast drie grote evenementen. Al vanaf 1937 verandert de stad in de maand december in een echte Kerststad. Het toppunt is de Ster die op een heuvel boven Bethlehem te zien is. De “ster” is ook als een toeristische route aangegeven binnen de stad. Toeristen en bezoekers kunnen zo eenvoudig langs alle belangrijke bezienswaardigheden van Bethlehem lopen (zoals kerken, koloniale huizen en het industriële verleden). Het tweede evenement is het Musikfest. Dit is een tiendaags muziekfestival in de maand augustus. Artiesten van over de hele wereld treden op waardoor er een enorme verscheidenheid aan muziek en entertainment aanwezig is. Elk jaar bezoeken meer dan 1 miljoen mensen dit festival. Het laatste evenement is het

SouthSide Film Festival. In een oude fabriek in South Bethlehem worden sinds 2004 jaarlijks op een driedaags evenement films gepresenteerd (City of Bethlehem:2009, SouthSide Film Festival:2009 en Musikfest:2009).

7.3 De identiteit van Bethlehem

Bethlehem is een stad met een aantal sterke kenmerken in haar identiteit. Al vanaf het ontstaan zijn muziek, religie en educatie van groot belang. Deze sterke “steunpilaren” van de Bethlehemse identiteit zijn nog altijd duidelijk zichtbaar en nauwelijks veranderd. Het industriële verleden heeft de stad groot gemaakt. Bethlehem heeft in slechts één decennium een enorme transformatie ondergaan. Onder invloed van de de-industrialisatie, de globalisering en de stedelijke regio waar Bethlehem deel van uitmaakt is haar identiteit getransformeerd. Of juist niet? Bethlehem is dan misschien geen industriestad meer, industrie maakt nu op een ander niveau deel uit van haar imago. Bethlehem gebruikt de fysieke overblijfselen om de stad een nieuwe invulling te geven die past bij een postindustriële stad. Kunst, cultuur en vrijetijdsbeleving vormen nu, naast de andere oude identiteitskenmerken (religie, muziek, educatie en kerst), de identiteit van Bethlehem. Deze kenmerken zijn zowel haar sociale identiteit als haar persoonlijke identiteit, maar vormen samen het unieke concept dat Bethlehem Bethlehem maakt. Bethlehem heeft een positief imago. De inwoners voelen zich verbonden met de stad door een aantal eeuwenoude identiteitskenmerken die nauwelijks zijn veranderd. Ook zijn ze erg trots op het industriële verleden. Voor buitenstaanders is de stad aantrekkelijk door zowel haar verleden als door evenementen. Ondanks het feit dat deze stad nog volop in haar transformatieproces is, is ze hard op weg om op postindustriële, muziekaal en recreatief gebied een belangrijke stad in het stedelijke netwerk te worden. Bethlehem heeft haar veranderende identiteit zo weten aan te passen dat de stad zeer aantrekkelijk is geworden om in de huidige mondiale concurrentie wereld goed mee te kunnen draaien.

Conclusie

In dit onderzoek is ingegaan op drie transformatieprocessen die de stedelijke wereld in de laatste decennia enorm hebben veranderd. Na deze drie processen uitvoerig te hebben besproken en na de empirische verandering in de identiteit van twee postindustriële steden nader te hebben bekeken, kan er nu een antwoord worden gegeven op de centrale vraag. Deze was als volgt:

Hoe heeft de stedelijke identiteit van postindustriële middelgrote Westerse steden zich ontwikkeld onder invloed van economische, regionale en mondiale transformatieprocessen?

Identiteit is in dit onderzoek gekoppeld aan steden. Aangezien identiteit een begrip is dat door iedereen anders kan worden ingevuld is de theorie van Fearon gevolgd. Fearon benadrukt dat identiteit in twee betekenissen kan worden opgesplitst. Enerzijds gaat het hierbij om de sociale betekenis. Sociale identiteit is een categoriale indeling, waarbij de categorie aan drie voorwaarden moet voldoen. Steden krijgen zo als het ware gemeenschappelijke “labels” met andere steden. Anderzijds is identiteit een persoonlijke kwestie en accentueert het eigenschappen die alleen maar voor deze persoon gelden. Steden fungeren in deze theorie als metafoor voor personen. Bovenal is identiteitsvorming (zowel sociale als persoonlijke identiteit) een proces dat onder invloed staat van externe en interne factoren. De externe factoren zijn in dit onderzoek drie elementen van identiteitsvorming. Deze worden in de onderzoeksvraag transformatieprocessen genoemd. De steden in dit onderzoek veranderen onder invloed van deze processen. Toch staat een stad niet machteloos in deze arena van transformatie. Door middel van de structuratietheorie van Giddens kan worden gesteld dat steden zelf invloed uitoefenen op de macht die de externe factoren hebben. Door middel van haar interne (het bestuur, haar inwoners en hoe deze zichzelf zien) factoren kan de stad de invloed van de drie transformatieprocessen zelf aanpassen en interpreteren. Hierdoor is de invloed van de drie transformatieprocessen in elke stad anders.

Om een duidelijk beeld van identiteitsvorming te scheppen is identiteit gegroepeerd in verschillende categorieën die weer zijn opgesplitst in de drie elementen die de transformatieprocessen vormen. Deze drie categorieën zijn fysiek, economisch en sociaal en geven een logische structuur aan het onderzoek. Het is belangrijk om te weten dat de indeling in categorieën vooral als methodisch hulpmiddel dient. De invloed van de drie transformatieprocessen op de stedelijke identiteit is door middel van deze categoriale indeling onderzocht.

Tilburg (Nederland) en Bethlehem (Verenigde Staten) zijn twee postindustriële steden die in deze scriptie nader zijn onderzocht. Beiden steden hebben door de drie transformatieprocessen grote invloeden ondervonden. De uitkomst bleek in beiden steden echter totaal anders.

De meeste postindustriële steden zijn als nieuwe steden gedurende de Industriële Revolutie ontstaan. Zoals gezien begon de achteruitgang van de meeste industrie in de Westerse landen rond de jaren '60 en '70 van de twintigste eeuw. Bij Tilburg kwam deze achteruitgang in de wolindustrie inderdaad al vanaf de jaren '60. Bethlehem kent echter wel al achteruitgang vanaf die tijd, het was echter pas in 1995 dat de staalindustrie definitief haar deuren sloot. Zowel in de theorie als bij Tilburg en Bethlehem is te zien dat dit werd veroorzaakt door concurrentie uit landen met lagere productiekosten en door de verschuiving in de Westerse landen zelf naar een meer service gerichte economie. Mede door inzichten van Castells is gezien dat er ook een nieuwe vorm van industrie ontstond: de high-technology industrie. Door het wegvallen van de traditionele industrie ontstond er in de eerste plaats veel werkloosheid. De meeste postindustriële steden realiseerden zich echter snel dat ze een andere bron van werkgelegenheid moesten creëren. De service sector groeide sterk en veroorzaakte ook een groei in de meeste inkomens. Dit kwam mede doordat meer vrouwen gingen werken. De postindustrialisatie heeft immers niet alleen steden, maar de hele samenleving doen veranderen. Zowel Bethlehem als Tilburg zijn meer en meer service gerichte steden aan het worden. De industrie is zo goed als verdwenen. Zoals Castells beschrijft is te zien dat high-technology bedrijven een intrede hebben gedaan in beiden steden. Het is echter wel zo dat in de theorie het idee wordt gewekt dat deze “nieuwe industrie” een enorme omvang kent. In zowel Bethlehem als Tilburg zijn echter geen grote industriegebieden voor deze “nieuwe industrie” aanwezig. Dit verschil valt te verklaren omdat Bethlehem en Tilburg middelgrote steden zijn, en Castells meer doelt op grotere steden in de samenleving.

Het is duidelijk geworden dat nieuwe economische activiteiten de ruimte van de stad hebben veranderd. Het gebouwenbestand van een postindustriële stad verschilt per stad. Deze erfenis verklaart uiteraard een deel van de unieke stedelijke identiteit. Oude fabrieken zorgden voor lege plaatsen in steden. Vaak waren deze in het centrum van de stad gelegen. Hier zijn huizen, recreatieve centra, winkels en kantoorgebouwen voor in de plaats gekomen. Deze kantoren zijn voornamelijk gericht op de financiële servicegerichte markt zoals softwareontwikkeling, financieringen en professionele activiteiten. Tilburg heeft totaal anders gereageerd op de

erfenis van haar gebouwenbestand dan Bethlehem. De theorie beschrijft in principe twee mogelijkheden voor het gebouwenbestand: afbraak of vernieuwing. Toevallig hebben Tilburg en Bethlehem hier het tegenovergestelde van elkaar gekozen. Tilburg heeft vele oude fabriekshallen afgebroken. Dit komt mede door het feit dat een oude industriestad een negatief imago heeft binnen Nederland. Bethlehem heeft echter het merendeel van haar fabriekenbestand laten staan en verbouwd. Bethlehem roept in de Verenigde Staten namelijk een gevoel van “trotsheid” op, haar staal heeft het land groot gemaakt.

Mede door het feit dat de hedendaagse Westerse bevolking erg mobiel is en doordat er in de stadscentra hogere belastingen, meer congestie en minder plaats is, zijn bedrijven zich aan stadsranden gaan vestigen. Ook door de suburbanisatie zijn urbane gebieden sterk gegroeid. De nieuwe high-tech industrieën zijn tevens veelal aan de rand van steden gelegen. Deze nieuwe economische activiteiten worden gekenmerkt door een hoge dichtheid van ondersteunende dienstverlening, onderzoeksinstellingen, universiteiten en risicokapitaal verschaffende bedrijven. De stad is van een compacte ruimte overgegaan in één leefruimte met haar directe omgeving. Dit proces wordt stedelijke schaalvergroting genoemd. De urbaan-rurale relatie is hierdoor veranderd. In ruimtelijke zin heeft dit tot het ontstaan van nieuwe stedelijke kernen buiten de stad geleid. Ondanks het feit dat agglomeraties door gemeentelijke grenzen zijn gescheiden, zijn zij als één geheel gaan functioneren. De samenwerking tussen steden en dorpen in de directe stedelijke omgeving (een stedelijke regio) is daardoor van groot belang geworden. Tilburg maakt deel uit van BrabantStad. Tilburg is steeds hechter gaan samenwerken met andere steden in haar directe omgeving. BrabantStad is hier het gevolg van. Dit samenwerkingsverband wil de steden als een nationaal en internationaal netwerk laten fungeren. Bethlehem heeft een steeds sterkere band ontwikkeld met steden in de Lehigh Valley. De steden in dit netwerk werken nauw met elkaar samen en ondersteunen elkaar vooral economisch.

Het is gebleken dat kennis erg belangrijk is geworden, aangezien het de nieuwe manier is om “toegang” te krijgen tot een “succesvol” leven. Vroeger was dit mankracht in zware arbeid. Zowel Bethlehem als Tilburg beschikken over een universiteit en hebben zo een magneet in handen om bedrijven, onderzoekscentra en inwoners aan te trekken. De huidige samenleving wordt gedomineerd door het uitwisselen van informatie. Via netwerken zijn mensen en plaatsen met elkaar verbonden. Door de telecommunicatie en snel transport valt de fysieke ruimte soms “weg”. Dit is mede de reden voor productieprocessen die elders in de wereld

plaatsvinden. Castells beargumenteert dat de huidige netwerksamenleving wordt gedomineerd door stromen (flows) van kapitaal, informatie, interactie etc. tussen fysiek uit elkaar liggende posities. De netwerken zijn zowel fysieke netwerken zoals het Internet en snelwegen, maar ook niet tastbare netwerken zoals de hiërarchie en connecties tussen bijvoorbeeld universiteiten of economische centra. Steden binnen deze netwerken kunnen zowel een node als een hub worden. Ze kunnen echter ook buiten het netwerk komen te staan. Zo hebben Tilburg en Bethlehem op een gegeven ogenblik ervaren hoe het was om buiten het industriële netwerk te komen staan. Nu werken ze allebei hard om weer tot een ander (cultuur, kennis, medisch, technisch) netwerk, of meerdere netwerken, te behoren. Beiden steden hebben hier potentieel in. Tilburg is steeds meer op weg om een internationaal kenniscentrum te worden. Bethlehem heeft een enorm activiteiten scala in handen en wordt steeds meer een toeristische trekpleister. Steden zijn door de netwerksamenleving als het ware de spiegel van de globalisering geworden. Hoe mondialer de economie van een stad wordt, hoe meer centrale functies er op deze plaats samenkomen. Het bezitten van instituten voor hoger onderwijs is voor de postindustriële stad in de netwerksamenleving een vorm om meer toegang tot netwerken te krijgen. Daarnaast is het min of meer een noodzaak geworden omdat hoger onderwijs in steden een goede concurrentiepositie veroorzaakt.

De postindustrialisering heeft in zowel Bethlehem als Tilburg gezorgd voor een groeiende behoefte aan recreatie, kunst en cultuur. Vormen van vrijetijdsbeleving zijn een erg belangrijk deel van de postindustriële stad geworden. Mensen hebben meer geld en tijd gekregen om te recreëren, evenementen en kunsthallen te bezoeken en om stedentrips te maken. Door de netwerksamenleving is er ook een nieuwe vorm van stedelijke elite ontstaan. Deze mensen (managers van bedrijven) hebben zeer hoge verwachtingen van de invulling van de ruimte. Zij hechten nog meer waarde aan vrijetijdsbeleving dan anderen en ze wonen in luxe woongebieden zoals gated communities.

Tilburg en Bethlehem kennen een groeiende groep allochtonen. Dit is het gevolg van de globalisering. Mensen migreren makkelijker en hebben een beter contact met het land van herkomst. Het is gebleken dat de samenstelling van de bevolking door de globalisering sterk is veranderd. Er wonen meer mensen van verschillende culturen en achtergronden in Westerse steden. Hierdoor kan de identiteitsbeleving van de stad bij de lokale bevolking veranderen. Buitenstaanders voelen zich minder verbonden met de stedelijke identiteit dan autochtonen.

De stedelijke identiteit kan hierdoor negatief veranderen en het “wij-gevoel” is dan ver te zoeken.

De grootste ontwikkeling in de identiteit van postindustriële Westerse steden is echter het beeld van de stad als een concurrerende eenheid. Voordat de drie transformatieprocessen plaatsvonden waren steden niet constant bezig met het aantrekken van nieuwe bedrijven, inwoners en toeristen. Deze entrepreneurial city heeft de identiteit van steden veranderd. Zelfs middelgrote steden worden gezien als een speler in internationale netwerken. De identiteitsbeleving van de stad wordt hierdoor een economisch verhaal. Tilburg en Bethlehem hebben allebei een actief citymarketing beleid om hun stad als entrepreneurial city te verkopen. Het verschil hierin is dat Tilburg een nieuwe weg is ingeslagen en haar industriële verleden ongeveer totaal achter zich heeft gelaten. Bethlehem wil haar industriële verleden daarentegen letterlijk als een basis voor haar economische toekomst gebruiken. Kennis, recreatiemogelijkheden, de stedelijke omgeving, nieuwe ruimtelijke invullingen en een service gerichte kenniseconomie zijn in beide steden echter enorm aanwezig. De grootste overeenkomst tussen de steden is hun enorme drift om een goede plaats voor hun stad in de netwerksamenleving te winnen. Het promoten van de unieke stedelijke identiteit is voor zowel Tilburg als Bethlehem een belangrijke ontwikkeling.

Stedelijke identiteit en transformatieprocessen stonden in dit onderzoek centraal. De stedelijke wereld is in de laatste decennia steeds complexer geworden. Postindustrialisering, regionalisering en globalisering beïnvloeden de stedelijke identiteit meer dan ooit tevoren. Steden zijn veranderd tot arena's van transformaties.

Literatuur

Bakit, Farid El (2006), *Verbeelde Moslims*, Master scriptie politicologie UvA, te vinden op: <www.voem-vzw.be/voem/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=992> bezocht op 28-8-2008 pp. 19-21, 23-28, 35

Barnes, Trevor J., Gertler, Meric S. (1999), *The New Industrial Geography. Regions regulation and institutions*, Routledge, New York USA

Boudewijn de Groot, *Vrienden van vroeger* in Rietbergen, Jonas (2007), *The political arena of cost management systems*, Master scriptie Radboud Universiteit Nijmegen, Faculteit der Management Wetenschappen

Bronger, Dirk, (2004), *Metroplen, Megastädte Globals Cities, Die Metropolisierung der Erde*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt Germany

Buursink, Jan, (1991), *Steden in de markt, het elan van citymarketing*, Dick Coutinho, Muiderberg pp.42, 43, 60, 86, 87, 102, 103, 106, 107, 139

Castells, Manuel (2000), *The rise of the Network society*, Blackwell Publishing Ltd, Padstow, Cornwall UK pp. 33, 39-54, 65, 111-114, 206, 409, 411, 415-418, 424, 425, 429, 434, 440-448

Castells, Manuel (2004), *The power of identity*, Blackwell Publishing Ltd, Padstow, Cornwall UK pp. 6, 7, 69

Clarck, David (1985), *Post-Industrial America. A geographical perspective*, Methuen. New York & London. University Press, Cambridge UK pp. 6, 8, 21-23

Comprehensive Plan (2008), *City of Bethlehem Comprehensive Plan 2008*, te vinden op: <http://www.bethlehem-pa.gov/dept/planning_Zoning_Permits/compplan/PDF/Comprehensive%20Plan%20_Title%20Page_Contents.pdf> bezocht op 13-1-2009

Dagevos, John (2004), *Duurzame stedelijke ontwikkeling*, te vinden op: <<http://spitswww.uvt.nl/telos/documents/artikelLATheo-John.pdf>> bezocht op 21-9-2008 pp. 2-4, 6, 7

Danish ministry of the environment (2002), *European cities in a global era, urban identities and regional development*, te vinden op: <http://www.lpa.dk/Topmenuen/Publikationer/Andre_sprog/2003/european_cities.pdf> bezocht op 21-6-2008 pp.10, 46

Dormans, Stefan (2008), *Narrating the city. Urban tales from Tilburg and Almere*, Printpartners Ipskamp, Enschede pp.72, 80-82, 85, 86

Dormans, S., Houtem, H. van, Langendijk, A., (2003), *De verbeelding van de stad, de constructie van de stedelijke identiteit van Arnhem, Groningen, Maastricht en Tilburg*, Nethur, Utrecht pp. 14, 16-18, 22, 25-27, 30, 74-83

Fearon, James D (1999), *What is identity (as we use the word)?*, te vinden op: <<http://www.stanford.edu/~jfearon/papers/iden1v2.pdf>> bezocht op 28-8-2008 pp.2, 6-11, 13, 15-17,21-26,35, 36

Giddens, Anthony (2008), *samenvatting van de structuratie theorie van Anthony Giddens*, te vinden op: < <http://www.theory.org.uk/giddens4.htm>> bezocht op 5-10-2008

Goodman, David en Chant, Coling (1999), *European Cities & Technology, industrial to post-industrial city*, Routledge, New York USA pp. VII-2, 3, 4, 126, 144, 145, 158

Gorisse, Cock (2001), *Tilburg stad met een verleden. De geschiedenis van Tilburg vanaf de steentijd tot en met de twintigste eeuw*, Regionaal Historisch Centrum Tilburg, Gianutten drukwerk, Turnhout

Hage, Jerals en Powers, Charles H. (1992), *Post-Industrial Lives. Roles and Relationships in the 21st Cetur*y, SAGE Publications Inc., Newbury Park, California, U.S.A. pp.13, 17, 27, 30, 31, 46

Hague,Cliff en Jenkins, Paul (2005), *Place identity, participation and planning*, Routledge Oxfordshire, London pp.96

Held, David en McGrew, Anthony e.a. (1999), *Global Transformations, Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, Stanford California, U.S.A. pp. 414-416, 418-430

Jenkins, Richard (2000), *Categorization: Identity. Social Process and Epistemology*, Current Sociology 48;7 pp. 8, 9, 21

Loomis, Carol J (2004), *The Sinking Of Bethlehem Steel A hundred years ago one of the 500's legendary names was born. Its decline and ultimate death took nearly half that long. A FORTUNE autopsy*, te vinden op: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2004/04/05/366339/index.htm> bezocht op 10-10-2008

Louter, P.J. (2006), *Steden vergeleken*, in Reader City- Marketing en Lokaal- Economisch beleid jaar 2006 pp.113

- Lynch, Kevin (1960), *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, U.S.A. pp.4-6
- Nijman, Jan (1999), Cultural globalization and the identity of place: the reconstruction of Amsterdam, *Cultural Geographies* 6;146
- Paasi, Anssi (1991), *Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life*, *Environment and Planning* 23 pp. 243, 246
- Paasi, Anssi (2000), *Re-constructing regions and regional identity*, te vinden op: <<http://socgeo.ruhosting.nl/colloquium/paasi1.pdf>> bezocht op 24-11-2008 pp.3,5,6,7
- Pater, Ben de (2002), *Denken over regio's, Geografische perspectieven*, Uitgeverij Coutinho, Bussum pp. 202, 240, 253, 258
- Pater, Ben de en Verkoren, Otto (2007), *Noord-Amerika, Een geografie van de Verenigde Staten en Canada*, Koninklijke Van Gorcum BV, Assen pp. 227, 240, 258
- Pella, Ratna (1997), *Het nut van Limburg, een onderzoek naar constructieve en betekenis van de regionale identiteit in Limburg*, Doctoraalscriptie faculteit der Cultuurwetenschappen, Universiteit Maastricht pp. 94
- Perloff, Harvey S. (1980), *Planning the Post-Industrial City*, American Planning Association, Planners Press, Chicago, U.S.A. pp.15
- Procter, Mary en Matuszeski, Bill, (1978), *Gritty Cities*, Temple University Press, Philadelphia, U.S.A. pp.51
- Reinders, Leeke (2005), *De verbeelding van een nieuwe stad: identiteitsstrategieën in de stedelijke herstructurering, voorstel promotieonderzoek Corpevnistra*, te vinden op: <[www.tudelft.nl/.../doc/Onderzoeksvoorstel%20\(januari%202005\).doc](http://www.tudelft.nl/.../doc/Onderzoeksvoorstel%20(januari%202005).doc)> bezocht op 6-8-2008 pp. 4,5
- Romanelli, Elaine en Khessina, Olga M. (2005), *Regional industrial identity: cluster configurations and economic development*, *Organization Science*, Vol.16, No.4 pp.344-358 ook te vinden op <http://forum.johnson.cornell.edu/faculty/ty/khessina/regidentity_orgsci.pdf> bezocht op 12-11-2008
- Sassen, Saskia (1996), *The global city*, in Fainstein, Susan en Campbell, Scott (1996), *Readings in Urban Theory*, Blackwell, Oxford pp. 61-63
- Scott, Allen J. (2001), *Globalization and the Rise of City-Regions*, *European Planning Studies*, 9:7, 813-826, pp. 814, 818

Short, J.R., Benton, L.M., Luce, W.B., Walton, J. (1993), *Reconstructing the Image of an Industrial City*, Annals of the Association of American Geographers, Vol.83, No.2 pp.207-224

Short, John Rennie en Kim, Yeong-Hyun (1999), *Globalization and the city*, Addison Wesley Longman Inc. Harlow, England pp. 3, 6, 9, 11, 15, 77, 80, 81, 101, 103, 117-120

Short, John Rennie, Benton M. Lisa, Luce, William & Walton, Judith, (1997), *The Reconstruction of a Postindustrial City*, Journal of Architectural Education pp.244

Simmonds, Roger en Hack, Gary (2000), *Global city regions, their emerging forms*, Spon Press, London pp. 3, 9-13, 193

Sudijc, Deyan (1999), *Identity in the city, a new kind of growth*, te vinden op:

<http://www.megacities.nl/lecture_3/lecture.html> bezocht op 20-5-2008

Vreeman, Ruud (2008), *Het verhaal van de stad over industrievorming in industriesteden*,

BAZN de bestuursacademie, Tilburg. Pp. Hoofdstuk 2 en 4. Te vinden op:

<http://www.tilburg.nl/gemeente/ep/channelView.do?channelId=13681&displayPage=%2Fep%2Fchannel%2Ftl_channel_default_program.jsp&tabId=1> bezocht op 24-11-2008

Watts, H.D. (1987), *Industrial geography*, Longman Scientific & Technical, New York, U.S.A. pp.1-7,37-41,131

Ward, Stephan V. (1998), *Selling places. The marketing and promotion of Towns and Cities 1850-2000*, Routledge, New York, U.S.A. pp.187-189, 191, 192

Weesep, Jan van, in Gravensteijn, S.G.E. e.a.(1998), *Timing global cities*, Nederlands Geografische Studies, Vereniging van Utrechtse Geografie Studenten VUGS, Utrecht. pp.14

Yates, Ross W. e.a. (1976), *Bethlehem of Pennsylvania. The Golden Years*, Lehigh Litho inc. Bethlehem Chamber of Commerce, Bethlehem Pennsylvania, U.S.A. pp. 1, 7, 14-27, 30, 118, 221, 194

Websites

Banana Factory (2009): 'Informatie site over Bethlehem's community art center and gallery: The Banana Factory', *The Banana Factory* <<http://www.bananafactory.org/about/about.asp>> bezocht op 12-1-2009

Bedrijvenregister Midden-Brabant (2007): 'Bedrijvenregister Midden-Brabant 2007', Gemeente Tilburg Onderzoek en Informatie <www.gemeentetilburg.nl> bezocht op 10-1-2009

Bethlehem Steel (2009): 'informatiesite van de Gemeente Bethlehem over haar industriële verleden en vooral over "Bethlehem Steel"', *Bethlehem PA* < <http://www.bethlehempaonline.com/bethsteel.html>> bezocht op 9-1-2009

Beyond Steel (2006): 'site met onderzoeksresultaten van de Lehigh University met verschillende interviews met inwoners en politici van Bethlehem', *Lehigh University* <<http://digital.lib.lehigh.edu/beyondsteel>> bezocht op 13-1-2009

Bijvoet: 'familie nieuwsaangelegenheden en oproepen in verband met de lokale geschiedenis', *Bijvoet* < http://www.bijvoet.org/D6_Laatstenieuws/Laatstenieuws_2004/laatstenieuws_2004.htm> bezocht op 1-10-2008

City of Bethlehem: 'foto collectie, foto's voorblad', *Bethlehem Pa* < <http://www.hfinster.de/StahlArt2/archive-Bethlehem-en.html>> bezocht op 1-10-2008

City of Bethlehem: 'informatie over Bethlehem van de lokale overheid', *Bethlehem PA* < <http://www.bethlehem-pa.gov/>> bezocht op 13-1-2009

City Data: 'Statistische, economische, demografische informatie over de stad Bethlehem', *City data* <<http://www.city-data.com/city/Bethlehem-Pennsylvania.html>> bezocht op 12-10-2008

Gemeente Assen: 'Stedelijke groei en identiteit', *Assen* < http://www.assen.nl/Docs/internet_nl/Thema_Wonen_en_Bouwen/Stedelijke%20vernieuwing/Stedelijke%20groei%20en%20identiteitdef.pdf> bezocht op 5-8-2008

Gemeente Tilburg: 'informatie over Tilburg van de lokale overheid', *Tilburg* <<http://www.tilburg.nl>> bezocht op 8-1-2009

Lehigh Valley Community: 'allerhande informatie over de regio Lehigh Valley', *Lehigh Valley Directory* < <http://www.lehighvalleycommunity.com/>> bezocht op 13-1-2009

Musikfest (2009): 'informatie site over het Musikfest in Bethlehem', *Musikfest* <<http://musikfest.org/about/default/asp>> bezocht op 14-1-2009

Ruhrgebiet: 'kaart Roergebied', *Ruhrgebiet Wetter* <<http://www.ruhrgebiet-wetter.de/Ruhrgebiet/Karte%20klein.JPG>> bezocht op 24-10-2008

Stadt Bochum: 'informatie over Bochum van de lokale overheid', *Bochum* <<http://www.bochum.de>> bezocht op 13-10-2008

Stadsprogramma Tilburg (2009): 'kaart Tilburg', *Tilburg* < <http://stadsprogramma.tilburg.nl/>> bezocht op 10-1-2009

SouthSide Film Festival (2009): 'informatie over het filmfestival in Bethlehem', *southsidefilmfestival* <<http://www.southsidefilmfestival.com/institute/history>> bezocht op 10-1-2009

Universiteit van Tilburg (2009): 'informatiesite over de universiteit Tilburg', *UvT* <www.UvT.nl> Bezocht op 11-1-2009

Van Dale: 'Woordenboek der Nederlandse taal', *Van Dale* < <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=identiteit>> bezocht op 11-8-2008

Interviews

Jan Buursink, professor Sociale Geografie, 31-20-2008

Stefan Dorman, Doctor Sociale Geografie, 5-11-2008

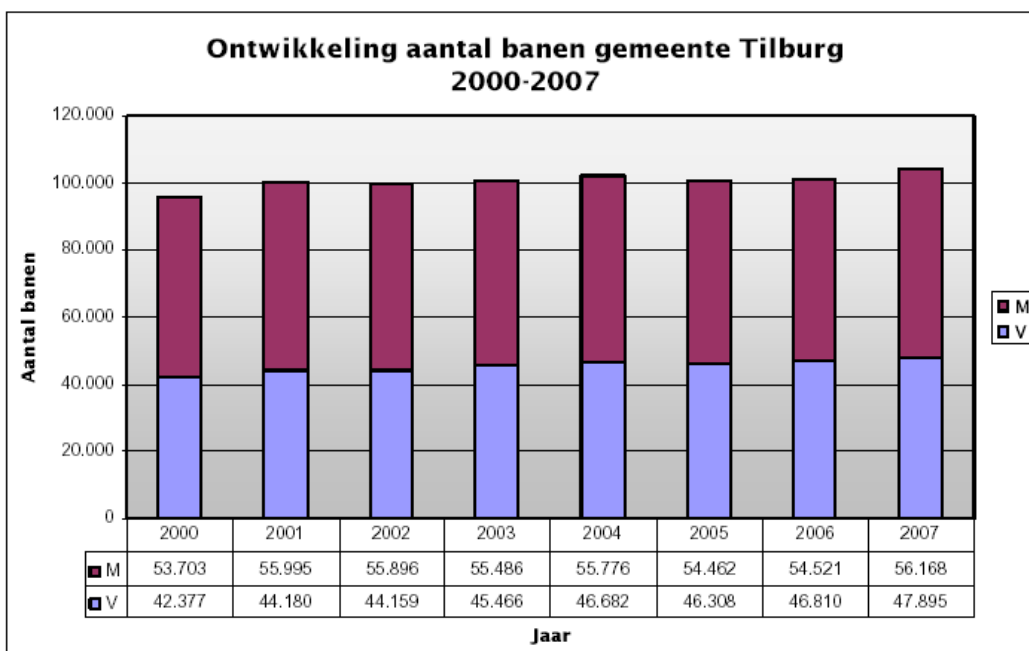
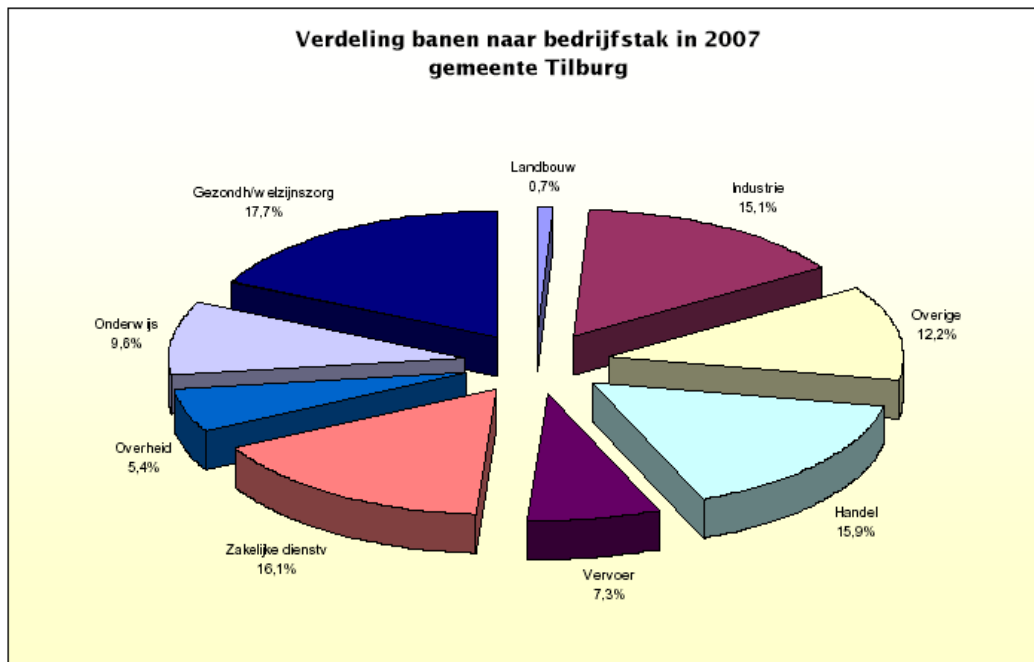
Colleges

College city marketing, Frans Boekema, Zwolle 08-09-2006

Bijlage

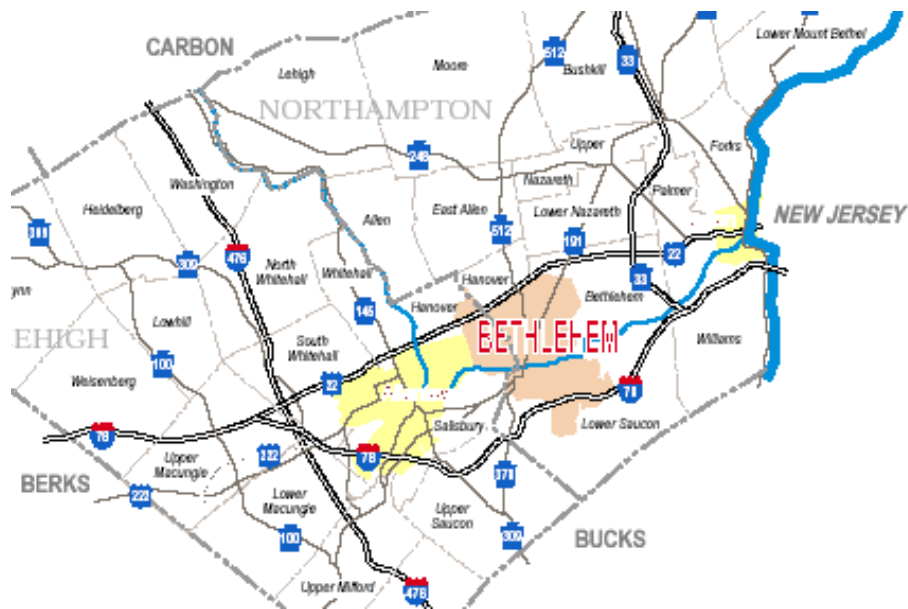
Bijlage 1: De werkgelegenheid in Tilburg

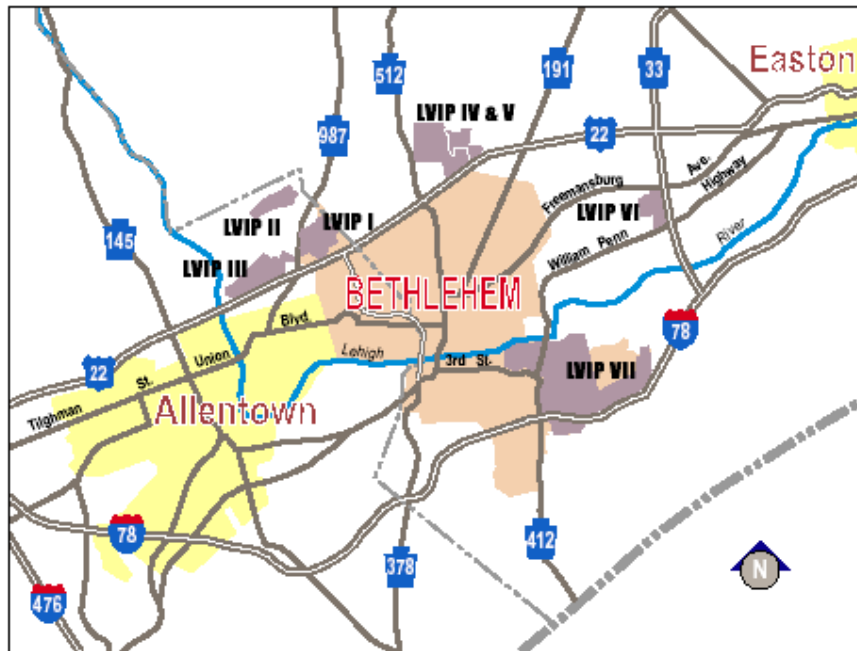
Een overzicht van de werkgelegenheid naar bedrijfstak in 2007 en naar de groei in het aantal banen (man en vrouw) in het tijdsbestek 2000-2007 (Bedrijvenregister Midden-Brabant: 2007:23)

Bijlage 2: Bethlehem in haar omgeving

In deze bijlage is op de eerste twee afbeeldingen te zien hoe Bethlehem is gelegen in de Lehigh Valley en in “The five State Region”. In de derde afbeelding is de locatie van de zeven Lehigh Industrial Parks weergegeven (Comprehensive Plan:2008).

Bijlage 3 Interviewverslag

Jan Buursink, prof. Sociale Geografie

31-10-2008

Welke connectie heeft u eigenlijk met stedelijke identiteit?

Ja, dat is een hele geschiedenis natuurlijk. Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in steden. Met name in de verschillende karakterkenmerken van steden. Ik was afkomstig uit Enschede en heb destijds in Groningen gestudeerd. En wat mij meteen opviel was het grote verschil in zowel het uiterlijk als ook de aard van de stad, van de stedelijke bevolking. Het verschil tussen een echte industriestad en een oude, voornamelijk handelsstad als Groningen. Dat was een heel opvallend verschil. Dat is eigenlijk het idee dat ik constant gehad heb. Tussen steden zijn er verschillen, zowel in het uiterlijk als ook in de samenstelling van de bevolking en de sociale structuur. Nou dat heb ik door de jaren heen op alle mogelijke manieren met stedelijke ontwikkelingen in verband gebracht. Ik heb bijvoorbeeld hier, toen ik nog in Nijmegen college gaf, de citymarketing geïntroduceerd. Waar steden zich dus profileren met een bepaald zelfbeeld. Maar ook met een imago dat men graag naar buiten toe wil uitstralen. En geleidelijk aan is daar ook het begrip 'stedelijke identiteit' in naar voren gekomen.

Mensen kunnen het begrip 'stad' verschillend definiëren. Voordat we verder gaan zou ik eerst graag willen weten wat uw definitie is van het begrip 'stad'.

Ja, dat is natuurlijk een hele klassieke vraag. Een stad is tegenwoordig zo dominant, eigenlijk is alles stad. Een stad is een plaats met een grotere bevolkingsconcentratie, waar mensen wonen met een stedelijke leefwijze. In feite is het hele verschil tussen 'stad' en 'niet stad' opgeheven. En zeker in de postindustriële samenleving. In mijn ogen is een plaats als Groesbeek net zo goed een stad als Nijmegen. Ook al is het van oudsher geen stad, maar de manier waarop Groesbeek zich ontwikkeld heeft en deel is geworden van de Nijmeegse agglomeratie maakt dat Groesbeek net zo goed een stad is. Een stad is een plaats waar stedelijke mensen wonen. In Amerika zijn opvattingen over de stad meer traditioneel. In een suburb van zo'n 50.000 inwoners spreken mensen vaak nog gewoon over 'het dorp'. Ja, dat is de traditionele manier van denken en praten. Maar functioneel is het in mijn ogen net zo goed een stad. Een dorp is in mijn ogen hooguit een residu van een oorspronkelijk agrarische nederzetting. Waar dus niet-stedelijke mensen wonen en leven. En die dorpen heb je nog maar heel weinig.

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw zijn veel Westerse industriesteden getransformeerd. Kunt u mij misschien vertellen waardoor deze transformatie naar uw mening heeft plaatsgevonden?

Dat is geen vraag die gemakkelijk te beantwoorden is. Ik denk dat het in de eerste plaats de economische ontwikkeling is geweest. De steden die in de negentiende eeuw in de fase van industrialisatie opgekomen zijn, zoals Enschede en Tilburg. Voorheen waren dat onbetekenende plaatsjes, waar door verschillende omstandigheden een tak van de industrie opgekomen is. En die heeft dus geleid tot een sterke bevolkingsgroei. Brabantse steden als Tilburg en Eindhoven zijn daar goede voorbeelden van. Ook Twente met Hengelo en Almelo behoren hiertoe. Deze steden hebben dus als echte industriesteden een hele sterke groei in een korte tijd doorgemaakt, en zo zijn er in Amerika ook tal van voorbeelden te geven. Maar door de technologische ontwikkelingen in de desbetreffende takken van de industrie en door de concurrentie van landen waar het productieproces goedkoper kon plaatsvinden hebben veel industriesteden zich ontwikkeld tot een postindustriële stad waar allerlei fabriekcomplexen andere functies hebben gekregen. Je hebt dus een ontwikkeling waarbij bestaande takken van industrie door concurrentie van goedkope loon landen het loodje moesten leggen. De Twentse industrie was daar een voorbeeld van, de Brabantse wolindustrie ook. Tegelijkertijd is door de economische ontwikkeling van het land als geheel de nadruk steeds meer op de dienstverlening komen te liggen. Dus postindustrieel betekent vooral ook steden die het vooral van hun kantoor- en bankfunctie moeten hebben. En dat is het algemene transformatieproces waar steden sinds, met name 1960, in terecht gekomen zijn. En die hebben daar min of meer bewust op ingespeeld. En er zijn ontwikkelingsmogelijkheden voor deze steden gekomen om zich meer in de richting van een kantorenstad, postindustriële stad te ontwikkelen. En naderhand is daar ook de toeristische functie bijgekomen. Het toerisme wordt vooral gezien als een bron van welvaart, als een bron van werkgelegenheid. En daar hebben steden zich op geprepareerd.

Veel steden zijn zich inderdaad ook gaan richten op kunst en cultuur. Werkt dat dan niet averechts als alle postindustriële steden zich op dezelfde functies richten?

Ja, er is een grote concurrentie ontstaan. Alle steden mikken toch min of meer op dezelfde doelgroep en toekomst. Als steden merken dat hun traditionele bestaansbasis bezig is weg te vallen, proberen ze nieuwe richtingen. En dat is die toeristische en kunst en vermaak sector richting waar alle steden zich op de een of andere wijze op oriënteren. De doelgroep is in mijn

ogen de potentiële bezoekers. Als je daar ook daadwerkelijk als stad profijt van wilt trekken, dan kan dat alleen door de bestedingen die bezoekers achterlaten. De cultuurcentra in Europa zijn daar bekend om. Een stad als Florence is daar een heel duidelijk voorbeeld van. Zo'n stad leeft eigenlijk grotendeels van het toerisme. Met name de bezoekers die van heinde en verre aangetrokken moeten worden door allerlei evenementen en specifieke gebouwen en een aantal andere zaken waar toeristen op af komen.

En wat is dan eigenlijk precies die toekomstvisie van postindustriële steden waar u het over had?

Industrie kwijnt weg. Dat hebben we hier in Nijmegen ook gezien. Nijmegen was midden vorige eeuw overwegend een industriestad waar meer dan de helft van de bevolking werkzaam was in de industrie. Maar de traditionele industrieën, de schoenindustrie en levensmiddelenindustrie bijvoorbeeld, zijn nu helemaal overgegaan in kantoor en culturele functies. Het industriële verleden moet je dus als stad achter je laten. Een stad moet proberen een nieuwe en goede toekomst op te bouwen. Eventueel met gebruikmaking van de gebouwen, maar ook het opzetten van nieuwe publiektrekkende functies: musea, theaters, kunsthallen, evenementen etc. Dat is op dit moment een eindeloze competitie, strijd tussen steden in het aantrekken van mensen. Dat merk je ook wel in advertenties in de kranten. Stedentrips en culturele reizen die constant worden aangeboden. Dat is wel een groeimarkt die afhankelijk is van de interesses en de bestedingsruimtes van de mensen. Juist in deze tijd gaat dat spelen dat mensen hier het eerst op gaan bezuinigen. Het is natuurlijk een luxe uitgave, dus in dat opzicht lopen veel steden toch wel een beetje met het hoofd tegen de muur. Er is natuurlijk een hele tak van 'industrie' van economische activiteiten die aan die stedentrips verbonden is en daarvan moet leven.

Heeft u het idee dat Amerikaanse steden anders zijn omgegaan met deze transformatie dan Europese steden?

De Europese steden hebben natuurlijk een ouder verleden. Die hebben natuurlijk veel meer potentieel als culturele bestemming. Maar Amerikaanse steden hebben dat ook wel, zoals New Orleans en Boston bijvoorbeeld. Die hebben natuurlijk iets in zich waar, naar Amerikaanse maatstaven, het stadskarakter dat in het verleden gevormd is een belangrijke trekpleister is. Maar nieuwere steden hebben het in dat opzicht natuurlijk moeilijker dan de oude Europese culturele centra.

De Amerikaanse steden hebben het dus lastiger met het formuleren van een nieuwe identiteit?

Ja, dat denk ik wel. Veel Amerikaanse steden, met name waar de industrie wegvalt zoals rond Detroit, hebben het daar toch moeilijker mee. Het zal daar niet zo eenvoudig zijn. Juist omdat het karkater van die steden, zeker in Europese ogen, niet dusdanig aantrekkelijk is dat je daar graag naar toe gaat. Veel Amerikaanse steden hebben in dat opzicht weinig te bieden. Alleen die paar die ik net genoemd heb, Boston, San Francisco, New Orleans. Maar juist die industriesteden hebben het dan moeilijk. Amerikaanse steden hebben natuurlijk ook een heel ander centrum, down town, dan Europese steden. Dat is dan verschrompeld tot een mall, een weinig interessant winkelgebied. Ze hebben wel karakteristieke panden maar de meeste Main Streets in Amerika zijn duidelijk op hun retour en hebben het moeilijk. Zeker door de concurrentie van de shopping malls aan de rand van de steden. De stadscentra zijn zeker in vergelijking tot onze Europese stadscentra geen gezellige plek om rond te lopen.

Wat verstaat u onder stedelijke identiteit?

Ik denk dat je dan onderscheid moet maken tussen aan de ene kant een stad als gebouwd milieu, als een conglomeraat van gebouwen, straten en andere fysieke elementen die in de loop van een bepaalde periode op de kaart zijn gekomen. Een industriestad, dan wel een havenstad, dan wel een universiteitstad, die hebben in de loop der tijd een bepaald uiterlijk/karakter gekregen. Daarmee moeten ze de nieuwe ontwikkelingen als het ware mee kunnen opvangen. Stedelijke identiteit is in de eerste plaats iets dat je in het uiterlijk van de stad kunt aflezen. In een stad als Nijmegen zie je nog duidelijk sporen terug van de vestingfunctie die Nijmegen eeuwenlang gehad heeft. En in een stad als Tilburg zie je duidelijk sporen van de industriële ontwikkeling, ook al is de industrie langzamerhand helemaal weggefallen.

Anderzijds heb je de identiteit in de binding van de bevolking met haar woonplaats. Dat is dus meer de sociale identiteit. Of liever zelfs de emotionele identiteit die een stad heeft. Kijk wat is identiteit? Dat is wat je bent, wat je wilt zijn. Dat geldt voor een individu als ook voor een stad. Dat is vooral op te vatten als een besef van emotionele verbondenheid met een plaats. Het is dus een emotionele onderlinge samenhang, een soort 'wij gevoel' met betrekking tot de stad. Identiteit van een stad wordt dus mede ook bepaald hoe mensen meeleven en geïnteresseerd zijn in een stad. Delen van de samenleving die zich extra inspannen voor een stad om de stad verder te verbeteren en te profileren. Stedelijke identiteit is dus iets dat je niet zozeer alleen afleest uit het straatbeeld, maar ook wat je kunt beleven in

de omgang van de mensen met hun stad. De verbondenheid van de inwoners van de stad komt soms spectaculair naar buiten. Het gevoel van een stad kun je dan proeven in het feit hoe de inwoners hun stad beleven. Dat is de emotionele identiteit. Dan ben je trots op je stad.

Een identiteit is zowel voor een individu als voor een stad heel wezenlijk. Een denkwijze van een bepaald gebied is wel eens zo ingegeven door het besef dat je je moet afzetten tegen het andere. Zoals de Limburgers die zich afzetten tegen de Hollanders. Een regio, een stad, ontleent haar identiteit in hoge mate ook door zich af te zetten tegen wat anders. Tegen een andere stad. Zoals in Spanje Catalonië zich afzet tegen Castilië. Voor het wij-gevoel van de bevolking van een stad is een soort vijandbeeld nodig, een andere stad.

En ziet u dan een duidelijk verschil tussen de begrippen imago en identiteit?

Duidelijk is dat niet, maar er is wel een verschil. Imago is wat de stad uitstraalt en identiteit is wat de stad daadwerkelijk is. Ja, het is heel moeilijk om die twee dingen echt uit elkaar te houden. Het zijn verschillende zaken, maar het zijn als het ware de twee kanten van een munt. Identiteit is wat je bent en imago heeft te maken met het beeld dat anderen van jou hebben. En als je het als stadsbestuur goed doet dan overlappen ze elkaar. Er zijn steden met een heel duidelijk imago zoals Groningen en Maastricht. Dat is een imago van 'aantrekkelijke stad'. En dat wil je ook zijn. Dus in die gevallen is de afstand tussen identiteit en imago niet zo groot. In principe is dat verschil dus wel aanwezig. En je kunt natuurlijk ook werken aan je identiteit. Door je eigenheid te accentueren, bijvoorbeeld gebouwen naar voren te halen met architectuur, kun je de beeldvorming door anderen beïnvloeden. Dus er is wel een relatie die daartussen is. Maar imago is in beginsel iets dat je niet zelf in je hand hebt. Een stad heeft een imago als interessant of niet-interessant en je kunt daar niet altijd iets aan doen. Je kunt wel proberen om het te beïnvloeden. Als stad moet je je in elk geval concentreren op een constante identiteit die je niet steeds wilt veranderen. En je moet je afvragen of dat ook een goede keuze is. Tilburg heeft bijvoorbeeld in de loop van de jaren constant met andere imago's geleurd. En een van de laatste was: 'Tilburg moderne industriestad'. De vraag is of dat nou een identiteit is die positief werkt op bepaalde doelgroepen die je wilt aantrekken, ik denk het niet. Ook al ben je misschien wel een moderne industriestad in bepaalde takken van de industrie. Dus je moet bij het neerzetten van een bepaalde identiteit een goede keus maken en daar ook aan vast blijven houden en niet na een paar jaar van inhoud veranderen. In dat opzicht is het heel moeilijk voor een stad om een goede keus te maken en te weten wat je bent en dat ook waar te maken. En dat heeft weer zijn weerslag op de beeldvorming die anderen al hadden en die eventueel kunnen bijstellen. De beeldvorming van Tilburg of Eindhoven of

Enschede is over het algemeen nogal negatief. Een grauwe stad waar je niet zo snel een weekend wilt doorbrengen. Maar dat doe je wel in Groningen en Maastricht. De meeste steden hebben niet zo'n duidelijke identiteit die het imago constant kan versterken.

Gaan Amerikaanse steden anders met hun identiteitsvorming om dan Europese steden? Hebben zij bijvoorbeeld een ander beleid of focussen zij zich meer op zakencentra dan Europese steden?

Dat zou ik zo niet weten. Of ze echt anders omgaan. Kijk, Amerikaanse steden hebben minder historische erfenis te cultiveren als Europese steden. En wat ze dan hebben dat wordt heel zorgvuldig opgepoetst. Daar zijn ze toch wel trots op. Zo wordt de oude sfeer heel erg mooi gecultiveerd en dat wordt de uitgaansbuurt met restaurants om zo publiek te trekken, zowel uit de stad zelf als toeristen. Dus in zoverre zou je denken dat het verschil niet zo groot is, alleen de middelen zijn vaak anders. Met name voor toeristische functies minder gemakkelijk te mobiliseren dan in Europese steden. Maar of er een wezenlijk verschil is dat weet ik niet.

Ik heb in mijn onderzoek drie elementen, de globalisering, de ligging van de stad en de verandering van industriële stad naar een postindustriële stad centraal gezet. Vindt u zelf dat deze drie elementen het concreets de identiteit van een postindustriële stad beschrijven?

Nou ze spelen wel een rol. Ik denk dat ze hooguit op afstand een rol spelen. Kijk de ligging is niet direct een identiteitsbepaler. Tenminste als je de ligging opvat als positie in een bepaald land, aan de kust, aan de grens, in een agglomeratie. Maar als je bekijkt naar bijvoorbeeld Nijmegen, de ligging aan een rivier, dan speelt het wel een rol. De identiteit van Nijmegen is bijvoorbeeld in hoge mate afhankelijk door haar aanblik vanaf de Waalbrug. De helling waarop de stad is ontstaan en ontwikkeld is natuurlijk heel erg bepalend voor haar identiteit. Er zijn weinig steden in Nederland die in dat opzicht met Nijmegen kunnen worden vergeleken. In dat opzicht is de ligging wel degelijk een belangrijke factor. In het geval van Tilburg of Enschede zou ik dat aspect niet zo gauw naar voren halen.

Maar een stad kan toch 'meeliften' op de identiteit van de agglomeratie waar ze in ligt? Een stad in het Noord Oosten van de Verenigde Staten wordt toch zo beïnvloed door haar ligging in het grote stedelijke netwerk Boston Washington. Die regio straalt oudheid, het centrum, macht, kennis en geld uit.

Nou ja, kijk in het Roergebied is dat duidelijk. De industrialisatie heeft daar de stempel gezet op alle onderdelen van de agglomeratie Roergebied. In dat opzicht is er weinig verschil tussen

de steden. Al zijn er natuurlijk toch wel verschillen tussen de steden. Maar in grote mate is dat natuurlijk allemaal overkoepeld door de industrialisatie en de neergang van de industrieën. De omzetting van het Roergebied naar een postindustriële regio is natuurlijk ook wel in alle steden merkbaar. Dus in zoverre is die stedelijke identiteit een onderdeel van de regionale identiteit.

Stedelijke agglomeraties worden steeds belangrijker, steeds groter en hebben een sterk groeiende bevolking. Een stad raakt heel erg verweven met de identiteit van de omringende agglomeratie.

Ja, dat is vooral in Brabant en Twente aan de orde. Het is niet toevallig dat men daar van Netwerksteden is gaan spreken. Omdat die steden onderling nauwe betrekkingen hebben maar ook omdat zij voor een deel een gemeenschappelijke ontwikkeling doormaken. Ze ondergaan in principe hetzelfde lot. Dus dan is de identiteit van bijvoorbeeld Almelo ingebed in de veranderingen die de regio Twente ondergaat. En in zoverre is de ligging een gegeven waar men de mogelijkheden, de kansen en soms ook de nadelen moet onderkennen om zich verder te profileren als postindustriële stad. En dan heeft Almelo in dat opzicht misschien minder mogelijkheden dan Enschede en Hengelo omdat daar geen hoger onderwijs aanwezig is. De universiteit is daar als groei-element dichterbij dan in Almelo. In zoverre zou het kunnen zijn, maar dat is verder speculatief, dat de ligging in Almelo minder stuwend is om de identiteit van de stad te beïnvloeden.

En wat zijn dan volgens u de identiteitsbepalende factoren voor postindustriële steden?

Nou, dat zijn twee dingen. In de eerste plaats de erfenis van het verleden in de zin van gebouwen bestand. En of dat nu de grachtenpanden zijn in de Hollandse handelssteden of de fabriekspanden in de voormalige industriesteden in Brabant en Twente. Er is een bepaald bestand aan gebouwen die een bepaald imago uitstralen. Je kunt met de culturele erfenis van de steden proberen om de identiteit te behouden vanuit de historische achtergrond, maar inspeland op de nieuwe toekomst. Op de tweede plaats is voor de identiteit van belang wat de inbreng is van de bevolking. Zoals ik eerder heb gezegd is er een onderscheid tussen de fysieke en de emotionele identiteit. En als een stad een ontwikkeling heeft ondergaan waarin een deel van de stedelijke elite is weggetrokken en een grote toestroom van migranten uit andere steden van de wereld daarvoor teruggekomen is, dan heeft dat zijn weerslag op zo'n stad. En dat zou kunnen betekenen dat dat wij-gevoel niet zo sterk ontwikkeld is als in steden waar die veranderingen minder groot zijn. Waar nog een stevige stedelijke elite is

achtergebleven. En in Amerikaanse steden is dat nog veel sterker het geval want de suburbanisatie, de urban sprawl, is daar veel omvangrijker en de stedelijke kernen zijn veel meer een toevluchtsoord voor nieuwe groepen geworden. In de Verenigde Staten wonen veelal de armere mensen in het stadcentrum. De samenstelling is daar scheef geworden omdat de rijkere bevolking weggetrokken is en moeilijk terug te halen. In Amerika is het heel sterk het geval dat de welgestelde zich voornamelijk aan de rand van de steden hebben gevestigd.

In mijn onderzoek concentreer ik mij op middelgrote steden. Denkt u dat kleinere steden het moeilijker hebben met de vorming van hun identiteit dan grotere steden?

Dat betwijfel ik, of kleinere steden het moeilijker hebben. Kijk, grotere steden hebben een zekere reputatie. Amsterdam staat op de kaart. Amsterdam is wereldwijd bekend, gunstig of minder gunstig. De stad trekt in ieder geval toeristen van heinde en verre. En ook nieuwe bewoners. Den Helder, om eens een voorbeeld te noemen, staat er heel anders voor. En heeft geen duidelijke potentiële elementen in zich. Kan proberen de marine functie uit te buiten en daar iets van te maken. Maar heeft minder historisch kapitaal in zich om daar iets uit te ontwikkelen, waar de stad mee voort komt. Kleinere steden zoals Helmond, Venray en Oss missen toch vaak 'iets'. Willen dergelijke steden zich aantrekkelijk maken voor bezoekers van elders dan moet je wel heel goed en gelukkig voor de dag kunnen komen. En dat is weinig steden, zeker van het type dat ik net noemde, gegeven. Met musea en tentoonstellingen kun je wel bepaalde bezoekers trekken. Toch is dit voor deze steden vaak van een hele beperkte reikwijdte en motorisch vermogen om die stad verder op te krikken. Je zal er in zo'n stad als het ware mee moeten leven dat, als de industriële functie haar neergang heeft ingezet, dat er niet zo gemakkelijk iets voor in de plaats kan komen om die stad weer op de kaart te zetten. Oss is bijvoorbeeld een minder geslaagde postindustriestad. Niet dat het daar nu slecht gaat, maar die stad heeft minder potentieel in zich om iets te worden.

Heeft u het idee dat veel industriesteden in een neergaande spiraal zijn gekomen, of zijn de meeste steden juist economisch en sociaal erop vooruit gegaan?

Ik denk dat als je de gevallen van Tilburg en Enschede neemt dat die uiteindelijk, ja het is moeilijk te zeggen of die er nu beter op zijn geworden. In zoverre beide steden, met name de Twentse steden een hele zwakke bevolkingsstructuur hebben. Qua inkomen staan ze laag op de ladder. Je kunt dat ook aflezen uit de huizenprijzen. Regio's waar de klad in is gekomen hebben niet zo'n onstuimige woningmarkt als bijvoorbeeld het Gooi of de regio Haarlem. In dat opzicht zijn het toch wat stagnerende regio's. En dat uit zich onder andere in lagere

woningprijzen. En omgekeerd, een stad als Nijmegen heeft door de universiteit een methodisch element in zich wat ook zijn doorwerking heeft gehad op de woningmarkt. Dus ook op de samenstelling van de bevolking want dat hangt nauw met elkaar samen. En in zoverre kun je niet alle postindustriële steden over één kam scheren. De een heeft meer potentie in zich dan de ander.

De kennis 'industrie' speelt in de postindustriële stad een belangrijke rol. Universiteiten en kenniscentra worden steeds belangrijker. Vooral in Amerikaanse steden met hun Colleges en Universities. Hebben in Amerikaanse steden deze kenniscentra net zo'n grote impact op een stad als in Nederland?

Er zijn echte universiteitssteden in de Verenigde Staten waar die impact heel duidelijk is. En dat moeten dan ook topuniversiteiten zijn. Kijk in ons land zijn de verschillen tussen de universiteiten niet groot, terwijl daar hele grote verschillen aanwezig zijn. Een stad met een minder prestigieuze universiteit is in dat opzicht minder bedeeld. Als er een goede universiteit aanwezig is, trekt dit ook andere bedrijven en kenniscentra aan. Tilburg heeft hier bijvoorbeeld profijt van. Universiteitssteden, met name met een technische universiteit, zoals Eindhoven, profiteren enorm van deze instelling.

Heeft u het idee dat de identiteit van de stad vooral wordt gevormd door het beleid van de plaatselijke overheid?

Nou die is daar natuurlijk wel sterk mee bezig, maar er zijn natuurlijk ook andere categorieën van de bevolking die op hun manier werken aan de stedelijke identiteit. Kijk Nijmegen ontleent haar identiteit vooral omdat het een universiteitsstad is. De universiteit is de grootste werkgever en indirect werken nog meer mensen via ondersteunende bedrijven door de universiteit. Ook heeft het een bevolkingsgroei veroorzaakt en door het aantal studenten is het een relatief 'jonge' stad. Dat betekent dat de stad in sociaal opzicht heel duidelijk een universiteitsstad geworden is. Ik heb eens uitgerekend dat ongeveer de helft van de bevolkingsomvang te danken is aan de aanwezigheid van de universiteit. Door de doorwerking van allerlei groei-effecten. Dit dient als magneet voor andere bedrijven. Of het feit dat Nijmegen zich jarenlang profileerde als Health City, is ook weer een poging om de stad neer te zetten als gezondheidsstad. Nijmegen is door de universiteit die als magneet werkt voor gebouwen als '52 degrees' een kenniscentrum geworden.

Steden gaan door de globalisering steeds meer op elkaar lijken. Aan de andere kant echter, gaan steden ook steeds meer hun eigen unieke karakter profileren. Op welke manier denkt u dat de globalisering invloed heeft op de identiteitsvorming?

Nou ja, we hebben daar eigenlijk al een paar keer over gesproken. De globalisering is op de eerste plaats merkbaar geworden door het wegvallen van de traditionele takken van de industrie. In Nijmegen de schoenenindustrie door de opkomst van de Italiaanse schoenenindustrie. De concurrentie kon hier niet worden volgehouden. In Twente en Tilburg de textielindustrie. De globalisering uitte zich hier in de concurrentie vanuit nieuwe lage loon landen die de bestaande bedrijven in Europa de das om heeft gedaan. Dus globalisering is in dat opzicht een schaalvergrotingsproces waarin concurrentie uit verre landen steeds voelbaarder wordt. Je merkt dat nu ook in de sfeer van de callcentra's die naar India verhuizen. In dat opzicht is globalisering een omstandigheid die concurrentie oplevert. Daarnaast is globalisering een proces dat zich uit in de uniformering van steden. Doordat internationale ketens, winkels, restaurants, kantoren overal neerstrijken en overal hetzelfde product aanbieden. Globalisering heeft in dat opzicht een nivellerende uitwerking op het uiterlijk van veel steden. Aan de andere kant kan het ook nieuwe mogelijkheden geven door het toerisme te stimuleren. Door bijvoorbeeld Japanners en Chinezen aan te trekken om in Europa of Nederland te komen kijken. In dat opzicht is globalisering weer een omstandigheid die nieuwe mogelijkheden creëert voor sommige steden. Maar dan moet je als stad wel iets in huis hebben natuurlijk. Steden met een bepaalde culturele erfenis. En daar horen over het algemeen oude industriesteden niet bij. Maar er zijn wel steden die dit hebben opgepakt en zich hierop richten. Hierbinnen zijn echter ook weer verschillen. Deze globalisering zal niet de hele stedelijke agglomeratie op gang helpen, maar sommige delen in elk geval wel. Je moet als stad een soort kapitaal, erfenis hebben. De concurrentie tussen steden is heel erg afhankelijk van het potentieel dat je in je hebt om in de globalisering een rol te kunnen spelen.

Bijlage 4 Interviewverslag

Stefan Dormans

5-11-2008

Welke connectie heb jij met stedelijke identiteit?

Het proefschrift dat ik net heb geschreven begon met de vraag “Wat is stedelijke identiteit”? Dat is iets dat ik uit mijn scriptie tijd en uit mijn eerste project heel erg interessant vond. Het boek begon vervolgens met de vraag: “Wat is stedelijke identiteit”? In dat opzicht vond ik het een intrigerend concept. Maar deze vraag staat niet meer in het boek. Omdat het in mijn beleving een onmogelijk concept is. Het is onmogelijk in de zin als je het over de identiteit van een stad hebt. Omdat het toch veronderstelt dat een stad een benoembare identiteit heeft. Maar wie heeft het recht om te benoemen? Wie heeft het recht om te zeggen wat deze stad is? Is het de grootste gemene deler? Ik heb zelf tijdens mijn onderzoek een switch gemaakt van het woord identiteit naar representatie of verbeelding. Maar het komt eigenlijk op hetzelfde neer. Je praat over precies hetzelfde. Je praat over wat iets is, hoe iets gepresenteerd wordt, hoe iets verbeeld wordt. Er is een vrij dunne scheidslijn en een gapend gat tegelijk. Aan de ene kant is het voor mij hetzelfde maar als je andere opvattingen hebt dan kan het een groot verschil zijn. Als je denkt dat een stad een eenduidige identiteit kan hebben. Dan kun je daar geen representatieve van maken, omdat het te zwak is. Identiteit is in mijn beleving iets sterkers. Stedelijke identiteit is een erg complex begrip. Er zijn zoveel verschillende manieren om naar een stad te kijken. Zoveel verschillende manieren om ontwikkelingen te interpreteren. Er worden gewoon bepaalde keuzes gemaakt (machtselement) om de stedelijke identiteit op een bepaalde manier neer te zetten. Terwijl er verschillende manieren zijn om een stad neer te zetten.

Mensen kunnen het begrip ‘stad’ verschillend definiëren. Voordat we verder gaan zou ik eerst graag willen weten wat jouw definitie is van het begrip ‘stad’.

Los van de vraag of ik dit een relevante vraag vind voor je scriptie, je hebt gewoon twee steden. Niemand zal vragen of Tilburg wel een stad is. En Bethlehem is ook een stad. Los daarvan denk ik dat het in dat kader niet zo’n relevante vraag is.

Ik denk ook dat het een vraag is die men getracht heeft te beantwoorden. En ik heb eigenlijk maar bij heel weinig dingen een goed gevoel. Het gaat er natuurlijk om de heterogeniteit, dichtheid, er zijn gewoon diverse factoren te noemen zodat men kan zeggen “ja

dan heb je een stad”. Maar stedelijke mensen heb je ook op het platteland. Van mij mag iedereen een stad een stad noemen. Ik ben niet zo’n definitie man in dat opzicht.

Als je kijkt naar de agglomeratie rondom een stad dan is de vraag “wat is een stad”, meer een Amerikaanse discussie. Tilburg heeft bijvoorbeeld geen agglomeratie. En de netwerksteden in Nederland zijn ook niet echt hooginstitutionele bolwerken. Natuurlijk zie je wel dat er een stroom is tussen de Brabantse steden en dat de mensen hier werken en daar wonen. En er zijn wel samenwerkingsverbanden op bepaalde gebieden. Maar, ja dat kun je wel een netwerkstad noemen, maar ik zie de toegevoegde waarde van zo’n omschrijving niet. Ik heb nu aardig wat pagina’s over Tilburg gelezen en volgeschreven en ik heb niet het woord netwerkstad gebruikt. Voor mij is het een beleidsentiteit, iets dat beleidsmakers op de kaart zetten. Je komt het woord wel eens tegen in bepaalde segmenten. Kijk, het is logischer als je inderdaad een grote stad met een leeg achterland hebt. Tegenwoordig heb je relatief dichtbij wel heel veel suburbs. Die een elementair deel uitmaken van het stedelijk leven in de zin dat die mensen in de stad werken. Het is een, hoe noemen ze dat begrip ook alweer, activity space. Eén leefruimte in ieder geval. Een ruimte die dan wel door gemeentelijke grenzen wordt gescheiden maar feitelijk is het gewoon één leefgebied als een organisch geheel. En dan is het inderdaad raar dat het in de statistieken gescheiden is. Maar bij Tilburg heb ik dat zelf minder. Voor mij is de stad Tilburg: Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout. Goirle zou je daar nog bij kunnen doen. En voor de rest heb je nog wat niet ter zake doende dorpjes. Dat zou voor mij Tilburg zijn. Goirle zou nog wel Tilburg zijn, ook al is dat officieel niet een deel van de stad. Ik zou niet geneigd zijn om dan een agglomeratie te creëren. Maar dat heb jij wel gedaan. Zoals het Roergebied, dat is ook wel een heel lang bestaande regio. Natuurlijk, je kunt zeggen dat Brabant als ligging van Tilburg bijdraagt aan het idee dat mensen van Tilburg hebben. Van Tilburg wordt ook gezegd dat het Bourgondisch is of was. En dan kom je ook zelf met dat “Brabant”. Dus je kunt inderdaad, zeker als geograaf, andere schaalniveaus onderkennen. Dus in dat kader is het goed. Maar ik weet niet of ik Brabantstad nu zo’n identiteitsbepalende entiteit vind. Omdat het nauwelijks bestaat. Alleen beleidsmakers praten over Tilburg in relatie met Brabantstad. Als je wilt beargumenteren dat je een stad niet los kunt zien van het regionale kader. Dat lijkt heel logisch in Bethlehem vanwege de gemeentelijke grens en die statistieken. En voor de significante schaal van Tilburg (die van invloed is hoe mensen Tilburg zien, niet hoe Tilburg zichzelf ziet), zou ik Brabant noemen. Zuid Nederland is niet een bestaand geheel. Maar Tilburg is een echt Brabantse stad. Maar dat botst weer een beetje met het verhaal van postindustrialisering. Omdat postindustrialisering veel meer iets is dat neigt naar de focus op steden en niet zozeer regio’s. Dus dan zou je

inderdaad functie specialisatie krijgen. Dat Den Bosch de kantorenstad is, Tilburg de studentenstad. Je zou misschien kunnen zeggen saai Breda, saai Den Bosch, bruisend Tilburg. Je hebt een soort regerende klasse in Breda en Den Bosch die het allemaal wel goed vindt, terwijl er in Tilburg harder wordt gewerkt aan een imago. Er zit een soort drift in Tilburg die het wat bruisender en spannender en vernieuwender maakt. Maar dat is wel erg complex in zekere zin. Het is wel een mooi verhaal vind ik, maar toch wel complex.

Profileert Tilburg zich nu nog echt als “moderne industriestad”?

In mijn proefschrift staat een mooi stuk daarover. Ze hebben een strategische nota gehad binnen de gemeente waar ze echt expliciet zijn afgestapt van de TMI (Tilburg Moderne Industriestad) en overgestapt zijn op het T logo. En ze hadden een hele hoop argumenten. Maar dat kun je in het boek lezen. Men wilde duidelijk van de associatie industriestad af. Het idee van rokende schoorstenen, ook al is het een moderne industriestad, is geen positief beeld in Nederland. Tilburg heeft ongeveer geen fabriekspanden/gebouwen meer. Ze hebben echt heel veel afgebroken in Tilburg. In de literatuur wordt het vaak gezegd, de schoorstenen en de mooie stedelijke woningen. Maar dat is een heel Britse literatuur. Als je naar Engeland gaat, dan staat daar ook alles nog vol met die gebouwen. Maar in de Nederlandse context is het meeste afgebroken. Je hebt wel nog een paar van die plekken waar het nog een beetje aanwezig is. Je ziet bij Tilburg nog wel ene beetje dat het een industriële stad is, maar als je het niet weet, dan weet ik niet of het opvalt. Er zijn weinig industriële resten over. En de overgang naar meer een cultuurstad is maar zelden in Nederland in oude industriële panden. Maar je kunt die switch niet echt duidelijk in Tilburg zien. Toch denk ik dat je zou kunnen beargumenteren dat Tilburg een postindustriële stad is. Alleen al vanwege het feit dat het is als industriële stad gegroeid en nu postindustriële is. Maar ik denk niet dat het aan alle karakteristieken voldoet die je in de literatuur tegen komt. Dus ik zou daar voorzichtig mee omgaan. Maar ik denk wel dat het een zinnige omschrijving is. Maar niet vanuit het idee dat er nog heel veel oude industriegebouwen aanwezig zijn.

In jouw onderzoek beschrijf je de overgang naar een postindustriële stad. En dan is het de vraag in hoeverre projecteer jij iets op die stad vanuit de literatuur en in hoeverre klopt dat met wat er in Tilburg daadwerkelijk veranderd is. Want als je er kritisch naar kijkt moet je je ook vragen stellen bij die vergelijking. Er zijn in Tilburg te weinig echte concrete dingen om dat hard te maken.

Denk je dat Tilburg er beter op is geworden na de de-industrialisatie?

Volgens sommigen heeft Tilburg een groot imago probleem. De meeste misschien wel. Als je vraagt: “is het beter gegaan?” dan veronderstelt dat een economische factor (is er meer succes behaald?). Ik neem aan dat de levensstandaard, het opleidingsniveau omhoog is gegaan. Maar als je dan zegt “het heeft een slecht imago” dan verwijst je daar eigenlijk niet naar. Dan verwijst je naar het feit dat het een oude industriestad is. En een oude industriestad heeft in Nederland gewoon een slecht imago. Er is geen manier in Nederland om positief te praten over een oude industriestad. De associatie met rokende schoorstenen, ook al is dat tijdperk voorbij, is iets dat heel erg blijft. Ik heb voor mijn boek ook heel erg gekeken naar “hoe wordt er over de industriestad gesproken?”. De industriestad verwijst snel naar sociale en fysieke depressie. Een plaats die er niet alleen slecht uitziet maar waar de mensen ook chagrijnig zijn en een minderwaardigheidscomplex hebben bijvoorbeeld. En zo wordt inderdaad ook over industriesteden gesproken. En soms gebruikt men dat om te zeggen “het was zo en wordt nu beter”. Maar in heel veel beschrijvingen van hedendaags Tilburg, en dat komt ook een beetje door het centrum en zijn jaren zestig vernieuwingsschema, wordt de stad nog neergezet als een depressieve plek. Ik denk dat het niet in de (Nederlandse) traditie is om positief over industriesteden te praten. Het is zo verankerd om een industriestad met vervuiling etc. te associëren.

Wat is volgens jou een postindustriële stad?

Tilburg is natuurlijk geen vuile stad meer. Ondanks de universiteit heeft de stad een relatief laag opleidingsniveau. Ook Maastricht is ondanks de universiteit een laag geletterde stad. Over het algemeen scoren voormalige industriesteden niet zo hoog qua opleidingsniveau. Je ziet daar toch nog de herinneringen aan het industrieverleden van toen niemand een opleiding had. De stad zelf is helemaal opgepoetst. Je hebt nog wel relatief veel arbeidershuisjes, maar voor mij zijn het gewoon doorsnee Nederlandse steden geworden. Tilburg is een doorsnee Nederlandse stad met doorsnee mensen en een universiteit en een bruisend cultureel leven en een jazz podium etc.

Steden richten zich steeds meer op kunst, cultuur en kennis. Doen ze dan ineens weer mee, zijn ze dan van dat negatieve imago af?

Als je kijkt naar Manchester en Liverpool in Engeland, die hebben ook zo’n soortgelijke strategie. Liverpool is nu culturele hoofdstad van Europa. Uiteindelijk in de beleving zie je toch nog steeds zo dat industriesteden negatief zijn. Liverpool is nog steeds een heel

depressieve stad, veel erger dan je dat ooit over een Nederlandse stad zou mogen zeggen. Dat soort dingen zijn heel lastig. Dat was voor mij ook de reden om te switchen naar “verhalen” in plaats van “identiteiten”. Een verhaal is gewoon wat iemand vertelt. Ik vind het zelf moeilijk om een fundamentele verandering te zien. Ik weet ook niet of een Nederlandse stad zover gescheiden is van de nationale politiek. Als het in Nederland beter gaat dan gaat het met de steden ook wat beter. En dat is met alle Nederlandse steden, ze zijn allemaal wat rijker geworden, hebben allemaal wat minder lelijke buurten gekregen. Ik vind het moeilijk om zo over een stad te praten. En er zijn mensen in de literatuur die daar wel een hele duidelijke mening over hebben. Maar die geloof ik niet.

Ik heb in mijn onderzoek drie elementen, de globalisering, de ligging van de stad en de verandering van industriële stad naar een postindustriële stad centraal gezet. Vindt jij zelf dat deze drie elementen het concreets de identiteit van een postindustriële stad beschrijven?

Globalisering heeft heel erg het beeld veranderd dat mensen van een stad hebben. Voorheen zag men een stad niet als een concurrerende eenheid in een internationaal spel. Vroeger was het alleen het achterland van een stad. Tilburg in de regio dus. Maar nu wordt er gedaan alsof Tilburg een speler in een internationaal kapitaalveld is waarin men externe bedrijven moet aantrekken enzovoort. Ik heb altijd zoiets van “ja hoeveel bedrijven worden er nu aangetrokken in Tilburg”? Je ziet gewoon dat men heel anders tegen een stad aankijkt. En dat zie je heel erg terug in citymarketing. Het beeld dat een stad moet concurreren, dat een stad een positieve identiteit of een positief imago moet neerzetten om mee te kunnen in deze wereld. En natuurlijk er zijn kapitaalstromen die anders zijn dan vijftig jaar geleden. Dit heeft wel invloed gehad op de houding van de gemeenten en de houding van de mensen. Inwoners zijn veel proactiever geworden en gericht op de buitenwacht. En de gemeente is niet meer alleen een voorziener van sociale voorzieningen geworden, maar een actieve speler die van alles probeert te bereiken vanwege de concurrentie. Maar het is een beetje een kritiek op het neoliberale verhaal. Alles wordt door de economische bril bekeken waarbij het om groei draait. Waarom zou je anders concurreren als je niet wilt groeien?

Ik geloof niet in Harvey die de opkomst van de entrepreneurial city beschrijft. Terwijl Harvey een paragraaf in mijn boek heeft. Maar ik geloof het gewoon niet. Ik zie wel dat hij invloed heeft. Als je het over invloed hebt, zijn denkbeelden die hebben invloed. En daar is hij niet uniek in, anderen hebben hetzelfde verkondigd. Maar dat denkbeeld van de stad is een concurrerende eenheid dat vond je twintig jaar geleden niet. Dat is waarom Tilburg zo gek doet. Het is een bredere trend die hij zo goed wist te benoemen. En alle investeringen van

Tilburg passen in dat verhaal en worden daardoor makkelijker door de raad gekozen. Omdat elke stad nu het idee heeft dat er veel geld te halen is bij mensen die van cultuur genieten en winkelend publiek. Het is dus zinnig om daar in te investeren. Al die dingen, zijn typisch iets van deze tijd, zoals de Lux in Nijmegen. Omdat men nu verwacht dat dat geld oplevert. Ik kan er helaas niet anders over denken dan dat het een soort waan van het moment is. Het is een beeld van de tijd. Maar de stad echt veranderd? Je ziet dat mensen zich anders gedragen omdat het beeld dat goed is in en voor de stad is veranderd. En dan past men de stad aan. En dan is de stad natuurlijk ineens met leuke winkeltjes. Er zijn natuurlijk wel meer machten in het spel. Het is niet zo simpel.

Wat denk jij dat het toekomst beeld is van de postindustriële steden? Waar gaan ze naartoe?

Het is een wetenschappelijke studie en geen toekomst studie. Je kunt geen toekomstscenario's opstellen. Dus alles dat je over de toekomst zegt is speculatief. Je kunt natuurlijk wel een slotbeschouwing eraan wijden waarin je in het einde zegt "gezien deze trends verwacht ik dat...". Maar ik zou geen echte toekomstvoorspelling doen want daar heb je de tools niet voor. Ik zou het eerlijk gezegd ook niet weten. Ik denk dat er een soort terugslag zal komen qua consumptie. Ik denk dat het groeimodel zijn beste tijd heeft gehad. Ik kan mij niet voorstellen dat dit kapitalistische model met alleen maar oog voor economie en groei zo door blijft gaan. Het belang van de economie zal altijd blijven maar ik zie groei minder centraal komen te staan. Maar dat is hooguit een opmerking voor een slotbeschouwing. Het is heel legitiem om na de beschouwing van industrieel naar postindustriële te vragen: "waar gaat dit naartoe?" Maar het lijkt me toch een geweldige vraag.

Bijlage 5: Acht postindustriële steden nader bekeken

In hoofdstuk zes van dit onderzoek wordt een vergelijkende case studie uitgevoerd. Twee postindustriële middelgrote Westerse steden worden onderzocht om, als praktijk gerichte cases, ondersteuning voor dit onderzoek te geven. In deze bijlage wordt een verklaring gegeven voor de keuze van deze twee significante steden.

Er zijn veel Westerse steden die getypeerd kunnen worden als middelgroot, postindustrieel en gelegen in een stedelijke agglomeratie. Toch verschillen steden sterk in de manier waarop zij vorm geven aan de transformatie van een historische industriestad naar een moderne stad (Vreeman:2008:hoofdstuk 2). De nadruk ligt in dit onderzoek op steden die representatief zijn. Dit betekent dat ze voornamelijk door de drie centraal staande processen duidelijke transformaties hebben ondergaan en óók nog een duidelijk beleid hebben waarin een nieuwe identiteit naar voren wordt gebracht. Om de juiste steden te vinden, die aan deze “eisen” voldoen, zijn de nodige keuzes gemaakt. In deze bijlage zullen een aantal belangrijke steden die in aanmerking komen om voor de case study, zoals besproken in hoofdstuk zes, worden weergegeven. De steden zullen kort worden beschreven aan de hand van hun geschiedenis en verschillende factoren. Deze factoren worden opgesplitst in externe factoren (ligging, globalisering) en interne factoren (bevolkingsopbouw, werkgelegenheid, voorzieningen). Deze factoren geven vaak een goed inzicht in de behoeftes en identiteiten van een bepaalde samenleving. Dit onderzoek is methodisch overzichtelijker gemaakt door zich te concentreren op drie geografische processen die van invloed zijn op de stedelijke identiteit. Daarom zullen de factoren die hier besproken worden zich het meest op deze processen concentreren. Deze factoren zijn immers van belang voor de identiteitsvorming van een stad. Samen maken zij deel uit van de elementen die weer zijn onderverdeeld in de categorieën zoals in hoofdstuk twee is uitgelegd.

Belangrijk is om niet te vergeten dat de overheden (landen en staten) en grotere overheden zoals de Europese Unie en de Verenigde Staten invloed hebben op het beleid van steden. Deze overheden nemen belangrijke beslissingen en hebben zo een impact op het beleid van een stad. Veel van de middelen die bijvoorbeeld de gemeente Almelo heeft worden in Den Haag verdeeld. Daarnaast zijn er in de laatste jaren bevoegdheden van de Rijksoverheid overgedragen aan de Europese Unie. De nationale en economische grenzen binnen Europa zijn grotendeels verdwenen. Almelo zal ook hiervan de effecten merken. Omdat dit onderzoek niet over politiek gaat dient deze invloed vooral in gedachten te worden gehouden.

De steden zullen op alfabetische volgorde kort worden behandeld, waarna er een conclusie volgt waarin een keuze wordt gemaakt voor de twee steden. Deze twee meest significante steden zullen in hoofdstuk zes uitgebreid worden beschreven. De inhoud is als volgt:

- o Almelo NL
- o Bellingham USA
- o Bethlehem USA
- o Bochum DU
- o Coventry UK
- o Reading USA
- o Syracuse USA
- o Tilburg NL

Conclusie

1.Almelo

Almelo is een 72.000 inwoners tellende stad in Oost Nederland. De stad is in de elfde eeuw al ontstaan als nederzetting. Vanaf 1675 werd Almelo een centrum van linnenindustrie (Overijssel:2008). Almelo werd een bloeiende textielstad aangezien het zeer gunstig was gelegen op een kruispunt van land- en water wegen. Vooral vanaf de jaren 1830, met de komst van de stoommachine, werd Almelo een belangrijke industriestad. Dit duurde tot 1970, toen er concurrentie kwam vanuit lagelonenlanden en bedrijven massaal moesten sluiten. De werkloosheid steeg en de stad Almelo was genoodzaakt om op deze veranderingen in te spelen. Almelo ging op zoek naar een nieuwe identiteit. Enkele gebouwen van de textielindustrie bleven bewaard om de oude identiteit van de stad niet te vergeten. De overige gebouwen moesten plaats maken voor horeca, woningen, winkels, cultuurvoorzieningen en groen. Oude arbeiderswijken werden gerenoveerd en de stad groeide door de bouw van nieuwbouwwijken. Onderwijs, de zorg en de dienstverlening werden belangrijke werkgevers. Bedrijven als PANalytical en Urenco spelen hierbij een belangrijke rol (Almelo:2008).

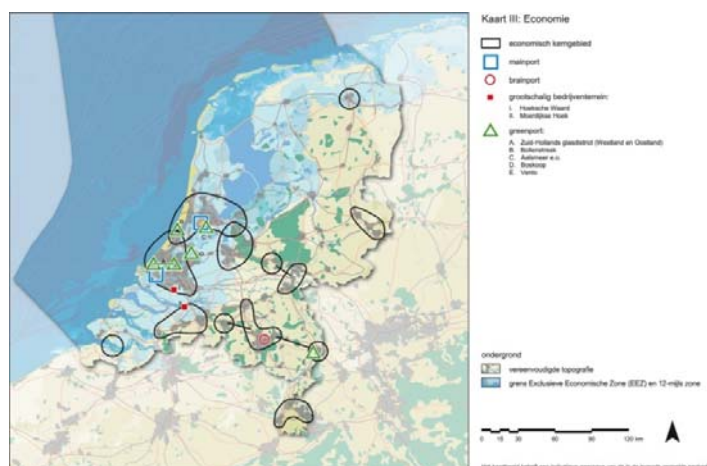
Externe factoren

Ontwikkelingen waar steden niet direct invloed op hebben, beïnvloeden de stad Almelo, en zo ook haar identiteit. De stad heeft wel indirect invloed zoals wordt uitgelegd in paragraaf 2.4. De identiteit in steden wordt gevormd en veranderd door factoren. Deze externe factoren worden hier kort weergegeven. Deze kunnen worden opgesplitst in verschillende schaalniveaus.

Ligging

Almelo vormt een centraal punt voor de omliggende kernen. De stad maakt, samen met de steden Hengelo en Enschede, deel uit van het samenwerkingsverband Netwerkstad Twente. Daarnaast maakt zij ook deel uit van de WGR-plus Regio Twente en van de Euregio Gronau (Ministerium für Arbeit, Gesundheit und Soziales des landes Nordrhein-Westfalen:2008). Voor de directe omgeving vervult Almelo een centrum functie. Niet dagelijkse functies zoals waterschap, de arrondissementsrechtbank en de belastingdienst zijn er gevestigd. Netwerkstad Twente is een samenwerkingsverband tussen de gemeentes Almelo, Borne, Enschede en Hengelo. De provincie Overijssel en de regio Twente nemen aan de samenwerking deel. De regio is in de loop der jaren steeds meer naar elkaar toe gegroeid als één groot stedelijk kerngebied, met een inwoneraantal van 325.000. Het doel van de Netwerkstad is om een formule te hebben voor effectief bestuur in het stedelijk kerngebied van Twente

(Netwerkstad:2008). Zoals in figuur 1 te zien is, heeft Netwerkstad Twente een belangrijke rol binnen de ruimtelijke infrastructuur. In de Nota Ruimte is de regio namelijk aangegeven als economisch kerngebied van (inter)nationaal belang (Nota Ruimte:2004:65).

Figuur 4: economische kerngebieden (Nota Ruimte:2004:65)

De Regio Twente is betrokken bij allerlei regionale ontwikkelingen.

De Regio Twente werkt aan projecten die zijn verdeeld in Gezondheid, Leefomgeving en Veiligheid. Deze projecten zijn verdeeld in producten en diensten op het gebied van mobiliteit, wonen, werken, gezondheid, veiligheid en recreatie & toerisme. Hierbij wordt er nauw samengewerkt met de provincie, Den Haag en de Europese Unie (Regio Twente:2008).

Almelo ligt in de Euregio Gronau. In deze regio wonen ongeveer 3,2 miljoen inwoners en bestaat een samenwerkingsverband tussen Nederlandse gemeenten en Duitse Kreisen. De Euregio profileert zich als een grensoverschrijdende economische zone. De regio bevordert grensoverschrijdende sociaal-culturele samenwerking, sociaal-economische ontwikkeling, informeert burgers onder meer in zaken van bedrijfsleven, belastingrecht, opleidingen, wetgeving (Euregio:2008).

Globalisering

Globalisering is een proces dat op verschillende manieren invloed uitoefent op een stad. Allereerst wordt duidelijk dat Almelo als stad is veranderd doordat er industriële concurrentie plaats ging vinden met andere delen in de wereld. De linnenindustrie trok weg en liet een stad achter. Deze stad zocht haar nieuwe identiteit in een bedrijfsleven en de stad profileert zich nog altijd als “werkstad” (Masterplan Almelo:2004:13). Almelo heeft een divers ondernemersklimaat met veel midden- en kleinbedrijven. Deze bedrijven opereren zeer gunstig aangezien vele zich hebben toegespitst op internationale handel (o.a. EU, EUREGIO). Ook bezit Almelo een ziekenhuis met internationale bekendheid. De bevolkingssamenstelling in Almelo is divers. Het aantal niet- Westerse allochtonen ligt in de stad boven het Nederlands gemiddelde. De meest voorkomende buitenlandse etniciteit in Almelo bedraagt de Turkse, die 8.2% van de totale Almelse bevolking is. Hierdoor heeft de eeuwenoude Twentse cultuur

nieuwe “invloeden” ondergaan. Verder heeft het centrum van Almelo mede door de globalisering geen uniek winkelaanbod meer. Wereldwijde winkelketens, zoals Hennes en Maurits zijn hier gelegen (Almelo:2008).

Interne factoren

Deze interne factoren hebben betrekking op de variabelen waar de gemeente Almelo zelf invloed op kan uitoefenen. Deze factoren bepalen mede de identiteit van de stad.

Bevolking

Almelo is een middelgrote stad met 72.000 inwoners. Almelo heeft een grote groep 45-64 jarigen, deze vormt 25% van de bevolking. Almelo zal dus rekening moeten houden met een grote grijze golf die er de komende jaren zal aankomen. Het aantal niet- Westerse allochtonen binnen de gemeente bedraagt 13% van de bevolking. Terwijl dit in Nederland 10.3% is. De criminaliteit in Almelo is tussen 2000 en 2004 sterk afgenomen, er is dus geen sprake van een sterk onveiligheidsgevoel (Overijssel:2008).

Voorzieningen

De Natuur rondom de stad, dringt via inhammen tot vele hoeken van de stedelijke structuur door. Hierdoor heeft Almelo een “natuurlijk” karakter. Almelo heeft geen HBO-instelling of Universiteit. Echter op het gebied van cultuur heeft de stad wel veel voorzieningen. Zo is er een theater-hotel aanwezig. In de stad is een kunsthall (Hof88) waar exposities worden gehouden. Almelo heeft een galerie met de grootste beeldenkunstcollectie van Nederland. Er is een heemkunde museum in de stad aanwezig, namelijk het “Stadsmuseum Almelo”. Er worden ook activiteiten georganiseerd. Iedere eerste zondag van de maand is er het kunststappen en in december en januari is “Winterwonderland” in Almelo (Overijssel:2008) (VVV:2008).

Identiteit van Almelo

Almelo heeft een duidelijk aanwezige identiteit. De stad verwijst nog wel naar haar industriële verleden, maar heeft zich vooral als een moderne stad ontwikkeld. Almelo typeert haar identiteit als hardwerkend, midden in de natuur en Twents. Zelf beschrijft de gemeente Almelo als een complete stad. Op hun website staat: “Met ruim 72.000 inwoners is Almelo een middelgrote gemeente midden in het Twentse land, waar de natuur tot ver binnen de stad reikt. Door een breed aanbod van winkels, scholen, bedrijven en de sfeervolle binnenstad is

Almelo een aantrekkelijke woon- , leer- en werkstad”.

Voor de komende dertig jaar heeft Almelo het Masterplan opgesteld. Hierin staan de kwalificaties die belangrijk zijn voor de identiteit van de stad. De kansen en bedreigingen worden genoemd en de activiteiten waar de gemeente zich op wil concentreren om haar identiteit te verduidelijken en te verbeteren (Almelo:2008).

Figuur 5: logo gemeente Almelo (Almelo:2008)

2.Bellingham

Bellingham is een 75.750 inwoners tellende stad in het Noorden van Washington, (U.S.A.). Bellingham ligt tussen Seattle en Vancouver en is gelegen in Whatcom County.

Bellingham is een relatief jonge stad. In 1792 ontdekte Kapitein Vancouver Bellingham Bay en vernoemde deze plaats naar Sir Bellingham. Pas in 1852 verrees een nederzetting op deze plaats. In de regio was steenkool te vinden en in 1853 werd de eerste mijn, de Sehome Mine geopend. Doordat er watervallen in de buurt waren konden deze zagen aandrijven in zaagfabrieken. Doordat aan de Canadese kant van de grens een ware “gold rush” was ontstaan trokken veel mensen uit Californië naar Bellingham Bay. Hierdoor werd de regio een echt mijnwerkers dorp, voor zowel goud (in Canada) als steenkool. In Bellingham Bay waren vier nederzettingen ontstaan die in 1903 samen werden gevoegd tot de stad Bellingham. Rond deze tijd was de hout- en zaagindustrie, naast de mijnbouw steeds belangrijker geworden. De houtindustrie is nog altijd aanwezig in Bellingham. De mijnen bereikten hun glorie tijd in de jaren twintig van de vorige eeuw en werden uiteindelijk in 1955 gesloten. In de jaren na de sluiting van de mijnen kreeg Bellingham een service georiënteerde economie (City of Bellingham:2008). In 2001 kreeg de industrie in Bellingham echter nog een klap doordat de papier en aluminium industrie sloot. De economie in de stad is tegenwoordig voornamelijk afhankelijk van service, gezondheidszorg, toerisme en visvangst (City data:2008).

Figuur 6:Bellingham (mtgfoundation:2008)

Externe factoren

Ligging

Bellingham ligt in het uiterste Noord-Westen van de Verenigde Staten. De stad ligt 90 mijl ten Noorden van Seattle, 21 mijl ten Zuiden van de Canadese grens en 52 mijl van Vancouver. Bellingham ligt in een baai waardoor de economie veel profijt heeft van visvangst. Bellingham is gelegen in Whatcom County. De hele agglomeratie rondom Bellingham had in 2000 166.000 inwoners. Voor deze mensen heeft de stad een centrale functie. In het Westen vormt een hoge bergketen een natuurlijke barrière. In het Noorden, tot de Canadese grens is het landschap heuvelachtig. Door de afgelegen ligging vormt de stad geen stedelijke agglomeratie met andere steden (City data:2008).

Globalisering

De industrie in Bellingham is niet getransformeerd doordat bedrijven naar andere landen vertrokken. De zware industrie berustte voornamelijk op natuurlijke voorraden zoals steenkool en hout. In de loop der tijd werd de vraag hiernaar minder omdat er substituten op de markt kwamen. Bellingham heeft wél ernstig geleden onder de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Een deel van de economie in de stad is afhankelijk van Canadese toeristen. Het aantal hiervan is zijn in de jaren na de aanslagen drastisch geminderd. Bellingham heeft een zeer actief partnerschap met haar vier zustersteden. Er worden uitwisselingen georganiseerd en evenementen om elkaars cultuur beter te leren kennen (City data:2008).

Interne factoren

Bevolking

De bevolking in Bellingham is de laatste jaren sterk gegroeid. Tussen 1990 en 2000 groeide deze met 28.7%. Deze groei is te danken aan werkgelegenheid die de dienstensector met zich meebracht. Ook de agglomeratie rondom de stad is in deze periode met 30.5% gestegen. De stad is een multicultureel geheel, al is het aandeel niet-blanken minder dan in de meeste Amerikaanse steden. Er wonen relatief veel Amerikaanse Indianen in de regio, dit omdat er 3 stammen woonden voordat de blanken kwamen en omdat er een reservaat aanwezig is. De demografische make-up ziet er als volgt uit (city data:2008):

Races in Bellingham:

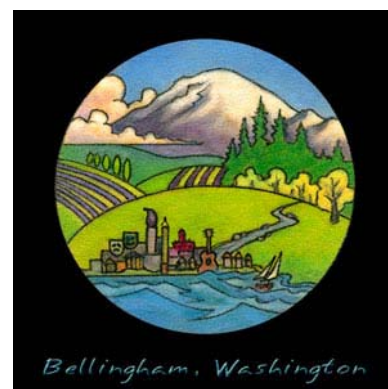
- **White Non-Hispanic (85.9%)**
- **Hispanic (4.6%)**
- **Two or more races (3.1%)**
- **American Indian (2.5%)**
- **Other race (2.2%)**
- **Black (1.0%)**
- **Vietnamese (0.9%)**
- **Chinese (0.7%)**
- **Asian Indian (0.6%)**
- **Korean (0.6%)**

Voorzieningen

Bellingham is zeer zelfvoorzienend. De stad heeft een ziekenhuis en een vliegveld. Verder beschikt de stad over zeven instellingen voor hoger onderwijs, waarvan één universiteit die vakken op master niveau aanbiedt. Bellingham heeft een breed aanbod aan parken, winkels, restaurants en hotels. Er zijn een aantal culturele instellingen aanwezig zoals twee bibliotheken, musea en het jaarlijkse Bellingham Festival of Music. Jaarlijks worden er ook nog een aantal andere evenementen gehouden. Vooral het landschap rondom Bellingham, de zee en de bergen trekken veel bezoekers; het staat centraal in de identiteit van de stad.

Identiteit van Bellingham

Bellingham is stad waarin industrieën een rol hebben gespeeld, maar een minder grote rol als in de meeste andere industriesteden. De stad is altijd nauw verbonden geweest met haar natuurlijke omgeving. Haar industrieën en later het toerisme is hier een goede afspiegeling van. De stad beschrijft zichzelf als volgt: *“Nestled between the mountains and the sea in northwest Washington State, Bellingham is at the center of a uniquely picturesque area offering a rich variety of recreational, cultural, educational and economic activities”*. Dit is een duidelijke beschrijving van de identiteit van deze stad. Het postindustriële aspect speelt een veel minder grote rol hierin dan haar ligging (City of Bellingham:2008).

Figuur 7: onofficiële city of Bellingham logo(Potter, Laurie:2008)

3.Bethlehem

Bethlehem is een 72.000 inwoners tellende stad in Oost Pennsylvania (U.S.A.). Door de stad stroomt de Lehigh rivier. De stad heeft een rijk koloniaal en vooral industrieel verleden. De stad is duidelijk bezig met haar identiteit, zoals op de website te lezen valt: “*Today Bethlehem is experiencing an economic and cultural renaissance promising a future as bright as the city’s past*” (City of Bethlehem:2008).

In 1741 is Bethlehem gesticht door een groep Moravians; de nazaten van de oudste georganiseerde protestantse beweging ter wereld. De nederzetting dankt haar naam doordat op Kerstavond 1741 de patroon van de Marovians moest slapen in een huis met twee kamers: één voor de mensen en één voor de beesten. Hij noemde de nederzetting Bethlehem. Vanaf 1845, het stadje had toen 1000 inwoners, gaf de kerk haar rechten aan de stad. De stad mocht vanaf toen het grondgebruik bepalen (City of Bethlehem:2008). In 1853 werd veel land verkocht aan het eerste industriële bedrijf: the Pennsylvania and Lehigh Zinc Company. Toen in 1855 de Lehigh Valley Railroad werd geopend groeide de stad uit tot een centrum van zware industrieën en handel. In 1863 begon the Bethlehem Iron Company en bracht de stad tot nationale bekendheid. Later, in 1899, veranderde deze naam in Bethlehem Steel Company. De stad werd de op één na grootste staal producent van de Verenigde Staten en leverde staal aan zowel binnen als buitenland. De staalindustrie in de stad bereikte haar hoogtepunt in de jaren vijftig van de twintigste eeuw (Proctor & Matuszeski:1978:51). Na de jaren zeventig werd geïmporteerd staal in de Verenigde Staten goedkoper dan het staal dat in Bethlehem gemaakt werd. Buitenlandse fabrieken waren goedkoper en efficiënter geworden. Na vele jaren van afdelingen sluiten, sloot de fabriek in 1998 en kwam er in 2002 een definitief einde aan 140 jaar staalindustrie (Loomis:2004).

Tegenwoordig is de stad gericht op het bedrijfsleven, zorginstellingen, onderwijs en onderzoek. De stad biedt veel mogelijkheden voor zowel haar inwoners, bedrijven als bezoekers. In 2006 werd de stad door *Money Magazine* uitgeroepen als één van de 100 beste steden van de Verenigde Staten om in te wonen (City of Bethlehem:2008). Voordat Bethlehem Steel haar deuren sloot, was het de grootste werkgever in de stad. Na 1998 heeft de stad veel geld uitgetrokken om de stad opnieuw te ontwikkelen. Tegenwoordig is het voormalige industrieterrein omgebouwd tot een business park met veel verschillende bedrijven. De stad heeft een zogenaamd “City of

Figuur 8: Centrum Bethlehem, PA (city data:2008)

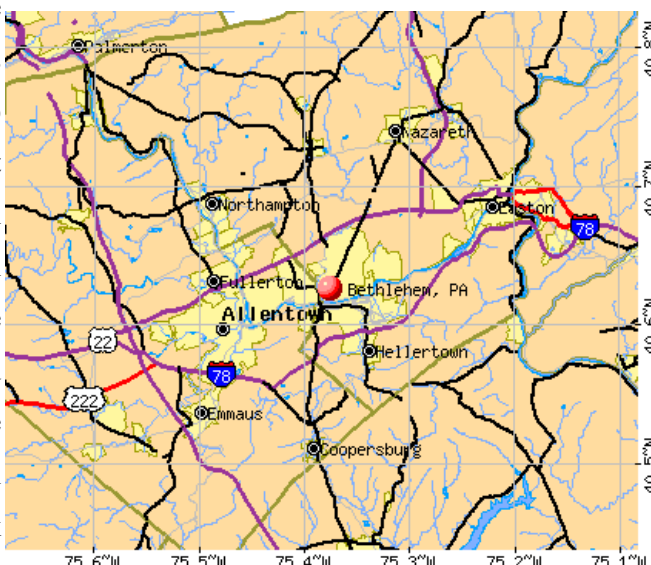
Bethlehem Comprehensive Plan” gemaakt, waarmee het de ontwikkelingen van de stad voor de toekomst wil beschrijven (Comprehensive Plan:2008).

Externe Factoren

Ligging

Bethlehem ligt in Oost- Pennsylvania, Verenigde Staten. De stad ligt in twee counties, namelijk Lehigh (West-Bethlehem) en Northampton (overige deel van de stad). De stad vormt een centrum functie voor de omgeving. Het is belangrijk om te bedenken dat in de Verenigde

Staten, anders dan in Nederland, de meeste mensen in de stad wonen (suburbs). Er zijn dus minder omliggende dorpen die een beroep doen op haar centrumfunctie. Bethlehem vormt samen met de steden Allentown en Easton een stedelijke agglomeratie genaamd Lehigh Valley Community. In deze hele agglomeratie wonen 626.000 inwoners, waarmee het gebied na Philadelphia en Pittsburg de grootste agglomeratie van Pennsylvania is. Lehigh Valley Community geeft voornamelijk

Figuur 9: Lehigh Valley Community (city data:2008)

informatie aan inwoners en bedrijven inzake belangrijke telefoonnummers, adressen en

bedrijven (Lehigh Valley Community:2008). Op een groter schaalniveau is Bethlehem gelegen in de grote stedelijke agglomeratie Boston-Washington. Dit gebied is een lange keten van stedelijke agglomeraties tussen Boston en Washington, waartoe de Lehigh Valley regio behoort. In dit gebied woont ongeveer 27% van de Amerikaanse bevolking, dit komt neer op 75 miljoen mensen. Het is een economisch zeer sterke regio (Hofstra University:2008). De Lehigh Valley ligt strategische tussen New York City en Philadelphia. Door zowel rurale, urbane, goede woonwijken en een goede economie trekt de regio veel werknemers en nieuwe bewoners (city data:2008).

Globalisering

Bethlehem is veranderd doordat de belangrijke staalindustrie failliet is gegaan, aangezien buitenlandse industrieën goedkoper en efficiënter werden. Op dit moment zijn er weinig bedrijven die connecties hebben met het buitenland. Op de universiteiten studeren echter mensen van allerlei landen. Ook heeft Bethlehem een intensieve band met drie zustersteden in Duitsland, Slovenië en Japan. Daarnaast organiseert Bethlehem festivals, zoals het Musikfest, waar miljoenen mensen vanuit de hele wereld op af komen.

Interne factoren

Bevolking

In Juli 2007 had Bethlehem 72.531 inwoners. Tussen 2000 en 2006 nam de bevolking met 1.375 mensen toe. Hiermee was Bethlehem de snelst groeiende stad van de Lehigh Valley. Door het nieuwe bedrijfsleven in de stad, is het gemiddelde inkomen van de inwoners verhoogd. In 2000 was het gemiddelde inkomen per gezin nog \$35.815, in 2006 was dat \$45.172. Bethlehem wordt steeds meer divers als het gaat om bevolkingsgroepen. De Hispanics, zijn hierbij de snelst groeiende groep, met een groei van 40% in de jaren negentig. Zoals te zien in onderstaand schema vormen de blanken veruit de grootste groep in Bethlehem (city data:2008).

Races in Bethlehem:

- **White Non-Hispanic (74.9%)**
- **Hispanic (18.2%)**
- **Other race (9.4%)**
- **Black (3.6%)**
- **Two or more races (2.6%)**
- **Chinese (0.6%)**
- **Asian Indian (0.6%)**
- **American Indian (0.6%)**

(Total can be greater than 100% because Hispanics could be counted in other races)

In Bethlehem groeit het aantal eenpersoonshuishoudens. Doordat er meer 65 plussers zijn, en gezinnen uit elkaar vallen is de vraag naar (kleinere) woningen toegenomen. Bethlehem noemt zichzelf een veilige plaats om te leven. Toch zijn er enkele kleine buurten waar graffiti en “gang” activiteiten voorkomen. Ondanks dat staat Bethlehem in de lijst met de meest veiligste steden van de Verenigde Staten (City of Bethlehem:2008).

Voorzieningen

Bethlehem is een stad met zowel een ruraal als urbaan uiterlijk. Rondom de stad is landbouwgrond en natuur waardoor er sprake is van een “open karakter”. Bethlehem beschikt over twee ziekenhuizen. Er zijn theaters aanwezig en er komt een groot casino. Op 5 mijl buiten de stad ligt het Lehigh Valley International Airport. Bethlehem beschikt over twee universiteiten, namelijk Lehigh University en het kleinere Moravian College. Bethlehem heeft verschillende culturele activiteiten. Zo staat Bethlehem sinds 1937 bekend als “Christmas City, USA” en biedt de stad ieder jaar een uitgebreid cultureel programma in het tiendaagse Musikfest (City of Bethlehem:2008).

Identiteit van Bethlehem

Bethlehem is een voormalige industriestad die haar verleden als een belangrijke waarde van haar identiteit ziet. Het is duidelijk dat de stad werkt aan het creëren van een nieuwe eigen identiteit. Het religieuze Moraviaanse en het industriële verleden, model voor new urbanism,

Figuur 10: logo Bethlehem (Bethlehem PA:2008)

spelen een belangrijke rol bij de aanblik van de stad. Tegenwoordig is Bethlehem aan een renaissance van veranderingen onderhevig. Het ondernemersklimaat wordt sterk geprofileerd en met de slogan “*Bethlehem it’s happening here*” hoopt de stad nieuwe bedrijven en werknemers aan te trekken. Bethlehem haalt haar identiteit ook veel vanuit haar goede woonomstandigheden. Aangezien de stad een aangename plaats is om een bedrijf te hebben, te werken en te wonen, wordt de stad geprofileerd als “*shining bride*”. In het kader dat er altijd wel iets te doen is op het gebied van winkels, kunst, muziek en festivals, wordt de entertainment kant van de stad sterk gepromoot. Muziek speelt hierbij nog een extra rol door het beroemde Musikfest. Een van de belangrijkste identiteitsbepalende elementen van de stad is wel de link met kerstmis. Door haar naam, de kerstster op de heuvels en veel activiteiten rondom kerstmis profileert de stad zich als *Christmas City, USA* (City of Bethlehem:2008).

4.Bochum

Bochum is een stad in Noord-Rijnland Westfalen, Duitsland. De stad telde in 2007 381.542 inwoners. De stad is groot geworden door de mijn- en staalindustrie. Inmiddels staat Bochum bekend om haar grote universiteit en het culturele leven in de stad.

In het jaar 800 werd er op de kruising van twee belangrijke handelsroutes door Karel de Grote een staatshof opgericht. In 1321 kreeg de nederzetting stadsrechten. Pas in de negentiende eeuw, door de opkomst van de kolen- en staalindustrie, werd de stad van groot nationaal belang. Bochum trok arbeiders uit armere Duitse provincies en vanuit Oost-Europa die op zoek waren naar werk. Hierdoor vertienvoudigde de bevolking van de stad tussen 1850 en 1890 en bedroeg het inwoneraantal rond de eeuwwisseling meer dan 100.000. De Bochumer Verein für Gußstahlfabrikation was sinds 1842 een belangrijke werkgever. Kolenmijnen en staalfabrieken kwamen snel op in het hele Roergebied. In de Tweede Wereldoorlog werd het stadscentrum gebombardeerd en vele mensen, 70.000 verloren hun huizen. Na de oorlog werd de stad herbouwd, maar de mijnindustrie had haar beste periode gehad. Tussen 1960 en 1973 werd de mijnproductie steeds minder belangrijk door aardgas en concurrentie uit andere landen. Uiteindelijk sloten in 1973 de laatste mijnen. De staalindustrie was wel nog aanwezig, zij het op veel kleinere schaal als eerder. Nieuwe industrieën zoals Opel en Nokia kwamen naar de stad en zorgden voor nieuwe werkgelegenheid. Deze bedrijven hebben inmiddels een groot deel van hun fabrieken naar andere (lage lonen) landen verplaatst. De stad richt zich nu op het bedrijfsleven, culturele voorzieningen en de universiteit. Samen zijn hier inmiddels meer werknemers in dienst dan in de industriële sector.

Figuur 11: panorama Bochum (Stadt Bochum:2008)

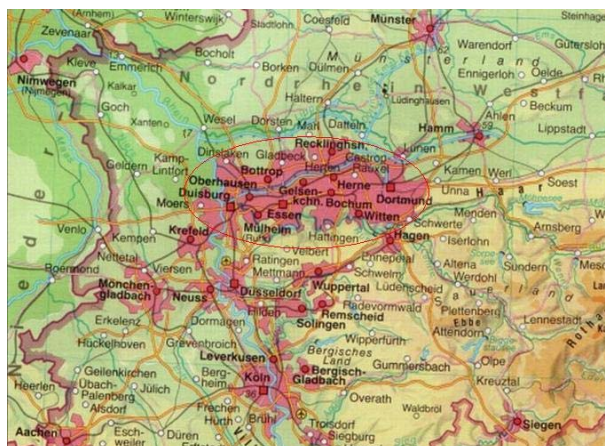
Tegenwoordig is de Bochumse identiteit gericht op kennis door middel van haar universiteiten en de technologie centra die zich hieromheen concentreren. Ooit was het monopoly van de stad in handen van hardwerkende zwetende mannen. Tegenwoordig zijn het de hard- rock cafés, disco's en studenten die het stadsbeeld bepalen (Stadt Bochum:2008). Door het verdwijnen van de zware industrie kwam er ruimte vrij voor natuurontwikkeling en recreatie.

Externe Factoren

Ligging

Bochum ligt in West Duitsland in het Bundesland Nordrhein-Westfalen. De stad is gelegen in het Roergebied. Het Roergebied is de grootste stedelijke agglomeratie en economisch gebied van Europa en de grootste industriezone van Duitsland. Het Roergebied bestaat uit 53 steden en er wonen meer dan 5.7 miljoen mensen.

Door de industriële revolutie ging het Roergebied zich concentreren op de staalindustrie en steenkoolmijnen. Het hele Roergebied speelt met dezelfde fundamentele structurele veranderingen in techniek, de samenleving en de economie als Bochum. Tegenwoordig is het gebied een centrum van

Figuur 12: Roergebied, omcirkeld (Ruhrgebiet:2008)

cultuur, musea, techniek, kennis en de technische zoektocht naar schonere energie.

Het Roergebied wordt beschouwd als 's werelds meest succesvol veranderende industriële regio. Samen met de steden Herne, Witten en Hattingen vormt Bochum de regio Mittleres Ruhrgebiet. Deze vier steden werken sinds enkele jaren nauw samen op het gebied van werkgelegenheid, sport en cultuur. Veel projecten worden door de steden samen uitgevoerd. De regio krijgt subsidie van de Europese Unie om bepaalde projecten uit te voeren (Stadt Bochum:2008) (Ruhrgebiet Toerismus:2008) (Conruhr:2008).

Globalisering

De mijnen zijn gesloten doordat er elders aardolie en aardgas werd gevonden. Dit leverde goedkopere winning van energie op en was veel minder arbeidsintensief. Nadat de mijnbouw was afgesloten kwamen internationale bedrijven als Opel en Nokia naar Bochum. Ook bezit de stad de grootste universiteit uit het Roergebied en trekt daarmee studenten van over de hele wereld aan (Conruhr:2008). De Europese Unie subsidieert Bochum in projecten om de stad te ontwikkelen. Bochum is uitgeroepen tot Europese Cultuurhoofdstad 2010. Bochum zal dan Europa vertegenwoordigen op het gebied van kunst en cultuur. Honderden projecten zijn gestart om Bochum een echte cultuurstad te laten worden. Tenslotte heeft Bochum vijf zustersteden waarmee zij contacten onderhoudt (Stadt Bochum:2008).

Interne Factoren

Bevolking

Bochum had op 1 januari 2007 381.542 inwoners. Sinds 1992 is de bevolking afgenomen. De stad kent veel inwoners tussen de 20 en de 30 jaar, maar het overgrote deel van de bevolking is 40 jaar en ouder en de stad is erg aan het vergrijzen. Dit betekent dat de identiteit van de stad zowel op studenten als senioren gericht dient te zijn. Het aantal niet-Duitse inwoners is, zoals in zoveel Westerse landen, de laatste jaren sterk gestegen. Sinds 1970 valt er een verdubbeling te zien en in 2007 woonden er 43.423 buitenlanders in Bochum. Hier dient wel bij te worden opgemerkt dat veel buitenlandse studenten komen studeren op de universiteit (lds nrw:2008).

Voorzieningen

Bochum heeft veel voorzieningen. De stad heeft de grootste universiteit van het Roergebied. Daarnaast zijn er nog vijf andere hogescholen aanwezig. Op het gebied van kunst en cultuur heeft Bochum veel te bieden. Oude fabriekshallen zijn omgebouwd tot pretparken, theaters en discotheken. Bochum kent meer dan twintig theaters, een planetarium, dierentuin, drie winkelcentra en parken. Vooral de vele musea in de stad geven de identiteit van het verleden weer, met het German Mining Museum als trekpleister (Stadt Bochum:2008).

Identiteit van Bochum

Als oude industrie- en mijnstad profileert Bochum zich tegenwoordig als moderne postindustriële culturele, bedrijfsgerichte studentenstad. De universiteit als kenniscentrum

**Figuur 13: logo Bochum
(Bochum:2008)**

en het studentenleven staat centraal. Veel mensen zijn jong en de stad wil dit ook uitstralen. Overal zijn oude fabriekshallen gerenoveerd tot moderne culturele gebouwen. Kunst en cultuur staan hierbij hoog in het vaandel. Dat Bochum een echte culturele stad is geworden wordt nog eens verduidelijkt doordat de stad in 2010 Europese bekendheid zal krijgen als Culturele Hoofdstad.

5.Coventry

Coventry is een 306.000 inwoners tellende stad in de West Midlands in Engeland. De stad is de “broedplaats” van de beroemde legende van “lady Godiva” en is in de twintigste eeuw met name door de auto-industrie groot geworden als industriële stad (Historic Coventry:2008).

Coventry was een kleine nederzetting toen in 1043 Leofric, Earl of Mercia en zijn vrouw Lady Godiva een kerk stichtten. Hier ontstond de beroemde legende die vertelt dat Lady Godiva naakt op een paard door de stad zou hebben gereden om zo te protesteren tegen de hoge belastingen die haar man inde. Tegen de veertiende eeuw was Coventry inmiddels de vierde stad van Engeland geworden. Door de vele schapen in de West Midlands ging Coventry zich richten op de wolindustrie. In de negentiende eeuw werden de weefgetouwen gemechaniseerd en vele arbeiders leefden in ernstige armoede. Tegen het einde van die eeuw was Coventry zich gaan richten op het maken van fietsen. Dit leidde in 1896 tot de komst van de Daimler company die auto's ging fabriceren. In de twintigste eeuw groeide Coventry uit tot een belangrijke, op motorvoertuigen gerichte, industriestad. Meer dan 100 verschillende autobedrijven zijn in Coventry gevestigd geweest, waaronder Rover, Jaguar en Peugeot. In de Tweede Wereldoorlog is Coventry zwaar gebombardeerd waardoor het oude stadscentrum verloren is gegaan. Na de oorlog is de stad opgebouwd en kwam er het eerste grote winkelcentrum van Europa. Tussen 1950 en 1960 kwam de industrie in een glorieus tijdperk terecht. Hierdoor kregen ook de sport en de kunst en cultuur een “boost”. Vanaf de oliecrisis in de jaren zeventig ging het bergafwaarts met de economie in de stad. Fabrieken sloten en het winkelcentrum trok nog weinig mensen. Coventry leed onder grote werkloosheidscijfers. De auto-industrie is zodanig gedaald dat er in 2008 nog maar een fabriek aanwezig is. Tegenwoordig gaat het weer beter met Coventry. De

stad beweegt zich verder van industrieën af en concentreert zich op kennis en business. De twee aanwezige universiteiten en de science parken die hierbij horen zijn belangrijk. Het bedrijfsleven is opgekomen en de stad heeft hierin een beduidende positie binnen Europa bemachtigd. Sport, musea, toerisme, oudheid en kunst vormen belangrijke

waarden in de revitalisatie van de stad. De gemeente heeft een “masterplan” opgesteld om deze waarden te verwezenlijken en Coventry haar nieuwe identiteit te laten uitstralen (Coventry City Council:2008).

Externe Factoren

Figuur 14: Coventry (Koen:2008)

Ligging

De directe omgeving rondom de stad is vooral landschap. Coventry is een zeer compacte stad met maar weinig dorpen in de directe omgeving. Coventry ligt in een grote stedelijke agglomeratie. Deze agglomeratie, de West Midlands, is een county met een bestuurlijk orgaan. De West Midlands is een regio dat zowel historisch als industrieel vrijwel dezelfde ontwikkelingen heeft doorgemaakt. De regio is de geboorteplaats van de Industriële Revolutie en nog altijd het belangrijkste centrum binnen het Verenigd Koninkrijk als het gaat om inwoners, werkgelegenheid en verkeerswegen. De neergang van de oude industrie heeft haar sporen in het gebied nagelaten. Voor 1980 was 1 op de 4 arbeiders werkzaam in de zware industrie. Tussen 1979 en 2002 werden 431.000 banen opgeheven. De regio heeft deze grote sociale veranderingen weten op te vangen met hulp van subsidies van de centrale overheid, de Europese Unie en door de komst van nieuwe (service gerichte) bedrijven. De regio moet het vooral hebben van bedrijven en niet van overheidsgebouwen aangezien het een non-capital city region is. De nieuwe bedrijven, (telecommunicatie, service gerichte bedrijven) zijn vooral gesitueerd in de urbane gebieden. Toch heeft hier niet iedereen een baan weten te bemachtigen. In 2000 was nog altijd in één op de drie huishoudens tenminste 1 persoon werkloos. De stadscentra van de grotere steden (o.a. Birmingham) zijn vernieuwd, gemoderniseerd en meer op zakenmensen gericht. De hele West Midlands worden als toeristische attractie gepromoot. In de steden zijn, naast de vernieuwde stadscentra ook musea, theaters en rondvaarten over de beroemde channels populair. In de rurale gebieden zijn de vele kastelen en het glooiende heuvelland een toeristische trekpleister die sterk gepromoot wordt (Simmonds & Hack:2000:163-169). Samen met Warwickshire vormt Coventry een samenwerkingsverband om het toerisme in deze streek aan te trekken. Het gebied is populair om haar kastelen, Shakespeare, winkels, historie, kunst en de oude industrie. Vooral de combinatie van urbaan en ruraal is de identiteit van Coventry. Zoals op hun website wordt vermeld: “...by visiting this world class destination, you are getting the best of both worlds; from the vibrancy and excitement of the city, to the peace and tranquility of the countryside” (visit Coventry & Warwickshire:2008) (Coventry City Council:2008).

Globalisering

Coventry had in de negentiende eeuw een voorsprong op andere steden en vooral landen in de industriële economie omdat de Industriële Revolutie in dit deel van de wereld is ontstaan. Hierdoor groeide de stad in snel tempo tot de huidige grootte. De economie in Coventry is achteruitgegaan door de oliecrisis in de jaren zeventig. De vraag naar auto's werd minder en bedrijven kwamen in de problemen. Later kwam daar ook nog een concurrentie uit andere landen bij. Sommige van de bedrijven die later in de regio ontstonden, zoals Telford en Peugeot, hebben internationale connecties. Interessant is het feit dat Coventry samen met Volgograd in 1944 de eerste zustersteden (Twincities) ter wereld vormden. Hierdoor werd de vrede tussen beide steden benadrukt. Tegenwoordig heeft de stad 26 zustersteden (Coventry City Council:2008).

Interne Factoren

Bevolking

In 2006 had Coventry 306.000 inwoners. Een groot deel van de bevolking is van buitenlandse afkomst. Slechts 74.8% is van Britse origine terwijl dit in Engeland 84.2% is. Coventry heeft veel buitenlandse en niet-Christelijke invloeden. Indiërs en overige blanken vormen met 8.2% en 2.9% de grootste groep buitenlanders. Het gemiddeld inkomen is sinds 1995 met 30% gestegen. 8% van de mannelijke bevolking tussen de 16 en 64 is werkloos. Dit is hoger dan het gemiddelde van zowel de West Midlands als Engeland (Coventry Statistics:2008).

Voorzieningen

Coventry profileert zichzelf als een stad met een diversiteit aan voorzieningen en attracties. Zoals op hun website te lezen valt: *“In Coventry you'll find a city bustling with various activities; a top location for high street shopping, wining and dining, theatre and film, entertainment, festivals, concerts, heritage tours and mediaeval experiences at the world famous Coventry Cathedral”*. De stad heeft een uitgebreid aantal restaurants en musea. De kanaalcruises trekken jaarlijks duizenden mensen naar Coventry. In de Arena worden concerten gehouden en het stadion dient als het centrum voor de voetbalcultuur. Ieder jaar is er het Godiva Festival in de stad, met parades, muziek en entertainment. Coventry heeft twee universiteiten. De University of Warwick is een van de beste van het Verenigd Koninkrijk en trekt studenten van over de hele wereld (Coventry City Council:2008).

Identiteit van Coventry

Coventry is een postindustriële stad die nog niet geheel is veranderd. De stad kampt met werkloosheidscijfers die hoger zijn dan elders. Een “nieuwe” specifieke identiteit komt niet duidelijk naar voren. Het is alsof

Figuur 15: logo Coventry
(Coventry City Council:2008)

de stad nog erg worstelt met de overgang naar een nieuwe identiteit. Door middel van het opgestelde Masterplan, waarmee de stad het stedelijk centrum wil renoveren en haar “eigenheid” meer wil uiten, zal wellicht een duidelijkere identiteit ontstaan. Coventry concentreert zich op de verscheidenheid die de stad te bieden heeft. Dit zijn vele elementen die samen de identiteit van een moderne stad maken. Lady Codiva is de belangrijkste figuur van Coventry en komt in het stadslogo voor. Ook in deze stad staan kennis en een nieuw bedrijfsleven voorop. Kunst en cultuur is aanwezig, maar wordt minder gepromoot dan in de hiervoor genoemde steden (Coventry City Council:2008).

6. Reading

Reading is een 80.769 (juli 2007) inwoners tellende stad in Pennsylvania, Verenigde Staten. De stad is gelegen in Berks County.

In 1733 werd de plaats waar Reading tegenwoordig ligt uitgekozen voor een militaire vestiging. De plaats ligt in de Lebanon Valley en de Schuylkill River stroomt door de vallei. In eerste instantie stond hier alleen een fort. In 1748 werd de nederzetting ontworpen door een grid dat over het gebied werd “uitgelegd”. Dit gebeurde door Thomas en Richard Penn, de zoons van William Penn. William Penn koos de naam Reading om zo zijn thuis in Engeland te eren. Reading groeide door de komst van voornamelijk Zuid- en West Duitsers. De locale ijzerindustrie groeide ten tijde van de Amerikaanse Revolutie uit tot de grootte van die van Engeland. Hierdoor werd Reading een belangrijke leverancier van ijzer voor het Amerikaanse leger. Maar de echte bloei van de ijzerindustrie in Reading kwam met de komst van het spoor in 1833. The Philadelphia and Reading Railroad zorgde, als een van de eerste spoorwegen, voor het grote succes van de stad. Vanaf toen trok Reading fabrieken die onder andere locomotieven, fornuizen, stoommachines, sloten en kettingen maakten. De stad groeide sterk tot 1930. In die tijd woonden er 111.000 mensen in Reading. Als gevolg van slecht beleid, economische crisis en vele stakingen was Reading inmiddels van zware industrie overgegaan op lichtere, zoals het maken van sokken, sigaren en pretzels. Fabrieken uit de “ijzer periode” kwamen leeg te staan. Tot 1970 daalde het inwoneraantal drastisch omdat mensen naar de suburbs verhuisden. Door slechte economische omstandigheden en door de overheid moest in 1971 de spoorweg in Reading sluiten. Rond 1972 hadden lokale ondernemers hun intrede gemaakt in oude fabriekspanden in het Oosten van de stad. Hier werd de eerste Amerikaanse “Outlet mall” geopend en tegenwoordig staat Reading bekend als Outlet capital in the World (Proctor & Matuszeski:1978:169-173). Tegenwoordig is er nog altijd veel lichtere industrie in Reading aanwezig. De stad trekt jaarlijks honderdduizenden toeristen naar het Outlet Centrum en daarnaast profileert Reading zich als Pretzel Capital of the World (City of Reading:2008).

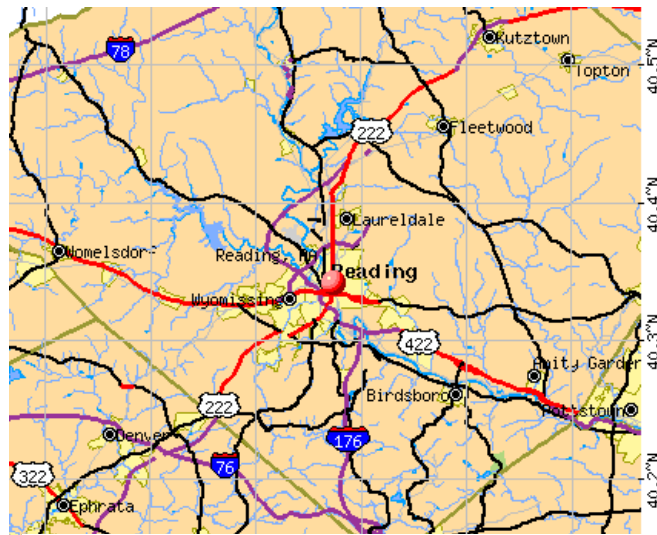

Figuur 16: het typerende beeld van Reading (city data:2008)

Externe factoren

Ligging

Reading ligt in het Zuid-Oosten van Pennsylvania, (U.S.A.). De stad ligt in het hart van Berks county. Reading is erg heuvelachtig. De meeste straten hebben rijtjeshuizen die steil omlaag lopen. Rondom Reading is veel landbouw en zijn er voornamelijk familieboerderijen te vinden. Het gebied wordt bevolkt door Amish en heeft een erg landelijk karakter. De stad is indirect beïnvloed door de rurale en suburbane omgeving. Woongebieden, industrieën en commerciële gebieden (malls) hebben een grote inbreuk op het directe platteland gehad. De stad is in oppervlakte namelijk sterk gegroeid. Reading ligt centraal in zowel Pennsylvania als tussen New York en Philadelphia. Philadelphia ligt op slechts 47 mijl, Allentown op 31 mijl en Lancaster op 29 mijl. Reading maakt deel uit van het samenwerkingsverband Greater Reading en Berks county. Dit verband verstrekt informatie omtrent carrière, scholing en bedrijven. Verder is Reading, net als Bethlehem, gelegen in de grote stedelijke agglomeratie Boston- Washington. Reading trekt de laatste jaren inwoners uit New York, New Jersey en Philadelphia die goedkoper en landelijker willen wonen (City of Reading:2008).

Figuur 17: Reading en omgeving (city data:2008)

Globalisering

Reading heeft in verhouding met de andere steden weinig globale invloeden gekend. De industrie is voornamelijk achteruitgegaan door verkeerde lokale beslissingen. De economische malaise van de jaren dertig en de oliecrisis van de jaren zeventig hebben wel enige indirecte invloed gehad op de teloorgang van de zware industrie. Er was echter geen sprake van bedrijven die naar andere landen zijn vertrokken. Tegenwoordig is Reading steeds meer een multiculturele stad aan het worden. Demografische invloeden van voornamelijk Latijns- Amerikaanse landen zijn overal merkbaar. Zo zijn bijvoorbeeld steeds meer websites in het Spaans en is Spaans een belangrijke tweede taal op scholen.

Interne factoren

Bevolking

In juli 2007 woonden er 80.769 inwoners in Reading. Het is interessant om te zien dat tussen 1990 en 2000 de bevolking van Reading na zestig jaar eindelijk weer (met 3.61%) is toegenomen. Veel mensen trokken uit de stad weg naar suburbs, doordat er een hoog misdaadcijfer in de stad was en doordat er weinig duurdere huizen aanwezig waren. De nieuwe groei is voornamelijk toe te schrijven aan veel Hispanics die vanuit de regio New York zijn verhuisd. Reading, en vele andere steden in het Noord Oosten, zijn immers goedkoper dan de grote metropool New York. Deze Hispaanse etnische groep is, met 37.3 % in 2007, sterk geconcentreerd in Reading. In Berks is dit slechts 9.7% en in Pennsylvania 3.2%. Reading is zelfs de op één na meest gesegregeerde Hispaanse stad in de Verenigde Staten. De bevolking in Reading is jonger dan in de rest van Pennsylvania. Veel ouderen wonen namelijk in de suburbs. De stad wil zich dan ook concentreren op de doelstelling om meer voor jongeren te doen, zoals parken en speeltuinen aanleggen. Mede door de grote groep Hispanics heeft Reading een lager gemiddeld inkomen dan Pennsylvania. De hoge misdaadcijfers van de laatste decennia (oorzaak werkloosheid, gangs) zijn teruggelopen. Toch is er in de stad en vooral in bepaalde buurten nog altijd een hoog onveiligheidsgevoel door misdaden. De stad probeert hier alles aan te doen, door bijvoorbeeld oude huizen te slopen en een bioscoop in een slechte buurt te zetten (city data:2008).

Voorzieningen

Reading bezit vier instituten voor hoger onderwijs. Er is een groot verenigingsleven in de stad aanwezig en muziek, kerken en kunst spelen hierbij een belangrijke rol. Kunst wordt tentoongesteld in het Reading Public Museum, dat ook historie en een planetarium huisvest. Kunst wordt ook gepromoot in een oude fabriekshal waar vroeger brillen werden gemaakt. Deze oude fabriek, de Goggleworks, huisvest kunstenaars, evenementen voor kinderen en een theater. Een geheel nieuwe bioscoop is pas geopend in een verouderde en verslechterde buurt, die langzaam wordt gerenoveerd. Geschiedenis speelt ook een belangrijke rol in de stad. Er zijn verschillende verenigingen die onderzoek doen naar historische gebeurtenissen. Reading heeft een groot honkbalstadion en ijshockeystadion. Net buiten de stad ligt een klein vliegveld, Reading regional airport (city data:2008) (City of Reading:2008).

Identiteit van Reading

Reading is al jaren niet meer afhankelijk van haar zware industrie. De outlets en de pretzel hebben de stad een nieuwe identiteit gegeven waardoor er jaarlijks honderdduizenden mensen naar Reading komen om te winkelen en Pretzel te eten. De pagode die bovenop Mount Penn staat is het symbool van de stad geworden.

Figuur 18: Logo van Reading (City of Reading:2008)

De pagode staat zelfs in het logo van de stad omdat het gebouw vanuit de hele stad zichtbaar is. Als woonstad kampt Reading met een slecht imago. Criminaliteit is in bepaalde buurten hoger dan elders en er wonen veel Hispanics. De stad probeert dit imago te veranderen via projecten en dit begint al aardig te lukken. Ook probeert Reading haar voorzieningen te concentreren op de jonge bevolking die in de stad woonachtig is (City of Reading:2008).

7.Syracuse

Syracuse is een 139.079 tellende stad in het midden van de staat New York, (U.S.A.). Tot 1970 groeide Syracuse als een middelgrote stad in het hart van een uitbreidend industrieel Amerika. Gedurende jaren achter elkaar groeide de industrie en de kwaliteit om in deze stad te leven. Na 1970 moesten er veel maatregelen worden getroffen om de stad een nieuw imago en identiteit te geven.

De eerste Europese bewoners op de plaats van Syracuse waren franse missionarissen. Dezen bleven echter niet lang en de plaats werd pas een echte nederzetting rond 1784. De naam van het stadje veranderde voortdurend tot 1824 toen het werd vernoemd naar Syracuse in Sardinië. In de buurt van Syracuse werd zout gevonden en mede hierdoor kwam de industrie op gang. Door de komst van het Erie Kanaal in 1830 werd het vervoer van zout stukken sneller en goedkoper. De vraag naar zout steeg enorm en de industrie in de stad begon sterk te groeien. Na 1850 werd de zoutindustrie minder belangrijk en kwamen andere fabrieken naar de stad. Syracuse groeide als een industriële stad, met een economie die voornamelijk gebaseerd was op chemicaliën, meubels, fietsen en auto's. Ook de universiteit van Syracuse, die in 1870 was opgericht groeide aanzienlijk. In de twintigste eeuw werd de industrie steeds diverser en de groei van de stad lokte veel Europeanen. In de jaren vijftig woonden er inmiddels 220.000 inwoners. Vanaf de jaren zeventig ging het echter steeds slechter met de industrie in Syracuse. De positie van de Verenigde Staten veranderde in de wereldeconomie. Grote bedrijven trokken uit Syracuse weg en vestigden zich voornamelijk in Azië. Kleinere ondernemingen konden hierdoor niet meer functioneren en moesten sluiten. Syracuse kampte met hoge werkloosheidscijfers en in 1992 woonden er nog maar 162.835 inwoners. De Syracuse metropolitan statistical area (MSA) daalde aangezien de suburbs groeiden, daarentegen niet in bevolkingsaantal.

Syracuse moest iets doen aan haar imago. Andere steden navolgend ging Syracuse een actief citymarketing plan nastreven. Veel geld werd er uitgegeven om nieuwe industrieën, voornamelijk in de technologie, aan te trekken. De agressieve promotie resulteerde in nieuwe banen en een nieuw "industriepark" in het centrum van de stad. De transformatie van industriële naar een postindustriële stad was moeilijker dan gedacht. De industrieën hadden het meer, dat zo belangrijk is voor de identiteit van de stad, zwaar verontreinigd. De milieuvervuiling was zo ernstig dat al vanaf 1950 niet meer kon worden gevisst. Onondaga Lake werd gezuiverd en was niet meer de dump plaats van industrieën. Het meer kreeg een nieuw positief postindustriële imago en vormde met een publieke functie het hart van Syracuse. Door het verdwijnen van industrieën waren er gebieden in het centrum van

Syracuse erg verloederd. In de jaren tachtig werd een plan opgesteld om het centrum te revitaliseren. Dit plan bevatte veel projecten zoals het creëren van een zakencentrum, een sport arena, nieuwe stadsparken, een grote regionale mall, een nieuw museum, een Hollywood boulevard, historische woongebieden en het organiseren van festivals. Dit allemaal om toeristen, bedrijven en bewoners terug in de stad te trekken. Ook heeft Syracuse in 1986 haar logo veranderd om zo te verduidelijken dat de stad een postindustriële stad is geworden (City of Syracuse:2008) (Short e.a.:1997).

Externe factoren

Ligging

Syracuse is een stad die in het hartje van de staat New York ligt. De stad ligt ten Zuiden van Lake Ontario en er bestaan goede verbindingen met Canada. De stad ligt in Onondaga county en is de grootste urbane regio van de omgeving. Syracuse is gelegen op een belangrijke kruising tussen snelwegen van Noord-Zuid en Oost-West. De stad is gelegen op een glooiend terrein met veel meertjes en stroompjes. Het platteland rondom de stedelijke agglomeratie bestaat uit bossen en landbouwgrond. Vier counties vormen samen de stedelijke regio Syracuse Metropolitan Statistical Area (MSA). Dit gebied telde in juli 2007 een 725.000 inwoners. In de MSA werken vooral de Kamers van Koophandel met elkaar samen om zo een duidelijker bedrijfsgericht imago neer te zetten. Omdat het gebied het enige grote stedelijke gebied in de omgeving is, heeft het een sterke regionale functie. Mensen moeten voor allerlei voorzieningen naar Syracuse komen (Syracuse Chamber of Commerce:2008). Syracuse ligt ten Noord- Westen van de grote stedelijke metropool New York en de agglomeratie Boston-Washington. De stad zelf behoort niet tot deze regio's. Bedrijven in Syracuse hebben echter door de ligging een groot "achterland" met een grote bevolking, waardoor ze veel succes hebben (City of Syracuse:2008).

Globalisering

Syracuse heeft net als vele andere steden in het Westen te lijden gehad van de concurrentie uit lage lonen landen. Grote bedrijven zijn naar Azië vertrokken omdat daar de productie goedkoper was. Zakenbedrijven die daarvoor in de plaats zijn gekomen hebben echter wereldwijde connecties. De Syracuse University is een groot instituut dat jaarlijkse studenten van over de hele wereld trekt. Omdat discriminatie in het Noorden minder was, zijner sinds de jaren vijftig veel zwarte- Amerikanen in Syracuse komen wonen. De laatste jaren zijn hier

ook veel Hispanics bijgekomen waardoor Syracuse als een multiculturele stad kan worden gezien (City of Syracuse:2008).

Interne Factoren

Bevolking

In juli 2007 woonden er 139.079 inwoners in Syracuse. Het inwoneraantal van Syracuse daalt al sinds de jaren vijftig. Het inwoneraantal van een stad is vaak een goede indicatie en een soort “rapport cijfer” voor de stad. Het dalende aantal inwoners van Syracuse komt vooral doordat mensen door de zwakkere economie in de jaren tachtig zijn verhuisd en doordat veel mensen de laatste jaren naar de suburbs zijn gemigreerd. Het gemiddelde inkomen in Syracuse is \$29.000 en is hiermee stukken lager dan in de staat New York waar het \$53.000 bedraagt. Er dient wel te worden opgemerkt dat de rijkere inwoners van een stad vaak naar de suburbs verhuizen die niet meetellen in deze statistieken. De demografische indeling van de stad ziet er als volgt uit (city data:2008):

- **White Non-Hispanic (62.4%)**
- **Black (25.3%)**
- **Hispanic (5.3%)**
- **Two or more races (3.6%)**
- **Other race (2.2%)**
- **American Indian (2.2%)**
- **Vietnamese (1.0%)**
- **Chinese (0.6%)**
- **Other Asian (0.5%)**
- **Asian Indian (0.5%)**

(Total can be greater than 100% because Hispanics could be counted in other races)

De werkloosheid is in de laatste jaren flink gedaald en bedraagt nu nog 5% van de beroepsbevolking. Ook is de criminaliteit in de stad de laatste jaren afgenomen. Ook in Syracuse geldt, net als in andere Amerikaanse steden, dat bepaalde buurten worden geterroriseerd door gangs (city data:2008).

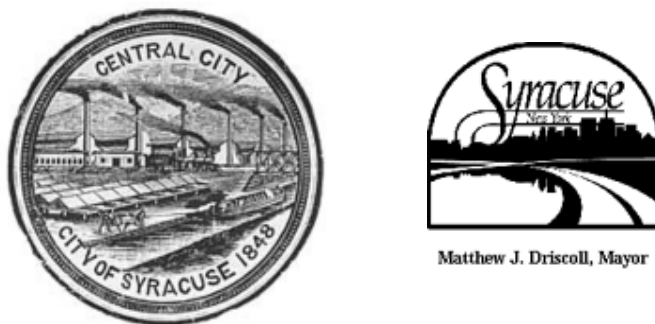
Voorzieningen

Er zijn veertig instituten voor hoger onderwijs. De Syracuse University is hiervan de grootste. Syracuse bezit vele musea die gericht zijn op haar industriële verleden, oudheid, kunst en wetenschap. De Carousel Mall is een groot winkelcentrum met restaurants, theaters, bioscopen en conferentiezalen. Verder is er een grote opera en zijn er meerdere theaters in de

stad. Ieder jaar wordt er het jaarlijkse jazzfestival georganiseerd en in de zomer worden er op woensdagavond voorstellingen gegeven in het centrum van de stad (City of Syracuse:2008).

Identiteit van Syracuse

De stad Syracuse heeft er alles aan gedaan om uit de negatieve spiraal te komen die de neergang van de industrie met zich meebracht. Door een actief nieuw citymarketing beleid te voeren is dit redelijk gelukt. De stad heeft een imago gekregen van zakenstad, met veel allure en voorzieningen. Het nieuwe imago dat er voor de stad is gecreëerd is echter selectief en niet iedereen kan eraan deel nemen. Zo zijn er bijvoorbeeld geen huizen voor de lagere inkomens verwezenlijkt en is er weinig werkgelegenheid terug gekomen voor de minder hoog opgeleide mensen die altijd in de zware industriële sectoren werkzaam zijn geweest (Short e.a.:1997).

Figuur 19: het oude en het nieuwe logo van Syracuse (freepages: 2008) & (syracuseraceweekend:2008)

8.Tilburg

Tilburg is een 200.000 inwoners tellende stad in Brabant, Nederland. Ondanks het feit dat Tilburg in grootte de zesde stad in Nederland is, is zij een middelgrote stad. Tilburg is een goed ontwikkelde duurzame stad, met een verleden in de wolindustrie.

Tilburg is ontstaan door zeven dorpen die in de loop der eeuwen aan elkaar zijn vast gegroeid. Eerst zaten de dorpen alleen met verbindingswegen aan elkaar vast, maar toen de industrie langzaam opkwam vulde deze de gaten ertussen. Nooit is één van de dorpen het centrum van Tilburg geworden. Nog altijd kampt de stad, in vergelijking met andere steden, met het gemis van een echt centrum (Dormans e.a.:2003:76). Tilburg werd al vroeg belangrijk om haar handel in wol. Rond 1600 was Tilburg het belangrijkste wolcentrum van Brabant en midden achttiende eeuw zelfs het wolcentrum van het hele land. Pas in 1809 werd Tilburg officieel een stad. Eind negentiende eeuw werd de stad een echte industriestad die zich concentreerde op de textiel. In 1871 had Tilburg 125 wolstoffenfabrieken en had de gemeente de meeste fabrieksarbeiders van heel Nederland. De industrie raakte verweven met Tilburg. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de kleinschalige dorpse structuur en kwamen er grootschalige stadsuitbreidingen en werd er een stadscentrum gecreëerd. Tot de jaren zestig van de twintigste eeuw bleef Tilburg sterk afhankelijk van de textielindustrie. Vanaf toen gingen steeds meer fabrieken sluiten omdat ze concurrentie kregen uit lage lonen landen. Een enkeling vertrok naar een goedkoper land (Gemeente Tilburg:2008). De economie van Tilburg moest transformeren om de verloren banen op te vangen. De economische structuur van Tilburg ontwikkelde zich dusdanig dat de concentratie kwam te liggen op logistiek, kennis, gezondheid, dienstverlening en cultuur. Enkele grote ondernemingen zoals Fuiji en Interpolis vestigden zich in Tilburg. Het resultaat was een spectaculaire versnelling in de economische ontwikkeling. Ondanks het feit dat Tilburg economisch sterk is geworden kampt de stad met een identiteitsprobleem. Het imago van Tilburg en de daadwerkelijke identiteit zijn niet hetzelfde. Tilburg wordt vaak als een grauwe, niet gunstige stad gezien. Dit terwijl het zeer gunstige mogelijkheden heeft voor zowel bedrijven als bewoners. Sinds de textielindustrie bijna geheel is verdwenen is de stad er op eigen krachten goed bovenop gekomen. De industrie (chemische) werd gemoderniseerd, werkgelegenheid nam toen, oude wijken werden opgeknapt en Tilburg ging werken aan een nieuwe identiteit. Verschillende slogans passeerde de revue, van “Hart van Brabant” en “Tilburg, moderne industriestad” tot “T”. Tilburg is door middel van de universiteit, de vele voorzieningen, woonwijken en het ondernemersklimaat een moderne stad geworden (Dormans e.a.:2003:74-77 & Vreeman:2008:hoofdstuk 2).

Externe factoren

Ligging

Tilburg ligt in een landelijke groene omgeving. De stad ligt centraal ten opzichte van de andere Brabantse steden. Ook ligt Tilburg op een strategische ligging tussen de Randstad, het Roergebied en de Vlaamse Ruit. De stad is door haar ligging interessant voor bedrijven met een groter afzetgebied. Tilburg maakt deel uit van BrabantStad. Dit is een stedelijke agglomeratie van de steden Tilburg, Breda, Den Bosch, Eindhoven en Helmond. Samen met de provincie Noord-Brabant werken deze steden samen aan bepaalde projecten. Zo wil BrabantStad sterk zijn in de internationale concurrentiepositie, de urbane en rurale gebieden in Brabant behouden en versterken, veiligheid garanderen, bereikbaarheid verbeteren, economische en culturele voorzieningen waarborgen en tenslotte Europa dichterbijbrengen. De steden in BrabantStad zijn de verbindende schakels in de regio en Europa. BrabantStad is nadrukkelijk aanwezig in het hart van Europa, dicht bij de Europese instellingen. Zoals op de website te lezen valt is *“het doel van BrabantStad om met een sterk netwerk en een sterk merk de gezamenlijke lobby richting Rijk en EU meer kans van slagen te houden”* (Brabantstad:2008).

Figuur 20: Nationale stedelijke netwerken (VRM:2008)

Tilburg maakt samen met Noord-Brabant, Limburg, Antwerpen, Belgisch Limburg en Vlaams-Brabant deel uit van de Euregio Benelux Middengebied. Door verschillende grensoverschrijdende en sociale ontwikkelingsprojecten met het doel om geïntegreerde regionale ontwikkeling te realiseren, versterkt de regio zich. Hier kan Tilburg ook vruchten van plukken (Europese Unie:2008).

Globalisering

De industrieën die Tilburg groot hebben gemaakt zijn weggeconcentreerd door goedkopere bedrijven in andere landen. Hiervoor zijn daarentegen bedrijven met grote internationale belangen in de plaats gekomen. Internationale interesse is belangrijk voor de stad Tilburg. Tilburg heeft zes partnersteden. Tilburg helpt met de ontwikkeling van haar partnersteden. Internationale samenwerking wordt op deze manier dichterbij de burgers gebracht. De

universiteit van Tilburg trekt vele internationale studenten. Ook heeft Tilburg internationale betrekkingen met de Vlaamse Ruit en het Roergebied, hoewel deze betrekkingen meer afspelen op het schaalniveau van BrabantStad. Door de concurrentiepositie met deze gebieden te behouden, werkt BrabantStad met ze samen. BrabantStad is een belangrijke regio binnen Europa voor het uitbouwen en uitdragen van een kennis- en innovatieprofiel. De regio krijgt subsidie van de Europese Unie om dit uit te dragen. De Euregio Benelux Middengebied speelt een belangrijke institutionele overbrugging tussen de Europese Unie en andere overheden zoals BrabantStad en Tilburg. Daarnaast heeft Europa ook invloed op het natuurbeleid in de regio door middel van haar richtlijnen. BrabantStad stelt zich kandidaat om Culturele Hoofdstad in 2018 te worden. De regio wil zich hiermee nog meer op de Europese kaart zetten en om dit te realiseren worden er evenementen en festivals met (inter)nationale uitstraling georganiseerd (Brabantstad:2008) (Europese Unie:2008).

Interne factoren

Bevolking

Op 1 januari 2008 woonden 202.090 inwoners in Tilburg. De prognose is dat Tilburg blijft groeien en in 2020 220.000 inwoners zal tellen. In Tilburg wonen steeds meer allochtonen. Tegenwoordig is 78% van de inwoners van Nederlandse herkomst. De grootste allochtone bevolkingsgroepen zijn de mensen van Turkse origine (3.6%) en Marokkaanse origine (2.6%). Tilburg heeft hierdoor een multicultureel uiterlijk gekregen. De gezondheidszorg is de grootste werkgever in Tilburg, gevolgd door handel en industrie. Tilburg kampt, zoals veel Europese steden, met een grote aankomende grijze golf. De veiligheid in Tilburg is van een landelijk gemiddelde (Gemeente Tilburg:2008).

Voorzieningen

Tilburg kan wel een beetje het Orlando van Nederland worden genoemd. Rondom de stad liggen vier pretparken en vele bezienswaardigheden en musea. De stad zelf heeft 4 belangrijke musea, een schouwburg en een concertzaal. Er is een universiteit en vele (culturele) instellingen voor hoger beroepsonderwijs. Tilburg heeft verschillende evenementen. De belangrijkste is de Tilburgse kermis, die de grootste van Nederland is; deze trekt jaarlijks meer dan 1.1 miljoen bezoekers. Ook de meimarkt en het Festival van het Levenslied trekken vele bezoekers naar de stad (Gemeente Tilburg:2008).

Identiteit van Tilburg

Zoals eerder gezegd kampt Tilburg met het probleem dat de stad een ander imago bij mensen heeft dan haar daadwerkelijke identiteit is. Tilburg heeft een redelijk negatief imago dat mogelijk veroorzaakt wordt door het gebrek aan stedelijke uitstraling en met de “houding” van de bevolking, die weinig actief is in het uitdragen van een identiteit. De nieuwe slogan van Tilburg “T” verwijst ook niet naar een identiteit en naar het verleden van de stad. ‘Deze “T” is geen leuze meer, maar een beeld dat lading moet krijgen door de verhalen die over het merk verteld worden’ (Vreeman:2008:hoofdstuk 4). De “T” komt veelvuldig als logo van de stad voor, al is de achtergrond vaak anders gekleurd. De identiteit van Tilburg is een moderne stad met een industrieel verleden. De stad ligt gunstig maar heeft nog altijd, ondanks haar grootte, een beetje een dorps karakter. De stad heeft belangrijke recreatieve en culturele mogelijkheden en zou zich hier nog meer op kunnen toespitsen. Onderwijs, logistiek en zorg zijn de belangrijkste economische pijlers (Dormans e.a.:2003:85,86) (Gemeente Tilburg:2008).

Figuur 21: Logo van Tilburg (gemeente Tilburg:2008)

Conclusie

In deze bijlage zijn steden, die in het verleden een op industrie gerichte economie hadden, besproken. De transformatie van een historische industriestad naar een stad met een gemengde economische structuur heeft in al deze steden plaatsgevonden. Toch zijn er verschillen tussen de steden waarneembaar. Zo is de ene stad bijvoorbeeld actief met het opstellen van een beleidsplan om de stad een nieuwe identiteit te geven en andere steden zijn al jaren geleden getransformeerd. Over het algemeen is wel duidelijk te zien dat alle steden zijn getransformeerd naar een dienstgerichte en kennisintensieve economie. Gemengde bedrijven, kennis en kunst & cultuur zijn de centrale begrippen geworden. Dit zijn ook de begrippen waarmee de steden zich willen profileren ten opzichte van anderen steden. Er is een korte blik geworpen op de identiteit van de steden die door vele elementen gevormd worden. In deze bijlage zijn enkele elementen opgesplitst in de fysieke, economische en sociale categorie zoals die in dit onderzoek centraal staan. Deze categorieën stonden echter niet centraal, dat was namelijk de verhouding tussen interne en externe factoren. Dit, zodat snel en terloops duidelijk kon worden gemaakt waar de identiteit van de stad uit bestaat en in welke mate de stad hier invloed op heeft.

Maar welke twee steden zijn nu het meest geschikt voor de vergelijkende case study? In deze case study zal worden onderzocht hoe de globaliserende wereld, de ligging van de stad en de economische transformatie veranderingen in de identiteit van deze steden hebben aangebracht. Tevens is interessant om te kijken naar de invloed (bijvoorbeeld via beleid) die de stad hier zelf op probeert uit te oefenen. Om een goede keuze te maken voor de twee bepalende steden is er een analyse gemaakt. Deze analyse is aan de hand van bovenstaande gegevens ontworpen. Aan de hand van verschillende categorieën is bepaald hoe bruikbaar deze zijn voor het onderzoek op een schaal van ++ (zeer bruikbaar voor het onderzoek) tot - - (slecht bruikbaar voor onderzoek). Deze schaalverdeling is beoordeeld door naar de aanwezige informatie te kijken en te kijken of er duidelijk invloed aanwezig is van de categorie op de identiteit van de stad. Let wel, het gaat hier dus niet of deze invloed positief of negatief voor de stad uitpakt, maar juist of er een duidelijke invloed aanwezig is. De twee steden waar het duidelijkst de invloed op de identiteit te zien is zullen worden uitgekozen om in de case study nader te worden onderzocht.

Zoals in de analyse te zien is, zijn de steden Bethlehem en Tilburg het meest gunstig om in dit onderzoek nader te onderzoeken. Bij deze steden is de transformatie van de identiteit het duidelijkst en voor nadere studie het meest interessant.

6. Reading	• Stad gebouwd volgens een opgezet plan • Landelijke omgeving • Karakteristieke woningen • Gebouwen uit industrieel verleden aanwezig • Netwerk Boston Washington	• Industrieel succes door spoorlijn • Transformatie als sinds de jaren zeventig • Gemengde economische structuur • Outlet centrum	• Zeer multicultureel • Bevolking eerst grote afname, nu toename • Minder hoge misdaad • Hoger onderwijs • Kunst en muziek zeer belangrijk • Toerisme • Outlet Capital • Pretzel capital	• Keuzes omtrent spoorlijn • Outlet centrum 'toevallig' ontstaan • Actief plan om wijken te vernieuwen
+/0	0	+	++	0
7. Syracuse	• Grote agglomeratie : MSA Gezuiverd meer als publieke functie • Goede ligging ten opzichte van stedelijke netwerken	• Voornamelijk ontstaan door de industrie • Trek naar lage lonen landen • Gemengde economische structuur • Zakencentrum	• Grote agglomeratie: MSA • Festivals • Toerisme • Stedelijke voorzieningen • Dalend inwoneraantal • Zeer multicultureel • Hoger onderwijs	• Zeer actief in de transformatie naar andere identiteit • Al sinds de jaren tachtig vele veranderingen doorgevoerd
+	0	+	+	++
8. Tilburg	• Gunstige ligging tussen Roergebied, Randstad, Vlaamse Ruit • Brabantstad • Opgeknapt wijken • Moderne gebouwen • Karakteristieke woningen • Veel toeristische attracties rondom de stad • Groene omgeving	• Tot de jaren 1960 van groot economisch belang • Trek/concurrentie lage lonen landen • Gemengde economische structuur • Internationale ondernemingen	• Missen van een echt centrum • Ander imago dan identiteit • Brabantstad • Hoger onderwijs • Studentenstad • Culturele Hoofdstad 2018 • Multicultureel • Festivals • Cultuur/kunst	• Actief in identiteitsbeleving van de stad en transformatie • Samenwerking op verschillende schaalniveaus
++/+	++	+	++	+

Referenties

Literatuur

Dormans, S., Houtem, H. van, Langendijk, A., (2003), *De verbeelding van de stad, de constructie van de stedelijke identiteit van Arnhem, Groningen, Maastricht en Tilburg*, Nethur, Utrecht, pp. 74-77, 85,86

Procter, Mary en Matuszeski, Bill, (1978), *Gritty Cities*, Temple University Press, Philadelphia, pp.51, 169-173

Short, John Rennie, Bentom M. Lisa, Luce, William & Walton, Judith, (1997), *The Reconstruction of a Postindustrial City*, Journal of Architectural Education, 50:5, 244-253

Simmonds, Roger en Hack, Gary (2000), *Global city regions, their emerging forms*, Spon Press, London, pp.163-169

Websites

Brabantstad: 'informatie over Brabantstad', *Brabant Stad* <<http://www.brabantstad.nl/cms/publish/content/showpage.asp?pageid=21>> bezocht op 22/10/2008

City of Bellingham: 'informatie over Bellingham van de lokale overheid', *COB* <<http://www.cob.org/visiting/about.aspx>> bezocht op 16-10-2008

City of Bethlehem: 'informatie over Bethlehem van de lokale overheid', *Bethlehem PA* <<http://www.bethlehem-pa.gov/about/history/index.htm>> bezocht op 10-10-2008

City of Bethlehem Comprehensive Plan (2008) : 'City of Bethlehem Comprehensive Plan 2008', *Bethlehem PA* < 'http://www.bethlehem-pa.gov/dept/planning_Zoning_Permits/compplan/PDF/Comprehensive%20Plan%20_Title%20Page_Contents.pdf> bezocht op 10-10-2008

City Data: 'Statistische, economische, demografische informatie over de stad Bellingham', *City data* <<http://www.city-data.com/us-cities/The-West/Bellingham.html>> bezocht op 16-10-2008

City Data: 'Statistische, economische, demografische informatie over de stad Bethlehem', *City data* <<http://www.city-data.com/city/Bethlehem-Pennsylvania.html>> bezocht op 12-10-2008

City Data: 'Statistische, economische, demografische informatie over de stad Reading', *City data* <<http://www.city-data.com/city/Reading-Pennsylvania.html>> bezocht op 14-10-2008

City Data: 'Statistische, economische, demografische informatie over de stad Syracuse', *City data* <<http://www.city-data.com/city/Syracuse-New-York.html>> bezocht op 15-10-2008

City of Reading: 'informatie over Reading PA van de lokale overheid', *Reading PA* <<http://www.readingpa.gov/index.asp>> bezocht op 14-10-2008

City of Syracuse: 'informatie over Syracuse van de lokale overheid', *Syracuse NY* <<http://www.syracuse.ny.us>> bezocht op 15-10-2008

ConRuhr: 'informatie van de Duitse academische driehoek, universiteiten en instituten in het Roergebied', *ConRuhr* <www.conruhr.org> bezocht op 13-10-2008

Coventry City Council: 'informatie over Coventry van de lokale overheid', *Coventry* <<http://www.coventry.gov.uk/ccm/portal/>> bezocht op 24-10-2008

Coventry Statistics: 'statistische informatie over Coventry', *Coventry Statistics* <<http://www.coventrystatistics.org.uk/ccm/navigation/geographical-area/priority-neighbourhood/>> bezocht op 14-10-2008

Euregio: 'Informatie over de Euregio', *Euregio* <<http://www.euregio.nl/cms/publish/content/showpage.asp?themeid=35>> bezocht op 10-10-2008

Europese Unie: 'informatie over het Euregio Benelux Middengebied', *Europa werkt* <<http://www.europawerkt.eu/>> bezocht op 22-10-2008

Freepages: 'oude logo van Syracuse', *Freepages* <<http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~mstone/timeline.html>> bezocht op 21-10-2008

Gemeente Almelo: 'informatie over Almelo van de lokale overheid', *gemeente Almelo* <<http://www.almelo.nl/smartsite.shtml?id=51881&ch=TER>> bezocht op 9-10-2008

Gemeente Tilburg: 'informatie over Tilburg van de lokale overheid', *Tilburg* <<http://www.tilburg.nl>> bezocht op 16-10-2008

Historic Coventry: 'historische informatie over Coventry en haar omgeving' *Historic Coventry* <<http://www.historiccoventry.co.uk/main/history.php>> bezocht op 24-10-2008

Hofstra University: 'informatie over de Boston Washington Corridor', *people Hofstra* <<http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch7en/conc7en/bostwashcorridor.html>> bezocht op 12-10-2008

Koen: 'foto Coventry', *Koen Telkom* <<http://koen.telkom.us/2008/02/23/>> bezocht op 24-10-2008

Landesamt für Datenverarbeitung und Statistik Nordrhein- Westfalen LDS NRW: 'statistische informatie over Nordrhein Westfalen, LDA NRW' < <http://www.lds.nrw.de>> bezocht op 26-10-2008

Lehigh Valley Community: 'allerhande informatie over de regio Lehigh Valley', *Lehigh Valley Directory* <<http://www.lehighvalleycommunity.com/> bezocht> op 12-10-2008

Loomis, Carol J (2004): 'The Sinking Of Bethlehem Steel A hundred years ago one of the 500's legendary names was born. Its decline and ultimate death took nearly half that long. A FORTUNE autopsy', *Money CNN*
<http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2004/04/05/366339/index.htm> bezocht op 10-10-2008

Ministerium für Arbeit, Gesundheit und Soziales des landes Nordrhein-Westfalen: 'informatie voor mensen die in buurlanden werkzaam zijn', *Grenzpendler*
<<http://www.grenzpendler.nrw.de/nl/niederlande/grenzregionen/euregio-gronau-gross.html>> bezocht op 10-10-2008

MTGfoundation: 'plaatje Bellingham', *MTG foundation*
<<http://www.mtgfoundation.com/wp-content/uploads/2007/04/bellingham-mortgage.jpg>> bezocht op 16-10-2008

Netwerkstad Twente: 'informatie over de Netwerkstad', *Twente Netwerkstad* <http://www.twentenetwerkstad.nl/index.php?show=nieuws_euro&news_id=59> bezocht op 10-10-2008

Regio Twente: 'informatie over de regio Twente', *regio Twente*
<http://www.regiotwente.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=681&Itemid=64> bezocht op 10-10-2008

Ruhrgebiet Toerismus: 'toeristische informatie over het Roergebied', *Ruhrgebiet Toeristik*
<<http://www.ruhrgebiettouristik.de/>> bezocht op 26-10-2008

Provincie Overijssel: 'geschiedenis Almelo en omgeving', *provincie Overijssel*
<http://provincie.overijssel.nl/beleid/cultuur/historie_van/overzicht_regio's_en/geschiedvertelling/almelo> bezocht op 9-10-2008

Ruhrgebiet: 'kaart Roergebied', *Ruhrgebiet Wetter*
<<http://www.ruhrgebietwetter.de/Ruhrgebiet/Karte%20klein.JPG>> bezocht op 24-10-2008

Stadt Bochum: 'informatie over Bochum van de lokale overheid', *Bochum* <<http://www.bochum.de>> bezocht op 13-10-2008

Syracuse Chamber of Commerce: 'informatie van de lokale Kamer van Koophandel', *Syracuse Chamber* <http://www.syracusechamber.com/chamber_info/facts_relocation/media/SyracuseFacts.pdf> bezocht op 14-10-2008

Syracuse race weekend: 'nieuwe logo van Syracuse', *Syracuse Race Weekend* <<http://syracuseraceweekend.com/images/city-of-syracuse-logo.thumbnail.jpg>> bezocht op 21-10-2008

Visit Coventry and Warwickshire: 'toeristische informatie over coventry en Warwickshire', *Visit Coventry and Warwickshire* <<http://www.visitcoventryandwarwickshire.co.uk/>> bezocht op 26-10-2008

Vreeman, Ruud, (2008) : 'Het Verhaal van de Stad, Over strategievorming in industriesteden', *Tilburg* <http://www.tilburg.nl/gemeente/ep/channelView.do?channelId=-13681&displayPage=%2Fep%2Fchannel%2Ftl_channel_default_program.jsp&tabId=1> bezocht op 26-10-2008

VROM: 'Kaarten uit de Nota Ruimte'. *VROM* <<http://www2.vrom.nl/notaruimte/kaarten/I/small.jpg>> bezocht op 22-10-2008

VVVAlmelo: 'toeristische informatie over Almelo', *vvvAlmelo* < <http://www.vvvalmelo.nl/>> bezocht op 10-10-2008